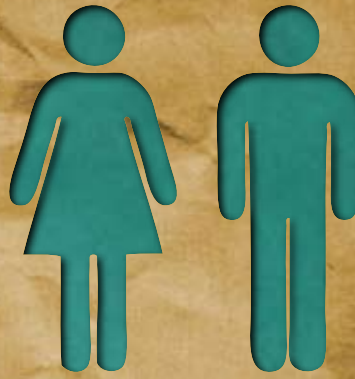

Vlada Crne Gore
Generalni sekretarijat
Kancelarija za rodnu ravnopravnost

ZAŠTITA ŽENA OD NASILJA

.....
DOKUMENTI SAVJETA EVROPE
.....

Izdavač:

Kancelarija za rodnu ravnopravnost Vlade Crne Gore

Urednica:

Nada Drobnjak

Tekst:

Dokumenti Savjeta Evrope o nasilju nad ženama

Prevod:

Tanja Luburić, Tamara Jurlina, Olivera Kusovac

Lektura:

Zuvdija Hodžić

Dizajn:

Slađana Bajić

Štampa:

DPC, Podgorica

Tiraž:

300 primjeraka

Podgorica, 2008.

Vlada Crne Gore
Generalni sekretarijat
Kancelarija za rodnu ravnopravnost

ZAŠTITA ŽENA OD NASILJA

DOKUMENTI SAVJETA EVROPE

Preporuka Rec (2002)5 o zaštiti žena od nasilja i Memorandum s objašnjenjima
Smjernice za praćenje sprovođenja Preporuke
Analitička studija o praćenju sprovođenja Preporuke (2002)5
Konačni izvještaj Radne grupe za borbu protiv nasilja nad ženama

Sadržaj

UVODNE NAPOMENE 7

PREPORUKA REC (2002)5 O ZAŠTITI ŽENA OD NASILJA 9

MEMORANDUM S OBJAŠNENJIMA PREPORUKE. 25

SMJERNICE ZA PRAĆENJE SPROVOĐENJA PREPORUKE 65

ANALITIČKA STUDIJA O PRAĆENJU SPROVOĐENJA PREPORUKE 93

KONAČNI IZVJEŠTAJ RADNE GRUPE ZA BORBU PROTIV NASILJA
NAD ŽENAMA (AD HOC TIJELO, OSNOVANO 2005. GODINE,
DIREKTNO ODGOVORNO ODBORU MINISTARA) 125

UVODNE NAPOMENE

«Sila je oružje slabih, nenasilje je oružje jakih»

Mahatma Gandi

Nasilje nad ženama predstavlja globalni fenomen i jedan je od najzastupljenijih oblika povrede ljudskih prava. Na taj način, predstavlja trajnu prepreku promovisanju i unapređenju ženskih prava. Javlja se u svim državama i na svim nivoima društva, pogađa ljude svih starosnih dobi, etničkog porijekla i vjera, bez obzira na lične okolnosti i iz tog razloga je univerzalan. Iako je u protekloj deceniji učinjen napredak po ovom pitanju, ostaje još mnogo toga da se uradi kako bi se spriječio i zaustavio ovaj svjetski problem.

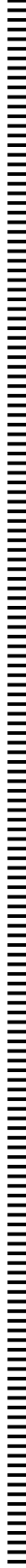
U Crnoj Gori se nedavno počelo otvoreno govoriti o problemu nasilja nad ženama i porodičnog nasilja budući da je ranije ovo pitanje posmatrano kao privatna stvar pojedinca/porodice. Istraživanja koja su rađena u Crnoj Gori govore da najveći broj žrtava nasilja čine žene. Prema podacima Uprave policije u 2008. godini (prvih pet mjeseci) registrovano je 194 krivičnih djela nasilje u porodici i porodičnoj zajednici. Ova djela su procesuirana nadležnim tužiocima sa istim brojem krivičnih prijava kojima je obuhvaćeno 214 lica, među kojima je 87 povratnika, ili 46%. U cilju rješavanja ovog problema, planirano je donošenje Zakona o zaštiti od nasilja u porodici kojim će se dodatno regulisati ovo pitanje, sa ciljem da se ustanovi sistem posebnih zaštitnih mjera i pruži podrška žrtvama porodičnog nasilja.

Pozivajući se na međunarodna dokumenta koja tretiraju ovu oblast i smatrajući hitnim borbu protiv ovog fenomena Savjet Evrope je usvojio Preporuku Rec (2002)5 o zaštiti od nasilja nad ženama koja

preporučuje državama članicama da preduzmu sve neophodne mjere kako bi se stalo na put ovom problemu. Takođe, u svrhu podizanja svijesti o nasilju nad ženama, Savjet Evrope je 2006. godine pokrenuo Kampanju za suzbijanje nasilja nad ženama, uključujući i porodično nasilje, koja je sprovedena u svim državama članicama SE uključujući i Crnu Goru.

Ova publikacija sadrži tekst Preporuke (2002)5 i Memorandum sa objašnjenjima; Smjernice za praćenje sprovođenja Preporuke; Studiju o praćenju sprovođenja Preporuke, kao i konačni izvještaj Radne grupe za borbu protiv nasilja nad ženama (osnovane kao ad hoc tijelo 2005.godine) koji sadrži i preporuke za buduće djelovanje u cilju suzbijanja nasilja nad ženama.

Vjerujemo da će publikovana dokumenta kao i preporuke za buduće djelovanje poslužiti kao dobra osnova za kreiranje sveobuhvatnih i efikasnih mehanizama za suzbijanje ovog problema u Crnoj Gori.

PREPORUKA REC (2002)5 ODBORA
MINISTARA ZEMLJAMA ČLANICAMA
O ZAŠTITI ŽENA OD NASILJA

***(Usvojio Odbor ministara 30. aprila 2002. god.
na 794. sjednici pomoćnika ministara)***

Odbor ministara po odredbama Člana 15b Statuta Savjeta Evrope, Ponovo potvrđuje da je nasilje nad ženama rezultat nepostojanja ravnoteže moći između muškaraca i žena i vodi ka ozbiljnoj diskriminaciji prema ženskom polu, kako u društvu, tako i u porodici;

Potvrđujući da nasilje nad ženama predstavlja i kršenje i narušavanje ili potiranje njihovih ljudskih prava i fundamentalnih sloboda;

Ističući da nasilje nad ženama predstavlja kršenje njihovog fizičkog, fiziološkog i/ili seksualnog integriteta;

Ističući sa zabrinutošću da su žene često podvrgnute višestrukoj diskriminaciji po osnovu pripadanja rodu kao i porijeklu, ali i žrtve tradicionalnog ili običajnog ponašanja koje je nespojivo sa njihovim ljudskim pravima i fundamentalnim slobodama;

Imajući u vidu da je nasilje nad ženama u suprotnosti sa uspostavljanjem jednakosti i mira, i predstavlja glavnu prepreku bezbjednosti građana i demokratiji u Evropi;

Sa zabrinutošću primjećujući stepen nasilja nad ženama u porodici, bez obzira u kojem se obliku dešavalo, i na svim nivoima društva;

Smatrajući hitnim borbu protiv ovog fenomena koji pogađa sva evropska društva i tiče se svih njenih članica;

Podsjećajući se na Finalnu deklaraciju usvojenu na Drugom samitu Savjeta Evrope (Strazbur, 1997. god.) u kojoj šefovi država i vlada država članica potvrđuju njihovu odlučnost da se bore protiv nasilja nad ženama i svih oblika seksualne eksploatacije žena;

Imajući na umu odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima (1950. god.) i sudsku praksu koja iz nje proističe, koje štite, izmedju ostalog, pravo na život i pravo da ne budete podvrgnuti torturi ili nehumanom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni, pravo na slobodu i bezbjednost i pravo na pošteno sudjenje;

Imajući u vidu Evropsku socijalnu povelju (1961. god.) i revidiranu Evropsku socijalnu povelju (1996. god.), posebno odredbe koje se u njima odnose na jednakost između žena i muškaraca u pogledu zapošljavanja, kao i Dopunski protokol Evropskoj socijalnoj povelji kojim se obezbjeđuje sistem kolektivnih žalbi;

Podsjećajući na sljedeće preporuke Odbora ministara zemljama članicama Savjeta Evrope: Preporuka Br. R(79) 17 koja se odnosi na zaštitu djece od lošeg postupanja prema njima; Preporuka Br. R(85) 4 o nasilju u porodici; Preporuka Br. R (85) 11 o položaju žrtve u okviru krivičnog zakona i krivičnog postupka; Preporuka Br. R (87) 21 o pomoći žrtvama i sprečavanju viktimizacije; Preporuka Br. R (90) 2 o socijalnim mjerama koje se odnose na nasilje u porodici; Preporuka Br. R (91) 11 koja se odnosi na seksualnu eksploataciju, pornografiju i prostituciju i trgovinu djecom i mladim ljudima; Preporuka Br. R (93) 2 o medicinsko-socijalnim aspektima zlostavljanja djece; Preporuka Br. R (2000) 11 o djelovanju protiv trgovine ljudima za potrebe seksualnog eksploataisanja i Preporuka Rec (2001) 16 o zaštiti djece od seksualnog eksploataisanja.

Podsjećajući takođe na deklaracije i preporuke usvojene na 3. Evropskoj ministarskoj konferenciji o jednakosti žena i muškaraca Savjeta Evrope (Rim, 1993. god.);

Imajući na umu Deklaraciju Ujedinjenih nacija o eliminisanju nasilja nad ženama (1993.), Konvenciju Ujedinjenih nacija o eliminisanju svih oblika diskriminacije nad ženama (1979.), Konvenciju Ujedinjenih Nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i njen Protokol za sprečavanje, potiskivanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i djecom (Peking, 1995.), Platformu za akciju usvojenu na 4. Svjetskoj konferenciji o ženama (Peking, 1995.) i Rezoluciju o daljim aktivnostima i inicijativama u primjeni Pekinške platforme za akciju usvojene od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (23. vanredna sjednica, Njujork, 5-9 jun, 2000.);

Imajući na umu Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989.), kao i Opcioni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji (2000);

Takodje imajući na umu Konvenciju Medjunarodne organizacije rada Br. 182 koja se odnosi na Zabranu i hitno djelovanje na eliminaciji svih oblika rada djece (1999.) i Preporuku (R 190) o najgorim oblicima rada djece (1999.);

Podsjećajući na osnovne principe međunarodnog humanitarnog prava, posebno 4. Ženevsku konvenciju koja se odnosi na zaštitu civila u toku rata (1949.) i 1. i 2. dopunskog Protokola iste;

Podsjećajući takodje na uključivanje rodno orjentisanih krivičnih djela i seksualnog nasilja u Statut Medjunarodnog krivičnog suda (Rim, 17. jul 1998.);

Preporučuje da vlade država članica:

I Izvrše reviziju njihovih zakona i programskih politika sa ciljem da

1. garantuju ženama priznanje, uživanje, korišćenje i zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda;
2. preduzmu neophodne mjere, tamo gdje je to adekvatno, da obezbijede da žene mogu slobodno i istinski da koriste svoja ekonomska i socijalna prava;
3. obezbijede da se u cijeloj zemlji koordiniraju sve mjere i da iste budu usredsrijeđene na potrebe žrtava i da relevantne državne institucije kao i ne-vladine organizacije budu uključene u definisanje i implementaciju neophodnih mjera, posebno onih koje su pomenute u ovim preporukama;
4. podsticati na svim nivoima rad nevladinih organizacija uključenih u borbu protiv nasilja nad ženama i uspostaviti aktivnu saradnju sa ovim nevladinim organizacijama, uključujući odgovarajuću logističku i finansijsku pomoć;

II Priznati da države imaju obavezu da upotrijebe određene mjere da spriječe, istraže i kazne nasilja, bilo da su ih izvršila država ili fizičko lice i da žrtvama obezbijedi zaštitu.

III Priznati da je nasilje muškaraca nad ženama nešto što je glavni strukturalni i društveni problem koji počiva na nejednakom odnosu snaga između žena i muškaraca i, zbog toga, podsticati aktivno učešće muškaraca u aktivnostima koje imaju za cilj borbu protiv nasilja nad ženama;

IV Podržati sve relevantne institucije koje imaju posla sa nasiljem nad ženama (policiju, zdravstvene i socijalne ustanove) da prave srednjoročne i dugoročne koordinirane akcione planove koji će omogućiti realizaciju aktivnosti na suzbijanju nasilja i zaštitu žrtava;

V Unaprijediti istraživanja, prikupljanje podataka i udruživanje institucija na nacionalnom i internacionalnom nivou;

VI Promovisati osnivanje programa visokog obrazovanja i istraživačkih centara na nivou univerziteta da se bave pitanjima jednakosti, posebno nasiljem nad ženama;

VII Unaprijediti interakcije između naučne zajednice, ne-vladinih organizacija u toj oblasti, političkih faktora i zakonodavnih, medicinskih, obrazovnih, socijalnih ustanova i policije sa ciljem da se osmisle koordinirane aktivnosti protiv nasilja;

VIII Usvojiti i primijeniti mjere opisane u dodatku ove preporuke na način koji se smatra najadekvatnijim u svijetlu prilika u zemlji i preovlađujućih prioriteta, ali razmisliti i o pravljenju nacionalnog plana djelovanja na suzbijanju nasilja nad ženama;

IX Informisati Savjet Evrope o tome kakve su aktivnosti napravljene u odnosu na odredbe ove preporuke na nacionalnom nivou.

Dodatak na Preporuku Rec (2002)5

Definicija

1. Za potrebe ove preporuke termin »nasilje nad ženama« ima se shvatiti kao svako nasilje koje ima u osnovi rodno obilježje a koje za rezultat ima ili bi moglo da ima fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju žene, uključujući prijetnju od takvih radnji, prisilu ili samovolju, bez obzira na to da li se to dešava u javnom ili privatnom životu. Ovo uključuje, ali se ne svodi samo na sledeće:
 - a. nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu uključujući, između ostalog, fizičku i mentalnu agresiju, emocionalnu i psihološko nasilje, silovanje i seksualno iskorištavanje, incest, silovanje bračnog druga, redovnih ili povremenih pratnera ili u okviru vanbračne zajednice, krivična djela počinjena u ime časti, sakaćenje genitalija kod žena i seksualno sakaćenje, kao i druge tradicionalne radnje koje nanose štetu ženi, poput ugovorenih brakova;
 - b. nasilje koje se dešava u široj zajednici uključujući, između ostalog, silovanje, seksualno iskorištavanje, seksualno zlostavljanje i zastrašivanje na radnom mjestu, u institucijama ili na drugim mjestima, trgovina ženama za potrebe seksualnog i ekonomskog iskorištavanja, i seksualni turizam;

- c. nasilje koje počine ili oprostite država ili njeni činovnici;
- d. kršenje ljudskih prava žena u slučajevima oružanog konflikta, posebno uzimanja talaca, nasilna iseljenja, sistematska silovanja, seksualno ropstvo, nasilno zatrađivanje i trgovina ljudima za potrebe seksualnog i ekonomskog iskorišćavanja.

Opšte mjere koje se odnose na nasilje nad ženama

- 2. Na državama je odgovornosti i interes, ali i prioritet u nacionalnim politikama da štite prava žena kako one ne bi bile predmet nasilja bilo koje vrste ili od bilo kojeg subjekta. U ovom cilju se države ne mogu pozivati na običaj, religiju ili tradiciju kao sredstvo za izbjegavanje ove obaveze.
- 3. Države članice bi trebalo da uvedu, razviju i/ili ondje gdje je potrebno poboljšaju nacionalne programske politike protiv nasilje koje će se zasnivati na:
 - a. maksimalnoj sigurnosti i zaštiti žrtava;
 - b. osnaženju žena žrtava optimalnim strukturama podrške i pomoći da bi se izbjegla sekundarna viktimizacija;
 - c. prilagođavanju krivičnog i građanskog prava uključujući i sudski postupak;
 - d. podizanju svijesti javnosti i obrazovanju djece i mladih;
 - e. obezbjeđivanju posebne obuke za stručnjake koji se sriječju sa nasiljem nad ženama;
 - f. prevenciju u svakoj oblasti ponaosob;
- 4. U ovom okviru biće neophodno da se gdje god je moguće na nacionalnom nivou i u saradnji, gdje je neophodno, sa regionalnim i lokalnim vlastima, osniva vladina institucija ili tijelo za koordiniranje zaduženo za primjenu mjera za borbu protiv nasilja nad ženama kao i za redovni monitoring i evaluaciju svake vrste pravne reforme ili novog oblika intervencije u oblasti aktivnosti protiv nasilja, u konsultaciji sa ne-vladinim organizacijama i akademskim i drugim institucijama.
- 5. Trebalo bi napraviti istraživanje, prikupljanje podataka i umrežavanje na nacionalnom i međunarodnom nivou, posebno u sledećim oblastima:
 - a. priprema statistike klasifikovane po polu, integrisanoj statistici i zajedničkim indikatorima kako bi se bolje procijenio stepen nasilja nad ženama;
 - b. srednjeročne i dugoročne posljedice napada na žrtve;
 - c. posljedice koje nasilje ima na svjedoke, između ostalog, u okviru porodice;

- d. zdravlje, socijalne i ekonomske cijene nasilja nad ženama;
- e. procjene efikasnosti pravosudnog i pravnog sistema u borbi protiv nasilja nad ženama;
- f. uzroci nasilja nad ženama tj. razlozi koji kod muškaraca izazivaju nagon za nasilje i razlozi zbog kojih društvo opravdava takvo nasilje;
- g. izrade kriterijuma za repere na planu nasilja.

Informacije, svijest javnosti, obrazovanje i obuka

Dražave članice bi trebalo da:

- 6. sakupe i javnosti stave na raspolaganje odgovarajuće informacije koje se odnose na različite tipove nasilja i njihove posljedice po žrtve, uključujući integrisane statističke podatke, koristeći sve raspoložive medije (štampa, radio i televizija itd.);
- 7. mobilišu javno mnjenje organizujući ili podržavajući konferencije i informativne kampanje kako bi društvo bilo svjesno problema i njegovih pogubnih posljedica po žrtve i društvo uopšte i na osnovu toga diskutovati o temi nasilja nad ženama na otvoren način, bez predrasuda ili unaprijed smišljenih ideja;
- 8. u osnovne programe obuke za policajce, zaposlene u pravosuđu i stručnjake iz zdravstva i socijalne zaštite uključiti elemente koji se odnose na tretman domaćeg nasilja kao i drugih oblika nasilja koje pogadja žene;
- 9. programe stručne obuke ovog osoblja dopuniti informacijama i obukom kako bi im dali sredstva za otkrivanje i upravljanje kriznim situacijama i usavršavanje načina na koje primaju, saslušavaju i savjetuju žrtve;
- 10. stimulišu učešće ovih stručnjaka u specijalizovanim programima obuke na način što će učiniti da to bude kriterijum nagrađivanja;
- 11. podstaknu integrisanje pitanja koja se odnose na nasilje nad ženama u obuku sudija;
- 12. podstaknu samoregulacione profesije, kao što su terapeutskog tipa, da naprave strategije protiv seksualnog zlostavljanja koje bi mogle da budu izvršene od strane ljudi na funkcijama;
- 13. organizuju kampanje podizanja svijesti javnosti o nasilju muškaraca nad ženama sa naglaskom na to da bi muškarci trebalo da budu odgovorni za svoje postupke i ohrabrivati ih da analiziraju i onesposobljavaju mehanizme nasilja i da usvajaju drugačije ponašanje;
- 14. uvedu i ojačaju rodni aspekt u obrazovnim programima o ljudskim pravima i da ojačaju programe seksualnog obrazovanja koji daju poseban značaj jednakosti polova i uzajamnom poštovanju;

15. obezbijede da i dječaci i djevojčice dobiju osnovno obrazovanje koje izbjegava društvene i kulturne obrasce, predrasude i stereotipne uloge polova, imaju obuku iz vještina samopouzdanja sa posebnom pažnjom posvećenom mladim ljudima koji u školi imaju probleme; da obuče sve koji rade u nastavi da koncept jednakosti polova integrišu u izvođenje nastave;
16. uključe u školske planove i programe posebne informacije o pravima djece, sos-telefonima, institucijama kod kojih mogu potražiti pomoć i o ljudima kojima se u povjerenju mogu obratiti.

Mediji

Države članice bi trebalo da:

17. podstiču medije da promovišu imidž žena i muškaraca lišen stereotipa a zasnovan na poštovanju ličnosti i ljudskog digniteta i da izbjegavaju programe koji povezuju seks sa nasiljem; u mjeri mogućeg, ovi kriterijumi bi takodje trebalo da budu uzeti u obzir i u oblasti novih informacionih tehnologija;
18. podstiču medije da učestvuju u informativnim kampanjama kojima se upozorava šira javnost na pojavu nasilja nad ženama;
19. podstiču organizovanje obuke da bi se informisali medijski poslenici i upozorili na moguće posledice programa koji povezuju seks sa nasiljem;
20. podstiču izradu kodeksa ponašanja za medijske poslenike koji bi obradili i pitanje nasilja nad ženama, a što se tiče djelokruga organizacija koje prate rad medije, koje postoje ili će biti osnovane, podsticati ih da rade na analizi aspekata nasilja nad ženama i seksizma (seksualne diskriminacije)

Lokalno, regionalno i urbano planiranje

Države članice bi trebalo da:

21. podstiču donosiocima odluka na planu lokalnog, regionalnog i urbanog planiranja da u obzir uzmu potrebu da se pojača sigurnost žena i da se spriječi dešavanje nasilja na javnim mjestima;
22. preduzeti što je moguće više mjera u ovom pogledu, pogotovo onih koje se odnose na javnu rasvetu, organizaciju javnog prevoza i usluga taksi prevoza, izgled i plan parkinga i stambenih zgrada.

Pomoć za žrtve i njihova zaštita (prijem, tretman i savjetovanje)

Države članice bi trebalo da:

23. obezbijede da žrtve, bez ikakve diskriminacije, dobiju neposrednu

- i sveobuhvatnu pomoć koja će se pružati kroz koordiniran, multidisciplinarni i profesionalni napor bez obzira da li one ulože žalbu, uključujući medicinska i forenzička ispitivanja i tretman, zajedno sa post-traumatskom psihološkom i socijalnom podrškom kao i pravnom pomoći; ovo bi trebalo da se obezbijedi na bazi povjerenja, besplatno i da pomoć u svakom trenutku bude dostupna;
24. posebno bi trebalo da obezbijede da sve usluge i pravna sredstva koje imaju žrtve nasilja u porodici budu pružene imigrantkinjama na njihov zahtjev;
 25. preduzmu sve neophodne mjere da bi se obezbijedilo prikupljanje forenzičkih dokaza i informacija prema standardizovanom protokolu i obrascima;
 26. obezbijede dokumentaciju posebno namijenjenu žrtvama kojom se žrtve informišu na jasan i razumljiv način o njihovim pravima, usluzi koju su dobile i aktivnostima koje mogu da planiraju ili preduzmu bez obzira na to da li ulažu žalbu ili ne, kao i mogućnostima da nastave da dobijaju psihološku, medicinsku i socijalnu podršku i pravnu pomoć;
 27. unaprijede saradnju između policije, medicinskih i socijalnih službi i pravosudnog sistema kako bi se obezbijedile takve koordinirane aktivnosti i pospješilo i podržalo osnivanje mreža saradnje ne-vladinih organizacija;
 28. podstiču osnivanje službi za djelovanje u slučaju opasnosti kao što su sos-telefoni za žrtve nasilja i/ili lica koje su suočena ili im prijete opasnost od nasilja; redovno prate pozive i procjenjuju podatke dobijene kroz ukazivanje pomoći sa dužnim poštovanjem standarda zaštite podataka;
 29. obezbijede da policija i drugi organi za održavanje reda prime, pruže tretman i savjetuju žrtve na adekvatan način na osnovu poštovanja ljudi i njihovog digniteta, i da pritužbe tretiraju na povjerljiv način; posebno obučeno osoblje bi odmah trebalo da sasluša žrtve u prostorijama koje su uređene tako da omogućavaju da se stvori odnos povjerenja između žrtve i policajca i da obezbijedi, u mjeri mogućeg, da žrtve nasilja imaju mogućnost da ih sasluša policajka, ukoliko one to žele;
 30. u tom cilju, preduzmu korake da se poveća broj policajki na svim nivoima odgovornosti;
 31. da se postaraju da o djeci na sveobuhvatan način vodi brigu specijalno obučeno osoblje u svim relevantnim fazama (prvi prijem, policija, javni tužilac i sudovi) i da obezbijedena pomoć bude prilagođena potrebama djeteta;
 32. preduzmu korake da obezbijede neophodnu psihološku i moralnu podršku za djecu koja su žrtve nasilja kroz stvaranje odgovarajućih mogućnosti i obezbijediti obučeno osoblje da

- se bavi djetetom od prvog kontakta do oporavka; ove bi usluge trebalo obezbijediti besplatno;
33. preduzeti sve neophodne mjere da se obezbijedi da niko od žrtava ne doživi sekundarnu (ponovnu) viktimizaciju ili bilo kakav drugi rodno nesenzitivan tretman od strane policije, zaposlenih u zdravstvenim i socijalnim službama koje su odgovorne za pružanje pomoći, kao i osoblja u sudovima.

Krivično pravo, građansko pravo i sudski postupak

Krivično pravo

Države članice bi trebalo da:

34. se postaraju da krivični zakon propisuje da bilo koji čin nasilja protiv lica, posebno fizičko i seksualno nasilje, predstavlja kršenje fizičke, psihološke i/ili seksualne slobode ili integriteta, a ne samo kršenje morala, časti ili pristojnosti;
35. obezbijede odgovarajuće mjere i sankcije u nacionalnom pravu čime će omogućiti da se preduzime brza i djelotvorna akcija protiv počinitelja nasilja i da se ispravi šteta prouzročena ženama koje su žrtve nasilja. Posebno bi nacionalni propisi trebali da:
- kažnjavaju seksualno nasilje i silovanje između supružnika, stalnih ili povremenih partnera i vanbračnih partnera;
 - kažnjavaju svaku seksualnu radnju koja je počinjena protiv lica koje na to ne daje pristanak, čak iako ne pokazuju znake otpora;
 - kažnjavaju seksualnu penetraciju bilo koje prirode ili sa bilo kojim sredstvom kod osobe koja na to ne daje pristanak;
 - kažnjavaju svaku zloupotrebu ranjivosti trudnice, bespomoćne osobe, bolesne, fizički ili mentalno hendikepirane osobe ili lica koja zavise od tuđe pomoći;
 - kažnjavaju svaku zloupotrebu položaja počinioca, a posebno odraslog lica vis-a-vis djeteta

Građansko pravo

Države članice bi trebalo da:

36. obezbijede da u slučajevima gdje je činjenično utvrđeno nasilje, žrtve dobiju odgovarajuće obeštećenje za bilo kakve novčane, fizičke, psihološke, moralne i socijalne štete koje su pretrpjele u srazmjeri prema stepenu težine, uključujući i pokriće napravljenih troškova;
37. predvidjeti uspostavljanje finansijske sisteme za obeštećenje žrtava.

Sudski postupak

Države članice bi trebalo da:

38. obezbijede da sve žrtve nasilja imaju mogućnost da pokrenu postupak kao i da, tamo gdje je to adekvatno, isto mogu i javne i privatne organizacije sa statusom pravnog lica koje postupa u njihovu odbranu, ili zajedno sa žrtvama ili u njihovo ime;
39. naprave odredbe kako bi obezbijedili da krivični postupak može da inicira javni tužilac;
40. podstiču tužioce da nasilje nad ženama i djecom smatraju otežavajućim ili odlučujućim faktorom u odlučivanju da li da vrše krivično gonjenje u javnom interesu;
41. preduzmu sve neophodne korake da bi obezbijedili da se u svakoj fazi u postupku u obzir uzmu fizičko i psihičko stanje žrtve i da oni mogu da dobiju medicinsku i psihološku njegu;
42. predvide instituciju sa specijalnim uslovima za saslušanje žrtava ili svjedoka nasilja kako bi se izbjeglo ponavljanje svjedočenja i da bi se u postupku smanjili traumatizirajući efekti;
43. obezbijede da pravila postupka preduprije nepotrebna i/ili ponižavajuća ispitivanja za žrtvu ili svjedoka nasilja poklanjajući dužnu pažnju traumi koju su doživjeli kako bi se izbjeglo dalje traumiranje;
44. tamo gdje je neophodno, obezbijediti da su preduzete mjere da bi se žrtve efikasno zaštitile od prijetnji i moguće osvete;
45. preduzmu konkretne mjere da bi se obezbijedila zaštita dječijih prava tokom postupka;
46. obezbijede da djecu na svim ročištima prate njihovi pravni zastupnici ili odrasla osoba po izboru, ako je to primjenjivo, osim ako u vezi sa tim licem sud nije donio obrazloženu odluku u suprotnosti sa tim;
47. obezbijede da djeca imaju mogućnost da pokrenu postupak kroz posredovanje njihovog pravnog zastupnika, javne ili privatne organizacije ili bilo kojeg odraslog lica po njihovom izboru za koje odobrenje daju pravni subjekti i, ukoliko je neophodno, da imaju na raspolaganju besplatnu pravnu pomoć;
48. obezbijede da za seksualne delikte i krivična djela ograničavajući rok ne počinje do dana kada žrtva postane punoljetna;
49. obezbijede da se obaveze čuvanja službene tajne oslobode, samo u izuzetnim okolnostima, ona lica koja bi obavljajući svoj posao, nakon ispitivanja ili date povjerljive informacije, mogla da saznaju za slučajeve djece koja su bila izložena seksualnom nasilju;

Interventni programi za počinioce nasilja

Države članice trebalo bi da:

50. organizuju interventne programe osmišljene da podstaknu počinioce nasilja da usvoje nenasilni model ponašanja time što će im pomoći da postanu svjesni svojih djela i da prepoznaju

- svoju odgovornost;
51. obezbijede počiniocu mogućnost da prati interventne programe, ali ne u zamjenu za kaznu, već kao dodatnu mjeru koja ima za cilj da spriječi nasilje; učesće u ovakvim programima bi trebalo ponuditi na dobrovoljnoj osnovi;
 52. razmotre osnivanje specijalizovanih i od države priznatih centara za intervenciju za nasilnike i centre za podršku za koje inicijativu daju nevladine organizacije i udruženja koja imaju resurse na raspolaganju;
 53. obezbijede saradnju i koordinaciju između interventnih programa koji su usmjereni na muškarce i onih koji se bave zaštitom žena.

Dodatne mjere u pogledu seksualnog nasilja

Genetska baza podataka

Države članice bi trebalo da:

54. razmotre mogućnost da osnuju nacionalne i evropske banke podataka koje sadrže genetske profile svih identifikovanih i neidentifikovanih počinioca seksualnog nasilja kako bi se uspostavila efikasna politika hvatanja počinioca, spriječilo povratništvo i da bi se uvažili standardi koje su na ovom planu postavili domaći propisi i Savjet Evrope;

Dopunske mjere u vezi sa nasiljem u porodici

Države članice bi trebalo da:

55. klasifikuju kao krivična djela sve oblike nasilja u porodici;
56. revidiraju i/ili povećaju kazne, gdje je neophodno, za napad i prebijanje sa umišljajem koje je počinjeno u porodici, bez obzira na to o kojem se članu porodice radi;
57. isključe preljubu kao izgovor za nasilje u porodici;
58. predvide mogućnost preduzimanja mjera da bi se:
 - a. omogućilo policijskim jedinicama da udju u mjesto boravka ugrožene osobe, uhapsu počinioca i postaraju se da isti/a bude izveden/a pred sudiju;
 - b. omogućilo pravosudnim organima da usvoje zabranu počiniocu da kontaktira, komunicira ili približava se žrtvi, da stanuje ili ulazi na određena, definisana, mjesta kao privremene mjere sa ciljem da se zaštite žrtve;
 - c. uspostavio obavezni protokol za postupanje kako bi policija i zdravstvene i socijalne službe mogle pridržavati iste procedure;
 - d. unaprijedile proaktivne usluge zaštite žrtve uz pomoć kojih se preuzimaju inicijative za kontaktiranje žrtve čim se policiji sačini izvještaj;
 - e. obezbijedila odlična saradnja svih relevantnih institucija, kao što su policijske vlasti, sudovi i servisi za zaštitu žrtava

- kako bi se žrtvi obezbijedilo da preduzme sve neophodne relevantne pravne i praktične mjere kako bi koristila pomoć i preduzela radnje protiv počinioca u postavljenim rokovima i bez neželjenih kontakata sa počiniocem;
- f. propisala kaznu za svako kršenje mjera koje su vlasti izrekle počiniocima;
59. razmotre da ženama imigrantkinjama koje su bile ili jesu žrtve domaćeg nasilja, gdje je neophodno, daju nezavisno pravo na prebivalište kako bi im se pomoglo da ostave svoje muževe nasilnike, a da ne moraju da napuštaju zemlju domaćina.

Dopunske mjere u pogledu seksualnog uznemiravanja

Države članice bi trebalo da:

60. preduzmu korake da zabrane sve vrste ponašanja seksualne prirode ili drugih ponašanja zasnovanih na seksu, a koje štetno utiču na dignitet žena na radnom mjestu, uključujući i ponašanje pretpostavljenih i kolega: svako ponašanje seksualne prirode sa kojim u vezi počinitelj koristi autoritet položaja na poslu gdje god da se desi (uključujući i situacije koje su vezane za komšijske odnose, odnose između učenika i nastavnika, uznemiravanje telefonom itd.). Ove situacije predstavljaju povredu digniteta ličnosti;
61. promovišu svijest o seksualnom uznemiravanju, informacije o tome i sprječavanje seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu ili u vezi sa poslom ili isto činiti kad god se uznemiravanje desi i preduzeti odgovarajuće mjere da zaštite žene i muškarce od takvih ponašanja.

Dopunske mjere u vezi sa sakaćenjem genitalija

Države članice bi trebalo da:

62. kažnjavaju svako sakaćenje genitalnih organa žene ili djevojčice bilo da je za to postojao njen pristanak ili ne; osakaćenjem genitalija smatra se zašivanje klitorisa, izrezivanje, klitoridektomija i infibulacija;
63. kazne svako lice koje je namjerno učestvovalo, pomagalo ili podsticalo bilo koji oblik osakaćenja genitalija kod žene sa ili bez njenog pristanka, takva djela bi trebalo kazniti čak iako bi bila učinjena samo djelimično;
64. organizuju informativne kampanje i kampanje za prevenciju sa ciljem da dio javnosti kojeg se to tiče, a pogotovo imigranti i izbjeglice, upozna sa rizicima po zdravlje žrtava i krivičnim sankcijama za počinioce;
65. na oprez pozovu radnike/ce u zdravstvu, posebno ljekare odgovorne za pred i post-natalne medicinske preglede i za praćenje zdravlja djece;

66. dogovore zaključivanje ili osnaženje bilateralnih sporazuma koji se odnose na prevenciju i zabranu sakaćenja genitalija kod žena i krivično gonjenje za počinioce istog;
67. razmotre mogućnost da se garantuje specijalna zaštita za ove žene kao ugroženu grupu po osnovu pripadnosti određenom polu.

Dopunske mjere koje se odnose na nasilje u konfliktnim i post-konfliktnim situacijama

Države članice trebalo bi da:

68. kažnjavaju sve oblike nasilja nad ženama i djecom u situacijama konflikta, u skladu sa odredbama međunarodnog humanitarnog prava, bez obzira da li se dešavaju u obliku poniženja, mučenja, seksualnog ropstva ili smrti kao posledice tih djela;
69. kažnjavaju silovanje, seksualno ropstvo, nasilnu trudnoću, prinudnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja slične težine kao neprihvatljivo kršenje ljudskih prava, kao krivična djela protiv humanosti i, ako se učine u okolnostima oružanog konflikta, kao ratne zločine;
70. obezbijede zaštitu svjedoka pred domaćim sudovima i međunarodnim krivičnim sudovima u kojima se sudi za genocid, zločin protiv humanosti i ratne zločine;
71. obezbijede socijalnu i pravnu zaštitu za sva lica koja su pozvana da svjedoče pred domaćim sudovima i međunarodnim krivičnim sudovima u kojima se sudi za genocid, zločin protiv humanosti i ratne zločine;
72. razmotre mogućnost da se garantuje status izbjeglice ili supsidijarnu zaštitu od uznemiravanja po osnovu pola i/ili dozvola boravka iz humanitarnih razloga za žene žrtve nasilja tokom konflikta;
73. podrže i finansiraju nevladine organizacije koje pružaju savjetodavne usluge i pomoć ženama žrtvama nasilja tokom konflikta i u post-konfliktnim situacijama;
74. u post-konfliktnim situacijama promovišu integrisanje pitanja koja su karakteristična za žene u procese obnove i političkog oporavka u pogodjenim područjima;
75. na nacionalnom i međunarodnom nivou obezbijede da svaku intervenciju u područjima koja su pogođena konfliktom izvodi osoblje rodno senzitivisano kroz posebnu obuku;
76. podrže i finansiraju programe koji će držati rodno-senzitivnog pristupa u pružanju pomoći žrtvama konflikata i doprinosti obnovi i repatrijaciji nakon konflikta;

Dopunske mjere koje se odnose na nasilje u institucionalnim okruženjima

Države članice bi trebalo da:

77. kažnjavaju sve oblike fizičkog, seksualnog i psihološkog nasilja koje je učinjeno ili oprosteno od strane države ili njenih zvaničnika, gdje god da se ona dogode, a posebno u zatvorima ili pritvorima, psihijatrijskim institucijama itd;
78. kažnjavaju sve oblike fizičkog, seksualnog i psihičkog nasilja učinjenog ili oprosteno u situacijama u kojim može tražiti odgovornost države ili treće strane, kao na primjer u internatima, penzionerskim domovima i drugim ustanovama.

Dopunske mjere koje se odnose na propust u pogledu poštovanja slobode izbora u vezi sa reprodukcijom

Države članice trebalo bi da:

79. zabrane prisilnu sterilizaciju ili abortus, kontracepciju koja je prinudna ili prisilna i pre-natalni odabir pola djeteta i da u tom smislu preduzmu određene mjere;

Dopunske mjere koje se odnose na ubistvo zbog okaljane časti

Države članice trebalo bi da:

80. kažnjavaju sve oblike nasilja nad ženama i djecom koji su izvršeni u skladu sa običajem »ubistva zbog okaljane časti«;
81. preduzmu sve neophodne mjere da spriječe »ubistva zbog okaljane časti« uključujući i informativne kampanje koje su usmjerene na djelove javnosti i stručnjake na koje se odnose ova pitanja, posebno sudije i pravne stručnjake;
82. kažnjavati svakoga ko namjerno učestvuje, pomaže ili podržava »ubistva zbog okaljane časti«;
83. podržavaju nevladine organizacije i druge grupe koje se bore protiv ovih pojava.

Dopunske mjere koje se odnose na rane brakove

Države članice bi trebalo da:

84. zabrane brakove na silu koji se zaključuju bez pristanka osoba na koje se odnosi;
85. preduzmu neophodne mjere da spriječe ili prekinu praksu prodaje djece.

MEMORANDUM SA OBJAŠNENJIMA

I. Uvodne napomene

A. Kratak istorijski osvrt

1. Nasilje nad ženama je godinama bilo neistražena, čak i tabu tema. Iako je novi naglasak dat ljudskim pravima i uvođenje cijelog mehanizma za njihovu zaštitu zasigurno poslužilo kao odskočna daska za kampanju protiv zlostavljanja, nasilje nad ženama je, za razliku od ostalih aspekata rodne neravnopravnosti, počelo da se prepoznaje u Evropi tek sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog vijeka. Postepeno otkrivanje postojanja i obima problema poklopilo se s prepoznavanjem principa jednakosti žena i muškaraca u zakonu (*de jure*).¹

2. Potaknuta od strane feminističkih grupa i nevladinih organizacija,² javna svijest o ovom problemu je porasla: kombinacijom mjera praktične podrške i javnih kampanja, ove organizacije su pomogle da se tema borbe protiv nasilja nad ženama nađe u žiži interesovanja vlasti.

3. Mjere koje su preduzele vlade i međunarodne organizacije, naglasile su univerzalnu prirodu ovog problema. Ujedinjene nacije, Savjet Evrope, Evropska unija, a u posljednje vrijeme i druge organizacije, kao što su Organizacija za bezbjednost i saradnju u Evropi, predstavile su svoje široko zasnovane politike i strategije.

4. Nakon opsežnih konsultacija, koalicije ženskih organizacija sa svih kontinenata su lobirale na svjetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima (Beč, jun 1993. godine) da se nasilje, utemeljeno na rodu, zvanično prepozna kao osnovno kršenje ženskih ljudskih

1 Pogledati hronologiju u Dodatku I.

2 Zahvaljujući uglavnom njihovom radu na terenu, kao što je osnivanje informacionih centara, skloništa za žrtve, itd.

prava. Ovaj stav je potvrđen i osnažen u Platformi za akciju, usvojenoj na IV Svjetskoj konferenciji UN o ženama (Peking, 4.-15. septembar 1995.), u kojoj se vlade pozivaju da preduzimaju objedinjene mjere na sprječavanju i eliminaciji nasilja nad ženama (pogledati Poglavlje VI.D Platforme za akciju).

5. Ujedinjene nacije su 1994. godine, imenovala Specijalnu izvjestiteljku za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice, koja je bila odgovorna za dokumentovanje i analizu ovog problema širom svijeta. U nekim regionima već su postojale međunarodne konvencije o nasilju nad ženama, npr. Inter-američka konvencija za sprječavanje, kažnjavanje i iskorjenjivanje nasilja nad ženama iz 1984. godine.

6. Nasilje nad ženama je tek nedavno izbilo na vidjelo, a istraživanja na ovom polju i traženje rješenja i dalje privlače pažnju u većini država članica Savjeta Evrope.

B. Osnovne karakteristike: univerzalan i složen problem

7. Nasilje nad ženama je tema koja još nije na odgovarajući način istražena. Osim toga, pojavljivanje ovih problema, i kako društvo reaguje na njih, variraju u svim zemljama članicama Savjeta Evrope. Neke države se jednostavno upuste u taj proces, dok druge imaju preko dvije decenije iskustva u pokušajima ustanovljavanja novih načina za borbu protiv nasilja nad ženama. Postoje i razlike između zemalja u smislu koji konkretni oblici nasilja su u žiži zakonskih reformi, pomoći i interesovanja medija.

8. Postoji i „skrivena strana“ nasilja, u tome što istraživanja sprovedena u raznim zemljama, pokazuju da je, za sve vrste nasilja, broj prijavljenih i evidentiranih slučajeva značajno manji od stvarnog broja.

9. Na osnovu sprovedenih studija i prikupljenih podataka, čini se da se javlja niz širih karakteristika. Prva je sama univerzalna priroda ovog problema: nasilje nad ženama javlja se u svim državama i u svim djelovima društva. Pogađa ljude svih starosnih dobi, etničkog porijekla i vjera, bez obzira na njihovu profesiju ili lične okolnosti ili da li pripadaju određenoj nacionalnoj manjini.

10. Nasilje može da se ispoljava u različitim oblicima: kao verbalno, fizičko, seksualno, psihološko, ekonomsko ili emocionalno. Može da se vrši u okviru porodice ili porodične zajednice, ili u široj zajednici. Određeni ekonomski problemi (koji izazivaju nezaspolenost ili siromaštvo), političke krize i oružani sukobi (koji pokreću migracije

velikog obima) mogu predstavljati otežavajuću okolnost, budući da žene, koje se često nađu u opasnim situacijama, postanu glavne žrtve.³

C. Zakonske razlike među zemljama članicama Savjeta Evrope

11. Postoje velike zakonske razlike među zemljama članicama Savjeta Evrope. Dva primjera koja imaju poseban uticaj na ovu oblast su: da li je pravni sistem akuzatorni ili inkvizitorni, i da li postoji ustav kojim se štite ljudska prava. Prvi utiče na zakonsku proceduru više nego na samu formu i sadržinu zakona. A postojanje ustava, ili međunarodnih obaveza koje mogu činiti ili ne dio domaćeg prava, pomoći će da se utvrdi da li djela nasilja nad ženama predstavljaju kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda ili ne.

12. Druga važna razlika je u tome da su neke države uvele posebne zakone i/ili zakonske procedure i time poslale jasnu poruku da se nasilje nad ženama više neće tolerisati.

13. Iako je još rano govoriti o zakonskim trendovima, skorašnji podaci pokazuju novu spremnost zemalja članica da rješavaju problem nasilja, a neke zemlje uvode inovativne mjere, kao što su zabrane približavanja kojima se počiniocima zabranjuje da ulaze u dom i/ili prostorije žrtve.⁴

D. Porijeklo preporuka: rad Savjeta Evrope⁵

14. Počev od kasnih sedamdesetih godina prošlog vijeka, Savjet Evrope i posebno njegov prvi Odbor za promovisanje jednakosti žena i muškaraca, preduzeo je niz inicijativa na promovisanju zaštite žena od nasilja.

3 O različitim oblicima nasilja, pogledajte Dodatak II

4 Pogledati studiju o „Zakonodavstvima država članica Savjeta Evrope na polju nasilja nad ženama“, objavljeno u januaru 2001. godine (dokument EG(2001)3 prov.)

5 Ovo poglavlje sadrži kratak rezime prethodnog rada Savjeta Evrope na suzbijanju nasilja nad ženama. Međutim, treba napomenuti da su veliki naponi uloženi i na suzbijanju trgovine ljudima u svrhe seksualne eksploatacije, koji ovdje nisu uključeni. Za više informacija na ovu temu, pogledajte posebno Preporuku br. R (2000) 11 Odbora ministara državama članicama za radnje protiv trgovine ljudima u svrhe seksualne eksploatacije i izvještaj sa obrazloženjem, ili kontaktirajte Savjet Evrope, Odjeljenje za jednakost žena i muškaraca – DG II, F-67075 Strasbourg Cedex, tel: (00) (33) 3 88 41 2966; fax: (00) (33) 3 88 41 27 05, <http://www.humanrights.coe.int/equality/>.

15. Sačinjene su preporuke o pravima žrtava na pomoć, pravnim ljekovima koji im stoje na raspolaganju i poštovanju koje im se mora ukazati u krivičnim postupcima. Naglašena je i potreba za prevencijom i obrazovanjem. Sprovedena su i druga istraživanja i formulisani predlozi,⁶ koji su doveli do III Evropske ministarske konferencije o jednakosti žena i muškaraca (Rim, 21.-22. oktobar 1993.) na temu: „Strategije za eliminaciju nasilja nad ženama u društvu: mediji i druga sredstva“. Deklaracija i rezolucije⁷ koje su usvojili ministri/arke na ovoj konferenciji sadržavale su pregled Plana djelovanja koji je kasnije trebalo proširiti.

16. Ovaj rad je nastavljen i 1997. godine kada je grupa stručnjaka/inja koji/e su radili/e pod okriljem Upravljačkog odbora za jednakost žena i muškaraca (CDEG) dovršila je Plan djelovanja na sprječavanju nasilja nad ženama.⁸

17. Na osnovu tog plana, organizovan je niz aktivnosti, uglavnom u formi konferencija i istraživačkih seminara:

- Seminar „Promovisanje jednakosti: zajedničko pitanje za muškarce i za žene“ (Strazbur, 17.-18. jun 1997);
- Informacioni forum „Zaustavljanje nasilja u porodici: akcije i mjere“ (Bukurešt, 26.-28. novembar 1998.);
- Seminar „Muškarci i nasilje nad ženama“ (Strazbur, 7.-8. oktobar 1999.).⁹

6 Do 1993. godine, rad Savjeta Evrope na temu nasilja nad ženama doveo je do izrade sljedećih dokumenata:

– izvještaj o seksualnom nasilju na ženama, autorke g-đe A Snare, koji je predstavljen na XV konferenciji o kriminološkom istraživanju (Strazbur, 22.-25. novembar 1982.) (PC-CRC 582) 2 rev);

– materijali sa rasprave o porodičnom nasilju: mjere na socijalnom polju (Strazbur, 25.-27. novembar 1987.);

– Preporuka br. R (90) 2 Odbora ministara državama članicama o socijalnim mjerama koje se odnose na nasilje u porodici (15. januar 1990.);

– Seksualno nasilje nad ženama: doprinos strategiji za sprječavanje raznih oblika takvog nasilja u državama članicama Savjeta Evrope (EG(91)1);

– Saopštenje Odbora ministara o praksi sistematskog silovanja u Bosni i Hercegovini (9. decembar 1992.).

7 Dokument MEG-3(93)22. Čitaoci kojima su potrebni dodatni detalji neka se obrate Savjetu Evrope F-67075 Strasbourg, Cedex.

8 Dokument EG-S-VL (97) 1. Pogledati takođe i rezime Akcionog plana, dokument EG-S-VL (98)1.

9 Zbornici radova sa ovih seminara su dostupni kod Savjeta Evrope, Odjeljenje za jednakost žena i muškaraca – DG II, F-67075 Strasbourg Cedex, tel: (00) (33) 3 88 41 29 66, fax: (00) (33) 3 88 41 27 05, <http://www.coe.int/equality/fr/>.

Objavljena su i sljedeća referentna dokumenta:

- „Nasilje nad ženama: Kompilacija tekstova Savjeta Evrope od 1995. godine“, (dokument EG(99)14);
- „Zakonodavstvo u državama članicama Savjeta Evrope na polju nasilja nad ženama“ (dokument EG(2001)3).

18. Odbor za jednake mogućnosti muškaraca i žena Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope je takođe održao seminar „Nasilje nad ženama: od zlostavljanja u kući do ropstva“ (Bari, Italija, 4.-6. novembar 1999.). Sama Skupština je nedavno usvojila dva teksta:

- Preporuka 1450 (2000) o nasilju nad ženama u Evropi;
- Rezolucija 1212 (2000) o silovanju u oružanim sukobima.

E. Autori/ke preporuke i njihov pristup

19. Ovakve studije su pokazale da nasilje još predstavlja veliki problem u svim državama članicama Savjeta Evrope i trajnu prepreku promovisanju i unapređenju ženskih prava. Uprkos nedavno postignutom napretku, nacionalni i međunarodni instrumenti i dalje ostaju neodgovarajući, dok je nasilje nad ženama još rasprostranjeno u svim djelovima zajednice.

20. Odbor ministara Savjeta Evrope i CDEG su smatrali da je važno nadgrađivati ono što je već urađeno putem izrade smjernica za uvođenje sveobuhvatnog sistema za suzbijanje nasilja. U tom pravcu je ustanovljena Grupa stručnjaka/inja za zaštitu žena i djevojčica od nasilja (EG-S-FV) pod nadležnošću CDEG.¹⁰ EG-S-FV se sastojala od 9 stručnjaka/inja iz raznih država članica Savjeta Evrope.¹¹ Počela je

¹⁰ Zadatak EG-S-FV je bio sljedeći:

Na osnovu rada već preduzetog u ovoj oblasti od strane CDEG-a, a posebno Grupe stručnjaka/inja za suzbijanje nasilja nad ženama (EG-S-VL), i imajući u vidu ono što su odradile druge međunarodne institucije, a posebno Specijalna izvijestiteljka Ujedinjenih nacija, i Platformu za akciju IV Konferencije o ženama (Peking, 4.-15. septembar 1995. godine), kao i postojeće zakonske tekstove, Grupa je odgovorna za: izradu, posebno na osnovu Plana djelovanja koji je sastavila EG-S-VL i pripremne studije, i vodeći računa o članu 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, nacrtu preporuke koja sadrži smjernice za izradu nacionalnih zakona koji imaju za cilj suzbijanje nasilja nad ženama i djevojčicama, posebno time što će se identifikovati razni oblici nasilja, mjere koje treba preduzeti, pravne ljekove koji treba da budu na raspolaganju žrtvama – i sve ostale odredbe koje Grupa bude smatrala korisnim.

¹¹ Grupa se sastojala od devet stručnjaka/inja iz raznih država članica Savjeta Evrope, koje je imenovao CDEG na način koji je obezbijedio pravičnu geografsku raspodjelu

s radom u junu 1998., a završila svoj zadatak u junu 2000. godine. Tokom tog perioda je održala pet radnih sastanaka.

21. Cilj Grupe je bio da pripremi referentni zakonski tekst koji bi vlade mogle koristiti kao osnovu za izmjene, dopune i prilagođavanja starih ili izradu novih zakonskih propisa za uspješno suzbijanje nasilja nad ženama u svakoj državi članici. Kao pomoć na svom zadatku, Grupa je konsultovala ranije tekstove i rad Savjeta Evrope, član 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima i relevantnu sudsku praksu, relevantne međunarodne tekstove (pogotovo dokumenta UN) i postojeće nacionalne propise. Grupa je pokušala da prikupi što je moguće više dokumentacije, uključujući i primjere nacionalnih zakona i sistema koji su se pokazali djelotvornim i, gdje je to moguće, koji su bili evaluirani. To joj je omogućilo osmišljavanje niza „optimalnih modela“ u svakoj oblasti – listu „najboljih standarda i praksi“ – kao osnovu za svoj rad. Preporuka daje državama članicama listu mjera koje mogu pomoći zaštiti interesa žrtava u praksi, zaštiti njihovih prava i sprječavanju svih oblika nasilja nad ženama.

22. Ove mjere pružaju niz smjernica koje države mogu da odluče da primjenjuju, u skladu sa nacionalnim okolnostima.

II. Komentari na preporuku

A. Lično područje primjene: Definicija uključenih lica

23. Autori/ke su počeli time što su razmotrili područje primjene preporuke. Pitanje: muškarac kao žrtava nasilja, proučeno je na osnovu studija sprovedenih u određenim državama o muškarcima žrtvama nasilja čiji su počinioci žene.¹² Svjesni činjenice da su,

među zemljama i izbalansiranu zastupljenost raznih pravnih sistema. Članovi/ice su morali biti osobe sa iskustvom u izradi zakona na nacionalnom nivou i temeljnim poznavanjem oblasti prava (građansko, krivično, itd) koje su relevantne za suzbijanje nasilja nad ženama, ili koji su bili članovi/ice nacionalnih komisija za preispitivanje zakona na tom polju. Bili su uključeni predstavnici sljedećih država: Austrije, Belgije, Francuske, Islanda, Italije, Rumunije, Ruske Federacije, Španije i Turske.

12. Autori/ke su posebno razmotrili izvještaje u skladu sa kojima su, u posljednjih trideset godina, diskusije o nasilju u porodici, imale tendenciju da stavljaju muškarce u ulogu agresora, a žene u ulogu žrtve s tim rezultatom da se danas u Ujedinjenom Kraljevstvu muškarcima žrtvama posvećuje vrlo malo pažnje, kako od strane kreatora vladinih politika, tako i od strane šire zajednice. Prema tim izvještajima, postoji preko četrdeset i pet domova za zlostavljane žene i djecu u Engleskoj i Velsu, ali nema ni jednog objekta koji finansira vlada koji bi bio predviđen za muškarce, koji tako nemaju kome da se obrate, čak ni za informacije. Izgleda da velika većina muškaraca, žrtava nasilja, smatra da se, sve u svemu, policija i institucije za socijalno staranje ponašaju na takav način da im ne pružaju podršku, a u nekim slučajevima su i direktno neprijateljski

statistički posmatrano, takvi slučajevi još u manjini, a imajući na umu njihov konkretno dodijeljeni zadatak (pogledati fusnotu br. 10), autori/ke preporuke definisali su na sljedeći način lica uključena u nasilje.

24. Žene: u skladu sa zadatkom, autori/ke su odlučili da se koncentrišu na nasilje protiv žena. Ova preporuka se bavi nasiljem počinjenim protiv žena tokom čitavog njihovog života, od rođenja do smrti, i uključuje i djevočice. Ovakav izbor je učinjen iz nekoliko razloga:

- posebne karakteristike nasilja nad ženama koje ga razlikuju od ostalih oblika nasilja. Nasilje nad ženama predstavlja izraz dominacije jednog pola nad drugim i češće se toleriše u društvu. Nasilje nad djevojčicama je najčešće demonstracija kulturnih i vjerskih tradicija koje reprodukuju iste modele;
- zadatak i nadležnosti CDEG-a, odnosno pitanja koja se tiču ženskih prava i jednakosti žena i muškaraca.

25. Iz tih razloga su se sastavljači/ce odlučili/e da se uglavnom bave nasiljem nad ženama, ali ne isključujući u potpunosti dječake, pogotovo u slučaju nasilja počinjenog unutar porodice ili porodične zajednice. Različiti djelovi teksta se stoga odnose na mjere usmjerene na djecu žrtve nasilja.¹³

26. Djevojčice/djeca: Preporuka je zasnovana na definiciji datoj u Konvenciji UN o pravima djeteta¹⁴: „dijete znači svako ljudsko biće ispod osamnaest godina života osim ukoliko se po zakonu koji se primjenjuje na dijete punoljetstvo ne stiče ranije“.

27. Djevojčice doživljavaju iste vrste nasilja kao što je ono koje se vrši nad ženama. Danas se čini da su one još ranjivije usljed činjenice da su pod stalnim pritiskom, uključujući i seksualni pritisak, da brzo odrastu. Određene forme nasilja su tipičnije vezane za djevojčice:

nastrojeni. Na programu Kanala 4 („Dispatches“) je 7. januara 1999. godine prikazan izvještaj o stotinu muškaraca izloženih porodičnom nasilju koji je pokazao kako je 25% ovih muškaraca – a ne njihove partnerke koje su ih napale – privedeno od policije kada su zatražili pomoć. Svega je sedam žena bilo lišeno slobode, a među njima nijedna nije osuđena. Pogledati istraživačku studiju 191 Ministarstva unutrašnjih poslova „Nasilje u porodici: nalazi novog britanskog istraživanja o kriminalitetu sa upitnikom za samopopunjavanje“, autorke Catrione Mirrles-Black i „Fizička agresija žena i muškaraca prema njihovim partnerima: kvantitativna analiza“, autora John-a Archer-a, Univerzitet Centralnog Lankašera, Ujedinjeno Kraljevstvo.

13 To su mjere predviđene u dodatku koje se uglavnom odnose na krivično pravo, građansko pravo i sudske postupke: u tim slučajevima tekst proširuje zaštitu na svu djecu žrtve nasilja, bez obzira na pol.

14 Usvojene od strane Generalne skupštine UN u rezoluciji 44/25 od 20/11/1989.

prisilni brakovi i veoma rani brakovi; incest; sakaćenje seksualnih organa; nasilje koje vrše drugi mladi ljudi (grupno silovanje). Što se incesta tiče, autori/ke su uključili/e djela počinjena od bilo kojih članova porodice, kao i osoba koje povremeno dijele dom sa žrtvom: taj termin se može primjenjivati na bilo koju odraslu osobu koja zlopotrebljava svoj autoritet.

28. Svo nasilje koje se vrši nad djevojčicama ima veoma teške posljedice i u njihovoj odrasloj dobi ih često sprječava da vode ispunjen i zadovoljavajući život. Treba im omogućiti dugoročnu brigu i praćenje da bi se pomoglo djevojčicama da se izbore sa zlostavljanjem koje su pretrpjele. Troškove takvih liječenja treba da snosi društvo.

29. Tokom svog rada, autori/ke su prepoznali/e i činjenicu da nasilje pogađa i dječake, koji su, kao i djevojčice, žrtve ili treba da se nose sa posljedicama nasilja u porodici, kao i nasilja koje se vrši van porodice (nasilje u školi, pedofilija, seksualno zlostavljanje itd.).

30. Žrtve: iako ne postoji tipičan profil žrtve, istraživanja¹⁵ su pokazala da žene, bez obzira na svoje socijalno porijeklo, doživljavaju sve vrste nasilja.¹⁶ Što se žrtava tiče, svako nasilje ima uticaja na njihovo fizičko i/ili mentalno zdravlje, a neki oblici zlostavljanja mogu biti produženi ili trajati tokom čitavog njihovog života. Viktimizacija na iskustvenom nivou često uključuje kombinaciju različitih oblika nasilja i zlostavljanja i, iako u tom procesu ne postoji ništa što je unaprijed predodređeno, vjerovatnije je da će žene, koje su pretrpjele fizičko zlostavljanje u djetinjstvu, biti izložene nasilju i u kasnijoj životnoj dobi.¹⁷

31. Počinioci: u ogromnoj većini slučajeva, počinioci nasilja nad ženama i djecom su muškarci. Iako ima i slučajeva napada i zlostavljanja od strane žena, i treba ih rješavati, autori/ke su smatrali da taj manji broj slučajeva ne treba da odvlači pažnju od centralnog problema, odnosno od nasilja muškaraca nad ženama kao široko rasprostranjenog fenomena u većini društava. Međunarodna istraživanja su takođe pokazala da je vjerovatnije da će žene doživjeti nasilje od muškaraca koje poznaju, pogotovo rođaka i partnera.

¹⁵ Pogledati posebno Enveff istraživanje sprovedeno 2000. godine u Francuskoj, na inicijativu Ministarstva za ženska prava i Državnog sekretara za ženska prava (mjesečni bilten Institut national d'études démographiques, br. 364, januar 2001.).

¹⁶ Enveff istraživanje je pokazalo da je nasilje, posebno nasilje u porodici, usko povezano sa godinama starosti: dvaput je veća vjerovatnoća da će mlade žene (20-24 godine) biti izložene nasilju nego starije žene.

¹⁷ Pet puta je veća vjerovatnoća da takve žene budu izložene fizičkom nasilju (11% u odnosu na 2% žena koje nijesu bile zlostavljane) i četiri puta je veća vjerovatnoća da budu izložene seksualnom nasilju od strane svog supružnika (4% nasuprot 1%). Izvor: istraživanje Enveff.

Međutim, u nekim slučajevima radi se o muškarcima koi su obični poznanici ili nepoznate osobe.¹⁸

32. Nasilje nad ženama se vrši u veoma širokom rasponu odnosa i lokacija. Zlostavljanje vrše: članovi porodice, sadašnji i bivši seksualni partneri, ostali rođaci i prijatelji, poznanici (uključujući kolege i klijente), oni koji se nalaze na raznim pozicijama moći (uključujući šefove i nadređene u hijerarhiji, ljekare, terapeute, negovatelje, sveštenike/vjerske lidere, nastavnike, pripadnike policije i vojske, međunarodno osoblje) i nepoznate osobe. Napadi obično uključuju jednog napadača, mada nije neuobičajeno imati više počinitelaca.

33. Država: autori/ke su smatrali da je država ključni akter u suzbijanju nasilja i da vlade snose odgovornost da stvaraju klimu netolerisanja nasilja time što će preduzimati odgovarajuće mjere i uspostavljati sistem zaštite i prevencije. U tom smislu, a na osnovu evropskih primjera,¹⁹ preporuka navodi niz mjera i predlaže inicijative koje vlade država članica mogu razmotriti za usvajanje i implementaciju.

B. Preambula

34. U preambuli se ukratko navode događaji koji su doveli do stavljanja van zakona svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama, kako je iskazano u raznim međunarodnim instrumentima na koje se upućuje.

Stavovi 1-5

35. Preambula postavlja osnovne principe na kojima počiva čitava preporuka. Ona otjelovljuje samu suštinu teksta, ukazujući na to da Odbor ministara rangira nasilje nad ženama kao najozbiljniji faktor koji sprječava uživanje ljudskih prava. Ovaj princip je sada prepoznat od strane međunarodne zajednice.

36. Što se tiče univerzalne prirode same pojave i raznih oblika koje

¹⁸ To je posebno primjenljivo na grupe žena koje ne žive sa muškarcima, odnosno lezbejke, hendikepirane žene ili starije žene koje žive same.

¹⁹ Izraziti primjeri uključuju dva policijska memoranduma koja je izdala Holandija 1982. i 1990. godine, koja su se odnosila na ljudska prava i rješavala pitanja zakonskih propisa, sprovođenja zakona, preventivnih mjera, istraživanja i podrške žrtvama. U Norveškoj je 1983. godine iniciran niz akcionih programa za suzbijanje nasilja nad ženama; 1986. godine uz posebno pominjanje porodičnog nasilja i 1992./93. godine na temu seksualne zloupotrebe djece. Irsko Ministarstvo pravde je osnovalo nezavisan odbor za razmatranje zakonskog okvira za žene i djevojčice koje prijave da su bile izložene krivičnim djelima nasilja. Švajcarska je 1997. godine pokrenula svoju prvu nacionalnu kampanju za podizanje svijesti o nasilju nad ženama. Francuska je 2000. godine sprovela dubinsko istraživanje (pogledati prethodne napomene) i, u januaru 2001. godine, održala drugu nacionalnu konferenciju o nasilju nad ženama.

nasilje može da ima, pogledati takođe prethodne komentare (pod „Uvodne napomene“).

Stavovi 6-7

37. Osim osnovnih principa, preambula naglašava i da se nasilje nad ženama tiče čitavog društva. Ono pogađa osnovnu porodičnu jedinicu i, posebno u svojim ekstremnim oblicima, kao što je trgovina ljudskim bićima, predstavlja prijetnju po samu demokratiju.

38. Ova izjava je djelimično zasnovana na velikoj cijeni nasilja nad ženama, koju je tek par zemalja počelo da prepoznaje. Najveći teret nose same žene, ali i država ima značajne troškove. Oni uključuju: krivične i građanske istrage i procese, troškove medicinske brige (u smislu fizičkog i mentalnog zdravlja); izgubljene dane na poslu; obezbjeđivanje privremenog i stalnog izmiještanja i akademski neuspjeh djece čiji su životi poremećeni nasiljem u porodici. Počinju da se razvijaju metodi za izračunavanje finansijskih troškova nasilja.²⁰ Međutim, ove cifre predstavljaju samo grubu procjenu.

39. U jednom fundamentalnijem smislu, autori/ke su naglasili/e da je nemoguće izračunati obim gubitaka koje društvo snosi zbog činjenice da žene nijesu slobodne, jednake i sigurne; niti je moguće izmjeriti sve implikacije života sa prijetnjom i realnošću nasilja utemeljenog na rodu.

Stavovi 9 do 18

40. Nakon kratkog opisa konteksta u kome se dešava nasilje nad ženama i djevojčicama u Evropi, preambula upućuje na glavne međunarodne instrumente u ovoj oblasti.

41. Važno je prvo se prisjetiti da su u Konačnoj deklaraciji, usvojenoj na drugom Samitu Savjeta Evrope (Strazbur, 1997.), šefovi država i vlada Savjeta Evrope, potvrdili svoje opredjeljenje za borbu protiv nasilja nad ženama i djevojčicama i svih oblika seksualnog iskorišćavanja.

42. U svom radu autori/ke se u više navrata pozivaju na principe

20 Procjene napravljene u Australiji pružaju neku predstavu o kolikim se svotama radi: godišnji izdaci koji se odnose na nasilje u porodici iznose 1,5 milijardi dolara u Novom Južnom Velsu; u Kvinslendu godišnji troškovi porodičnog nasilja se procjenjuju na 557 miliona dolara, a oni koji se odnose na silovanje i seksualno zlostavljanje na 63 miliona dolara. Pogledati takođe studiju „Cijena nasilja – troškovi nasilja muškaraca nad ženama u Finskoj“, Finski zavod za statistiku i Savjet za jednakost, Helsinki, 2001. Ova studija daje cifru od više od 50 miliona eura kao procjenu troškova nasilja muškaraca nad ženama u Finskoj za 1998. godinu.

postavljene Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (1950.) i sudskom praksom tijela Konvencije, Evropskom socijalnom poveljom (1961.) i Revidiranom socijalnom poveljom (1996.), dodatnim protokolom Evropske socijalne povelje koji predviđa sistem kolektivnih pritužbi (1995.) i Evropske konvencije o sprovođenju dječijih prava (1996.), koji predstavljaju temelj za aktivnosti Savjeta. Takođe su uzeli/e u obzir i principe koji proističu iz dokumenata UN, pogotovo Deklaracije UN o eliminaciji nasilja nad ženama (1993.) i Platforme za akciju usvojene na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama (Peking, 1995.) i njenom nastavku (pogledati mjere usvojene na posebnoj sjednici Generalne skupštine UN radi dalje implementacije Platforme za akciju).²¹

43. Preambula takođe navodi i niz preporuka koje su usvojili Odbor ministara i Parlamentarna skupština Savjeta Evrope, na koje se poziva na određenim djelovima u tekstu.

C. Odredbe Preporuke

44. Preporuka je namijenjena državama članicama i podstiče ih da inkorporiraju u njoj sadržane principe u odgovarajuće nacionalne propise, uz usvajanje njihovih izmjena i dopuna gdje je to potrebno. Držeći se duha teksta, sljedeće odredbe moraju činiti osnovne principe za djelovanje vlade na suzbijanju nasilja.

Tačka 1

Stav 1

45. Tekst se oslanja i na član 3 Deklaracije UN o eliminaciji nasilja nad ženama i članove 2, 3, 5, 6 i 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima. I zaista, prava čije poštovanje države moraju obezbijediti čine obavezujući dio Evropske konvencije o ljudskim pravima – i sve države članice Savjeta Evrope su prihvatile ovaj zakonski obavezujući tekst. Ovaj stav podsjeća na princip koji je zasnovan na zakonskim propisima.

Stav 2

46. Autori/ke su željeli/e da naglase važnost ekonomskih i socijalnih prava u suzbijanju nasilja i posebno teškoća sa kojima se suočavaju žene kojima nedostaje ekonomska samostalnost da bi zaustavile

21 23. posebna sjednica, Njujork, 5.-9. jun 2000. godine.

nasilnu situaciju, posebno prilikom prekida saživota sa počiniocem nasilja. U principu, studije rađene na ovu temu, pokazuju da bolja zaštita ekonomskih i socijalnih prava žena predstavlja najvažnije sredstvo za sprječavanje nasilja.²² "Ekonomska i socijalna prava" treba shvatiti kao prava navedena u glavnim relevantnim međunarodnim zakonskim tekstovima, kao što su Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.), Evropska socijalna povelja (1961.) i Revidirana evropska socijalna povelja (1996).

Stavovi 3 i 4

47. Radnje koje države preduzimaju treba da uključuju različite grupe i organe vlasti. Reforma krivičnog zakonodavstva, prepoznavanje i obeštećenje za žrtve i kažnjavanje počilaca su tako predmet interesovanja ministarstva pravde; informacijama, podizanjem nivoa svijesti i obukom policije, zdravstvenih i socijalnih službi bave se tri druga ministarstva; međunarodne akcije su u nadležnosti ministarstva inostranih poslova, dok se opet druga ministarstva bave mjerama jednakih mogućnosti, zapošljavanja i obrazovanja. Ministarstva takođe treba da saraduju sa organizacijama poslodavaca, sindikatima i nevladinim organizacijama. To zahtijeva visok nivo koordinacije među svim organima, državnim institucijama i samim NVO, koje će imati veoma važnu ulogu na terenu. Namjera je da se pospješi saradnja i koordinacija između svih zainteresovanih aktera. Podrška koja se dodjeljuje NVO treba da im omogući kontinuirano sprovođenje strategije, za šta je potrebno imati stalne izvore finansiranja.

Tačka II

48. Ovaj kratki pasus se bavi jednim složenim pitanjem, koje još nije u potpunosti razrađeno, ogovornošću države u odnosu na nasilje.

49. Cilj autora/ki bio je da se predvide izuzetno ozbiljni slučajevi nasilja nad ženama i djecom koje počinu država, ili njeni službenici (npr. zvaničnici za sprovođenje zakona ili drugo bezbjednosno ili vojno osoblje) što predstavlja izuzetno teško kršenje ljudskih prava, koje se sada prepoznaje kao mučenje ili čak kao zločini protiv čovječnosti, ako se vrši sistematski (pogledati u nastavku „Dopunske mjere koje se tiču nasilja prilikom sukoba i u post-konfliktnim situacijama“). Evropski sud za ljudska prava je ocijenio u slučaju *Aydin protiv Turske*²³

22 Na primjer, istraživanje Enveff sprovedeno u Francuskoj 2000. godine je pokazalo da je nasilje u porodici uobičajenije među nezaposlenim ženama i ženama koje primaju „minimalna integraciona primanja“ (RMI) (14%) nego među ženama koje su zaposlene ili su domaćice (9%).

23 57/1996/676/866

da silovanje i zlostavljanje pritvorenice od strane državnog službenika predstavlja mučenje kojim se krši član 3 Konvencije.

50. Slična logika se može primijeniti i u odnosu na nasilje koje se počini, ili se može počinuti u ustanovama, a pogotovo u zatvorima.

51. Van ovoga, problematično polje nastaje kada se definiše odgovornost države koja proističe iz postupanja pojedinaca u ličnom svojstvu.

52. Trend da se države smatraju odgovornim za djela počinjena od određenih pojedinaca koji djeluju u ličnom svojstvu, zasniva se na nejednakoj de facto zaštiti koju zakonske odredbe pružaju ženama izloženim nasilju. Član 2(e) Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama, navodi da se od država potpisnica zahtijeva „da preuzmu sve odgovarajuće mjere da eliminišu diskriminaciju protiv žena od strane bilo koje osobe, organizacije ili preduzeća“. Član 16 eksplicitno upućuje na diskriminaciju u porodici, a Opšta preporuka br. 19 Odbora za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW) uključuje nasilje u porodici u svoje područje primjene. U Preporuci br. 19, naglašava se da: „Države mogu takođe biti odgovorne za privatno postupanje ukoliko ne djeluju ažurno na sprječavanju kršenja prava ili na istraživanju i kažnjavanju djela nasilja i ne obezbijede obeštećenje“.

53. Učesnici/e III ministarske konferencije o jednakosti žena i muškaraca (Rim, 21.-22- oktobar 1993. godine), koju je organizovao Savjet Evrope, usvojili/e su Deklaraciju u kojoj konstatuju da se „odgovornost država uspostavlja za djela nasilja koja sprovode javni službenici a takođe se može uspostaviti za djela nasilja koja sprovode pojedinci u ličnom svojstvu ako država ne preuzme radnje uz dužnu ažurnost da spriječi kršenje prava ili da istraži djela nasilja, da ih sankcioniše i pruži podršku žrtvama“. Sedam godina nakon toga, ovo je ponovljeno u Konačnom dokumentu o daljim aktivnostima i inicijativama na implementaciji Deklaracije iz Pekinga i Platorme za akciju, koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija (Njujork, 5.-9. jun 2000. godine).

Tačka III

54. Preporuka potcrtava strukturne razloge za nasilje nad ženama. Autori/ke su smatrali/e da nasilje nad ženama treba shvatiti u društvenom kontekstu, a ne kao niz pojedinačnih i nepovezanih događaja. Ono je posljedica društvene konstrukcije određene vrste

muškosti (agresivne muškosti) – skup tradicija, običaja i vjerovanja – koji dopušta počiniocima (uglavnom muškarcima) da daju sebi za pravo da koriste nasilje kao sredstvo vršenja dominacije i kontrole. Time se, međutim, ne želi reći da muškarci nijesu pojedinačno odgovorni za svoje postupke. Članovi/ce svih zajednica imaju kolektivnu dužnost da osude nasilje nad ženama i da najveću važnost pridaju sigurnosti žrtava nasilja. Svako i svuda mora odbiti da toleriše nasilje nad ženama i da budi uvjerenja da nijedna žena ne zaslužuje nasilje i da je pribjegavanje nasilju zločin.²⁴

Tačka IV

55. Autori/ke smatraju da su dva elementa od posebne važnosti: priprema akcionih planova koji sadrže konkretne mjere koje treba sprovesti na nacionalnom, regionalnim i lokalnim nivoima i uključivanje svih relevantnih institucija i profesija da se ovi akcioni planovi sprovedu u praksi. Informacije i znanja koji se steknu putem razmjene iskustava i praksi između država i NVO koje su postavile određene evropske programe (kao što je DAPHNE program) mogu se koristiti u pripremi takvih akcionih planova.

Tačke V, VI i VII

56. Autori/ke su željeli/e da podstaknu vlade da podrže istraživanje usmjereno ka suzbijanju nasilja kao ključni faktor za postizanje boljeg razumijevanja problema i uvođenje djelotvornijih sredstava za njegovo sprječavanje i rješavanje. Cilj je da ovakva istraživanja pruže osnovu za konkretno djelovanje. U tom smislu, veze između istraživanja i ostalih sektora, moraju biti snažne i dobro koordinirane: autori/ke su konstatovali/e da je nasilje nad ženama tema koja je samo djelimično istražena i željeli/e su da naglase da je saradnja između istraživača/ica i onih koji donose odluke, od presudnog značaja za sprovođenje efikasnih akcija.

Tačka VIII

57. Usljed velikih zakonskih razlika između država članica Savjeta Evrope, neke od mjera navedenih u preporuci možda nijesu primjenljive na sve države. Na svakoj je državi da odabere mjere koje su potrebne da izmijene ili dopune svoje politike o ženama i djevojčicama koje su izložene nasilju.

24 Pogledati posebno zaključke seminara koji je Savjet Evrope održao u Strazburu 1999. godine pod nazivom „Muškarci i nasilje nad ženama“, kao i zaključke Foruma, održanog u Rumuniji 1998. godine, „Zaustavljanje nasilja u porodici: akcije i mjere“.

III. Dodatak preporuci

Definicije

Stav 1

58. Nije lako definisati nasilje nad ženama, jer se radi o konceptu koji dopušta više tumačenja. Različiti međunarodni instrumenti i nacionalni tekstovi na tu temu definišu nasilje nad ženama manje-više uopšteno. Čini se da međunarodna politika stavlja sve veći naglasak na nasilje u porodici i njegov uticaj na sve članove/ice porodice, uključujući i djecu. Iako su uključili/e ovu vrstu nasilja u svoje polje ispitivanja, autori/ke su željeli/e da usvoje širok i sveobuhvatan pristup kakav preferiraju Ujedinjene nacije i koji uključuje sve oblike nasilja.²⁵

59. Odabrana definicija obuhvata sve oblike rodno zasnovanog nasilja, bez obzira na to gdje i ko je počinilac i u kojim okolnostima. Lista djela pobrojanih pod a), b), c) i d) nije iscrpna.²⁶ Dodatak II ovog izvještaja sadrži djelove uzete iz Plana za akciju za sprječavanje nasilja nad ženama koji su autori/ke koristili/e kao osnovu za pripremu preporuke.

Opšte mjere koje se odnose na nasilje nad ženama

Stav 2

60. Odgovornost je država da osiguraju da se ne krše osnovna prava na koja se upućuje u stavu 18. Imajući na umu razloge koji se ponekad navode da bi se opravdale određene prakse kao što je genitalno sakaćenje, ubijanje u ime časti, rana udaja ili „ritualno zlostavljanje“²⁷ autori/ke su željeli/e da isključe bilo koji izuzetak od ovog pravila, koje se ni u kom slučaju ne može kršiti iz razloga običaja, religije, tradicije, itd. Ovdje se može uputiti na Platformu za akciju koja je usvojena na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama, Strateški cilj D.1, stav 124 a.

²⁵ Pogledati Deklaraciju UN o eliminaciji nasilja nad ženama (1993.) i Platformu za akciju Pekinške konferencije (poglavlje IV.D).

²⁶ U preporuci su predviđene konkretne mjere za posebne oblike nasilja.

²⁷ U izvještaju kanadske studijske grupe (Kanadski panel o nasilju nad ženama, promjena pejzaža: zaustavljanje nasilja – postizanje jednakosti, 1993., Ministarstvo za nabavke, Otava) ritualno zlostavljanje se definiše kao „kombinacija ozbiljnog fizičkog, seksualnog, psihološkog i duhovnog zlostavljanja koje se koristi sistematski i u kombinaciji sa simbolima, ceremonijama i/ili grupnim aktivnostima koje imaju religiozne, magijske ili natprirodne konotacije. Žrtve se prisiljavaju na ćutanje, zastrašene ponavljanim zlostavljanjem tokom vremena i indoktrinisu u vjerovanja i prakse kulta ili grupe“ (str. 45).

Stavovi 3 do 5

61. Autori/ke Preporuke su željeli da ponove i učine jasnijima osnovne principe postavljene u odredbama Preporuke (pogledati posebno tačke I, IV, V, VI i VII). Ovi stavovi na taj način objašnjavaju detaljnije elemente koji treba da čine nacionalne politike protiv nasilja (stav 3), modalitete neophodne za koordiniranje mjera za suzbijanje nasilja (stav 4) i osnovne sektore u kojima treba razvijati istraživanje (stav 5).

Informisanje, svijest javnosti, obrazovanje i obuka

Stavovi 6 do 13

62. Informacije i podizanje svijesti su dva osnovna sredstva za prevenciju. Prikupljanje informacija (poželjno stvaranjem baza podataka) je od presudne važnosti za uvođenje djelotvorne politike podizanja svijesti. Važno je na evropskom nivou uspostaviti kriterijume za prikupljanje uporedivih podataka da bi se mogao podići nivo svijesti ne samo u okviru jedne zemlje već u čitavoj Evropi. Informativne kampanje treba da teže informisanju i edukaciji javnosti uopšte, a posebno žrtava.²⁸

63. Osim toga, preporuka zagovara stvaranje ili razvijanje nacionalnih inicijativa za predstavnike/ce relevantnih profesija. One se imaju shvatiti u širem smislu da uključuju: sudije, tužioce/teljice, sudske službenike/ce, policiju, službenike/ce za uslovni otpust, zatvorske čuvare/ke, socijalne radnike/ce, psihologe/škinje, psihijatere/ice, ljekare/ke a pogotovo pedijatre/ice, medicinske sestre i tehničare, babice, zaposlene u odjeljenjima za nesreće i hitne slučajeve, nastavnike/ce, one koji rade sa mladima, savjetnike/ce, tumače/kinje, one koji su zaduženi za krizne situacije uključujući one koji rade u domovima za hitni smještaj, zaposlene u javnim domovima za smještaj, obezbjeđenje u socijalnim ustanovama, zaposlene koji rade sa izbjeglicama, službenike/ce u imigracionim službama, sveštenike, one koji rade sa ljudima sa hendikepom, državne službenike/ce i one zadužene za kreiranje politika.

64. Ovakve obuke treba da uključe zajednički osnovni dio koji se usredsređuje na definisanje, pojavne oblike i obim nasilja nad ženama, njegovog uticaja na žrtve, načina na koje počinioci negiraju i prebacuju odgovornost i finansijske i društvene troškove nasilja. Takođe treba uključiti i potrebe i iskustva određenih grupa žena.

²⁸ „Akcioni plan za suzbijanje nasilja nad ženama“ (dokument EG-S-VL (97)1) sadrži primjere uspješnih informacionih kampanja, kao što su kampanja „Nulta tolerancija“ u Edinburgu, Škotska (Ujedinjeno Kraljevstvo) (poglavlje VII i dodatak I).

Posebni dodatni elementi treba da odraze posebnu ulogu koju svaka grupa može da ima u razvijanju netolerancije nasilja.

65. Ovakvi nastavni programi treba da postanu obavezni elementi u sticanju stručnih kvalifikacija i u obukama, a treba da budu dostupni i redovni kursevi obnove znanja o novim istraživanjima i politikama. Svijest o nasilju nad ženama i veza sa pitanjima jednakosti treba da bude zvanični kriterijum prilikom ocjenjivanja učinka zaposlenih.

Stavovi 14 do 16

66. Obrazovanje takođe treba da odigra ključnu ulogu i u suzbijanju nasilja nad ženama i djecom, bilo na kraći rok, putem podizanja svijesti, ili na duži rok, dovodeći u pitanje pretpostavke i stavove koji leže u korijenu strukturnih nejednakosti i pomažu njihovu perpetuaciju. Jasno je da vaspitači, u svakom kontekstu i na svakom nivou, imaju odgovornost da u potpunosti učestvuju u tim naporima, a vlade imaju dužnost da uspostave opšti okvir u kome se vrši takvo obrazovanje, kao i neophodne kapacitete.

Mediji

Stavovi 17 do 20

67. Mediji čine uticajnu grupu u modernim društvima. Oni prenose informacije na različite načine (štampa, TV i radio, reklame, bioskop, internet, telefon, knjige i konferencije) i njihov uticaj po pitanju nasilja nad ženama i djevojčicama može biti složen – negativan kada podstiču nasilje promovišući stereotipe, pozitivan kada informišu javnost i podižu svijest. Uz poštovanje slobode štampe, vlade mogu razmotriti preduzimanje mjera da mediji budu svjesni obima svog uticaja u oba slučaja, u cilju zadobijanja njihove podrške za saradnju.

68. U tom cilju preporuka naglašava da samoregulacija medija može doprinijeti boljem razumijevanju problema povezanih s nasiljem nad ženama od strane profesionalaca u medijima.

Lokalno, regionalno i urbanističko planiranje

Stavovi 21 i 22

69. U skladu sa studijama koje su sproveli kriminolozi, lokalno, regionalno i urbanističko planiranje može poboljšati bezbjednost

u gradovima ili barem smanjiti osjećaj nesigurnosti. Preporuka upućuje na niz mjera koje, mada potpadaju pod lokalno i regionalno planiranje i/ili urbanizam, ipak predstavljaju faktore u osiguravanju bolje bezbjednosti za građane uopšte, žene posebno. One uključuju: smanjenje ili eliminisanje područja visokog rizika (slabo osvijetljena i bez nadzora); ne koncentrisati kancelarije u određenim okruzima, koji onda opuste nakon 17.00h; stajališta za javni transport (autobus, metro, željeznica) sa sjedištima u bezbjednim okruzima; postepeno povećanje bezbjednosnih patrola; razvijanje policije u zajednici; osnivanje lokalnih punktova i centara za pomoć građanima u slučaju nužde; uspostavljanje odbora po naseljima; pokušaj da se ljudi zadrže u gradovima i tako izbjegne situacija u kojima su predgrađa spavaone, a centar grada opusti nakon radnog vremena; učiniti da gradovi budu humanija mjesta za život.²⁹

Pomoć i zaštita žrtava (prijem, tretman i savjetovanje)

Stavovi 23 do 33

70. Odredbe Preporuke su direktno zasnovane na postojećoj najboljoj praksi u Evropi. One opisuju protokol koga treba da se pridržavaju profesionalci koji dolaze u kontakt sa žrtvama nasilja (posebno seksualnog zlostavljanja). To su konkretne procedure čija je prvenstvena svrha osigurati da žrtve budu na odgovarajući način zbrinute i da im se posveti odgovarajuća pažnja, i da se dokazi prikupe imajući u vidu mogući sudski postupak, a bez dodatnog nanošenja duševne boli poznatog kao „sekundarna viktimizacija“).

71. Autori/ke su posebno uputili na operativne procedure usvojene od Centra za traumu usljed silovanja iz Rejkjavika (Island). Drugi istaknut primjer je Paket za seksualne napade (SAK) koji se koristi u Belgiji.³⁰ Autori/ke su željeli/e da ukažu na to da žrtve moraju da

²⁹ Pogledati pilot projekat sproveden u 9 različitih gradova u Italiji: „URBAN Mreža gradova Italije za borbu protiv nasilja“, koji finansira Evropski fond za regionalni razvoj pod okriljem Evropske komisije.

³⁰ „SAK predstavlja sredstvo za osiguravanje da se sudske istrage sprovode na odgovarajući način u slučajevima kada se prijavi seksualni delikt. Osmišljen je da spriječi viktimizaciju žrtava po drugi put time što će se osigurati da ih na odgovarajući način tretiraju policija, policijski ljekari/ke i javni tužioc/i/teljke. Osim preporuka i instrukcija prethodno pomenutim organima, SAK je ujedno i medicinski paket koji sadrži niz predmeta koji su pažljivo odabrani i posebno osmišljeni da se testiraju znaci seksualnog nasilja. Ti znaci mogu dati naučne dokaze krivičnog djela kao i dokaze krivice ili nevinosti osumnjičenog lica. To žrtvama daje djelotvorno sredstvo dokazivanja i time značajno osnažuje njihov položaj. Pregled se vrši na standardizovan način, što znači da se ne može osporavati i otklanja potrebu da žrtve budu podvrgnute drugom pregledu. Još jedna prednost se ogleda u tome da se od žrtava rjeđe traži da podnose izjave

budu u mogućnosti da imaju koristi od mjera navedenih u Preporuci bez ikakve diskriminacije (stav 44). Sastavljena je indikativna (ali ne i konačna) lista motiva za diskriminaciju. A to su: godine starosti, pol, seksualna orijentacija, nivo obrazovanja, jezik, religija, fizički i mentalni kapaciteti, kulturno i etničko porijeklo žrtava. Ostali oblici diskriminacije se takođe mogu zabraniti zavisno od slučaja.

Krivično pravo, građansko pravo i sudski postupci

72. Autori/ke Preporuke su naširoko diskutovali/e o ovom njenom dijelu. Suočeni sa veoma raznovrsnim zakonskim odredbama, za svoj cilj odredili su zaštitu žrtava kao prioritet i u skladu s tim zasnovali svoj pristup na najnovijim i najinovativnijim zakonskim propisima u Evropi.³¹

Krivično pravo

Stav 34 i 35

73. „Proučavanjem određenih vrsta krivičnih djela, moguće je identifikovati djela koja zakon tretira kao da su u suprotnosti s društvenim normama u određenom vremenu i mjeriti, u smislu opisanih kazni, važnost koju društvo pridaje zaštićenim vrijednostima.”³² Autori/ke su slijedili/e tu kazneno-političku orijentaciju i prvenstveno željeli/e da ukažu na to da odredbe, koje se odnose na nasilje, moraju biti legitimizovane tjelesnim ili seksualnim povredama nanesenim pojedincima. Cilj je, prvenstveno, zaštita fizičkog i seksualnog integriteta, a ne samo kršenja morala; to mora činiti osnovu mjera krivičnog prava.

sudu. Podaci iz policijskog izvještaja, rezultati ljekarskog pregleda i analiza otisaka i tragova zajedno pružaju dovoljno informacija. Policija i policijski ljekari/ke dobijaju standardizovane instrukcije kojima se zahtijeva od njih da žrtve seksualnog nasilja tretiraju s poštovanjem i razumijevanjem – što predstavlja važan korak naprijed.” Izvor: *Bilan de dix ans de lutte contre la violence physique et sexuelle à l'égard des femmes et des enfants*, Miet Smet, belgijsko Ministarstvo zaposlenja i rada, odgovorno za politiku jednakih mogućnosti za muškarce i žene, 1996.

31 Pogledajte posebno zakonske propise primjenljive u Austriji, Belgiji, Španiji, Islandu i Švedskoj i francuski Krivični zakon koji je stupio na snagu 1994. godine, u zbirci zakonskih propisa država članica Savjeta Evrope o nasilju nad ženama, dokument EG (2001) 3, tomovi I i II.

32 Izvor: “Des atteintes aux moeurs et à la pudeur aux agressions sexuelles” (konceptualizacija seksualnih delikta i nepristojnih napada kao seksualnih napada) autora Luc-Michel Nivose, pomoćnog sudije francuskog Kasacionog suda, *Chroniques de Droit Pénal series*, maj 1995., str. 1-3.

74. Autori/ke su u stvari doveli/e u pitanje gledište da seksualni delikti prvenstveno predstavljaju narušavanje društvenog reda i javnog morala. Iako se ova djela i dalje mogu smatrati da su u suprotnosti sa javnim moralom, mora se nedvosmisleno reći da osnovni efekat nasilja, a pogotovo njihovih seksualnih oblika, predstavlja ozbiljnu štetu nanijetu žrtvi čija zaštita je prvenstvena obaveza zakona.

75. Nastavljajući po tom principu, autori/ke su ispitali/e niz koncepata čije značenje je značajno evoluiralo tokom vremena i zavisno od različitih nacionalnih prilika. Tekst Preporuke nije restriktivan i ostavlja svakoj državi da definiše krivična djela u svom domaćem zakonodavnom okviru: ona daje smjernice ili osnovne principe čije je prilagođavanje nacionalnom kontekstu obaveza svake države.

76. Nezavisno od specifičnosti svakog domaćeg pravnog sistema, sljedeća objašnjenja se odnose na niz elemenata koje su autori/ke željeli/e da naglase.

Silovanje

77. Iako su definicije silovanja i seksualnog nasilja u potpunosti stvar domaćeg zakonodavstva, treba napomenuti da Preporuka otvoreno zagovara kriminalizaciju silovanja između supružnika ili partnera.

Pristanak

78. Po zakonu u većini zemalja neki čin je kažnjiv samo ako je izvršen bez pristanka pasivnog partnera. To se uobičajeno ostavlja sudu da utvrdi. Sastavljači/ce su ipak željeli/e da naglase da izostanak fizičkog opiranja ne znači nužno i pristanak; strah ili prijetnja mogu potisnuti svaku sklonost izražavanju protesta, a da to ne predstavlja nikakav valjan pristanak. Korišćenje sile se ne može mjeriti samo stepenom opiranja žrtve.

79. Autori/ke su uputili/e na slučajeve u kojima pristanak može biti onemogućen i gdje se može razmotriti pretpostavka odsustva pristanka, na primjer u sljedećim slučajevima:

- Kada je čin silom nametnut žrtvi upotrebom nasilja, prijetnje, prinude ili obmane;
- Kada je čin omogućen usljed ranjivog stanja same žrtve, nemoći ili umanjene fizičke ili mentalne sposobnosti (ovakva pretpostavka

bi se primjenjivala samo na činove koji su omogućeni upravo zbog nemoći ili umanjene fizičke ili mentalne sposobnosti žrtve; od suštinske je važnosti potvrditi da je upravo postojanje takve nemoći omogućilo zlostavljaču da povrijedi seksualni integritet žrtve). Nemoć ili umanjene sposobnosti žrtve poslužili su zlostavljaču da postigne svoje ciljeve. Time se ni na koji način ne želi negirati kapacitet osoba umanjenih sposobnosti da ostvaruju osjećajne veze, već ih se želi zaštititi od bilo kakvog zlostavljanja koje ih može zadesiti zbog njihovog posebnog stanja;

- Kada između zlostavljača i žrtve preovladava odnos autoriteta, povjerenja ili zavisnosti; to je posebno osjetljivo pitanje i zabilježeni su slučajevi u kojima su krivci bili ljekari, psiholozi i državni službenici;
- Maloljetnike/ce treba zaštititi od svakog napada od strane članova porodice u širem smislu, bez obzira na to dali su maloljetnici u braku. Odnos autoriteta, povjerenja i osjećajnosti između maloljetnika/ca i oca ili majke je obično takav da stavlja maloljetnika/cu u podređen položaj i u ovom kontekstu pristanak nikad ne može biti validno dat;
- Situacija u kojoj zlostavljač (odrasla osoba ili maloljetnik) jeste osoba koja je u srodstvu sa maloljetnom žrtvom u uzlaznoj liniji, roditelj posvojitelj, brat ili sestra, bilo da žive ili ne sa žrtvom;
- Situacija u kojoj je zlostavljač bilo koja odrasla osoba koja redovno ili povremeno živi sa žrtvom i nad njim/njom ima autoritet;
- Roditelj posvojitelj se tretira kao krvni srodnik po uzlaznoj liniji;
- Srodnik/ca po uzlaznoj liniji ili roditelj posvojitelj je roditelj, djed/baka ili pradjed/prabaka po krvi ili usvojenju;
- Razmatrajući niz porodičnih situacija koje se više ne uklapaju u tradicionalne kategorije, prethodne definicije takođe uključuju i roditelje iz hraniteljskih porodica, polubraču i polusestre, očuhe, maćehe i bilo koju osobu koja živi sa srodnikom/com po uzlaznoj liniji ili bilo koju osobu koja redovno ili povremeno živi sa maloljetnom osobom i nad njim/njom ima autoritet. Koncept „redovnog života sa“ je praktičan koncept i mora uzeti u obzir glavno mjesto stvarnog boravišta, mjesto na kome se odvija svakodnevni život. To ne mora nužno biti prebivalište maloljetne

osobe niti člana porodice. „Povremeni život sa“³³ je isto tako praktičan koncept koji se uglavnom odnosi na slučajeve u kojima maloljetnik/ca kratko boravi sa jednim roditeljem. Okolnost zajedničkog života i odnos autoriteta, uzeti zajedno, stvaraju odnos moći za maloljetno lice.

Definisanje punoljetstva u svakoj državi

80. To pokreće pitanja o ulozi državnih organa u zaštiti maloljetnika/ca, roditeljski autoritet, poštovanje privatnog i porodičnog života i interese i dobrobit maloljetnika/ca. Zakonski predviđene godine za pristanak na seksualne činove se ne poklapaju uvijek sa uzrastom u kome počinje krivična odogovornost i ostavlja se državama sloboda da utvrde godine starosti ispod kojih postoji nepobitna pretpostavka izostanka pristanka. Ispod tih godina, pristanak nije validan.

Teret dokazivanja

81. Prilikom osuđivanja lica osumnjičenog da je počinilac nasilja neophodno je preduzeti sve zahtijevane mjere koje stoje na raspolaganju u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, a posebno njenim članom 6, stav 2, koji navodi da „svako ko je optužen za krivično djelo smatra se nevinim dok se ne dokaže krivica u skladu sa zakonom.“ Autori/ke su svjesni/e da se u oblasti građanskog prava i radnog prava (npr. seksualno uznemiravanje na radnom mjestu) teret dokazivanja može staviti i na poslodavca ili počinioca. Krivično pravo, međutim, ne dozvoljava takvo preokretanje/podjelu tereta dokazivanja.³⁴

Građansko pravo

Stavovi 36 i 37

82. Ovdje su autori/ke koristili/e primjerom Islanda gdje sistem koji finansira država ima funkciju obeštećenja žrtava za pretrpljene štete. Državni organi onda pokreću postupak protiv krivaca da bi zauzvrat dobili obeštećenje. Iako autori/ke nijesu preporučili/e tako razrađen

³³ Izvor: “La modernisation du Code pénal dans le cas de violences intrafamiliales physiques et sexuelles” (modernizacija Krivičnog zakonika u pogledu fizičkog i seksualnog nasilja u porodici), Prof. Hustebaut, Univerzitet Louvain, Kriminologika, Belgija, 1996.

³⁴ Ovo pitanje se istražuje u određenim zemljama članicama Savjeta Evrope, kao što su Island i Švedska.

sistem, ipak su sugerisali/e da države treba da predvide uspostavljanje sistema finansiranja (u bilo kom obliku) čiji je cilj obeštećenje žrtava.

Sudski postupak

Stavovi 38 do 49

83. Suštinski cilj proceduralnih pravila predstavljenih u ovim stavovima je zaštita žrtava, pogotovo maloljetnika/ca. Ona uzimaju u obzir Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta koja predviđa kapacitet djece da preduzimaju pravne radnje, putem predstavnika ukoliko je potrebno.

84. Stav 38 upućuje na član 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima, a pogotovo na sljedeća prava:

- pravo na pravičan i ravnopravan tretman, pogotovo na objektivan i uviđavan pregled;
- pravo na poštovanje privatnog života, dostojanstva, povjerljivosti i, između ostalog, pravo na zatvoreno suđenje iz kog je isključena javnost;
- pravo da se sasluša u najboljim mogućim uslovima tako da se precizno može utvrditi pretrpljena šteta;
- zakonsko pravo na pristup sopstvenom dosijeu i pravo na obavještanje o zakonskom postupku, rukovođenju predmeta u smislu sudskih odluka, izvršenju kazne i datumu kada kazne ističu;
- pravo na pravnu pomoć.

Interventni programi za počinioce nasilja

Stavovi 50 do 53

85. Mnogi predloženi interventni programi su još pilot-šeme koje pokušavaju da spriječe povratništvo time što će učiniti da počinioci zločina uvide značaj svojih nedjela, učiti ih da kontrolišu svoje devijantno ponašanje i da izbjegavaju određene kritične situacije i učiti ih tehnikama socijalne komunikacije koje će im omogućiti da se izražavaju na nenasilan način.

86. Programi se mogu odvijati u specijalizovanim otvorenim centrima odobrenim od države, u kojima je uposljeno posebno obučeno osoblje iz NVO koje se bave ženama žrtvama nasilja i one koje se bave nasilnim muškarcima. Zaista je važno da ove dvije vrste NVO rade na koordiniran način zarad dobrog uzajamnog razumijevanja. Počinioci treba da dolaze u ove centre po sopstvenoj volji, na sopstveni zahtjev i nakon odsluženja kazne, a mora se obezbijediti nadzor od strane tima da bi se spriječio recidivizam.³⁵

Dopunske mjere u pogledu seksualnog nasilja

Genetska baza podataka

Stav 54

87. Uspostavljanje baza podataka u kojima se čuvaju genetski profili svih osuđenih počinilaca seksualnog nasilja, kao i svih nepoznatih pojedinaca (neidentifikovanih silovatelja) u slučajevima kada je uzorak njihovog biološkog materijala pribavljen od žrtve, omogućilo bi utvrđivanje profila napadača unakrsnim provjeravanjem i pomoglo bi u njihovom hapšenju.

88. Iako ovakva mjera ima nesporne prednosti za policijsko praćenje identifikovanih ili neidentifikovanih zlostavljača, treba se primijeniti vodeći računa o domaćem zakonodavstvu u skladu sa relevantnim standardima Savjeta Evrope kao što su Konvencija za zaštitu lica u pogledu automatske obrade ličnih podataka,³⁶ Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskih bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini³⁷ i Preporuka br. R (92) 1 Odbora ministara državama članicama o upotrebi analiza dezoksiribonukleinske kiseline (DNK) u okviru sistema krivičnog pravosuđa.

³⁵ Programi ovog tipa funkcionišu u Irskoj, na Islandu i u Norveškoj; pogledati izjavu g-dina Per Isdal na forumu koji je organizovao Savjet Evrope u Bukureštu, u Rumuniji od 26. do 28. novembra 1998. godine na temu „Zaustavljanje nasilja u porodici; akcije i mjere“ (dokument EG/BUC (99) 1). Još jedan primjer je danska zatvorska služba koja nudi podučavanje iz kognitivnih vještina za lica koja su na izdržavanju kazne zbog nasilnog ponašanja da bi im pružili mogućnost da promijene svoje ponašanje. Pogledati takođe i programe koje je uspostavila organizacija MOVE u Irskoj.

³⁶ ETS br. 108.

³⁷ ETS br. 164.

Dopunske mjere u pogledu nasilja u porodici

Stavovi 55 do 59

89. Studije sprovedene u državama članicama sve identifikuju porodično okruženje kao kontekst u kome se odvija najveći dio nasilja svih oblika protiv žena i djece. Shvatajući važnost ovog pitanja, autori/ke su željeli/e da predvide konkretne mjere.

Stav 55

90. U skladu sa određenim brojem praksi i/ili pravnih sistema, nasilje koje se počini unutar porodice, a posebno nasilje u kući, smatra se za privatnu stvar za koju nije potreban zakonski tretman. Iz tog razloga su autori/ke željeli/e da ukažu na neophodnost da države članice klasifikuju nasilne akte počinjene u porodici kao krivična djela raznog stepena ozbiljnosti, zavisno od njihove prirode.³⁸

Stavovi 56 do 58

91. Autori/ke su smatrali/e da potencijalni počinitelj može biti svaka odrasla osoba koja redovno ili povremeno živi sa žrtvom. Okolnost zajedničkog života, makar i povremenog i čak i bez ikakvog konkretnog odnosa autoriteta, ipak stvara intimnu situaciju koja zahtijeva osnaživanje zaštite.

92. U ovakvoj vrsti situacija, policijsko djelovanje ostaje i dalje presudan faktor. Policijskim snagama treba omogućiti, ako je osoba u opasnosti, da odmah udalje počinioca iz stana, bez obzira na vlasničke odnose ili bilo koje moguće prigovore ostalih ukućana. Odredbe Preporuke konkretno navode sudske zabrane počiniocu da se drži podalje od mjesta stanovanja žrtve i/ili drugih mjesta, ili zabrane prilaska (za razliku od konvencionalnih zakonskih propisa kojima se očekivalo da žrtva napusti dom). Ovakva vrsta aranžmana, osmišljena imajući u vidu zaštitu žrtava i potrebu da se poštede traume napuštanja doma,

³⁸ Vlada UK je u potpunosti posvećena svim akcijama za povećanje zaštite od nasilja koja se nudi ženama i djeci i stoga je zadovoljna sadržajem stava 55. Međutim, Vlada UK ne smatra da se ovaj stav primjenjuje na proporcionalno i razumno fizičko kažnjavanje radi disciplinovanja djece dok god takva kazna predstavlja „razumno kaznu“. Ako se roditelji terete da su napali svoje dijete i ako tvrde da su djelovali u granicama „razumnog kažnjavanja“, sudovi moraju uzeti određene faktore u obzir kada razmatraju da li kazna zaista predstavlja razumno kažnjavanje. Ti faktori su:

- priroda i kontekst kazne;
- trajanje;
- njegovi fizički i psihički efekti; i, u nekim slučajevima,
- pol, godine starosti i zdravstveno stanje žrtve.

uspostavljena je u Austriji i Finskoj.³⁹ Primjera radi, po austrijskom zakonu, izbacivanje iz stana, koje sprovode policijske snage, predstavlja administrativni nalog koji se kasnije mora potvrditi odlukom suda.

Stav 59

93. Situacija žena migranata je specifična: one mogu biti izložene nasilju prije emigracije ili nakon toga. Rizici od nasilja su takođe povezani sa njihovim ograničenim poznavanjem jezika, kulture i primjenljivih zakonskih odredbi zemlje domaćina, što umanjuje njihovu sposobnost da iskoriste službe pomoći. Preporuka se odnosi na one žene čije pravo boravišta na određenom mjestu zavisi od ostanka u braku sa nasilnim muškarcem. Namjera je da se prevaziđe teškoća koju za žene u takvoj situaciji predstavlja svaki pokušaj zaustavljanja nasilja jer nosi rizik od izbacivanja.

Dopunske mjere koje se odnose na seksualno uznemiravanje

Stavovi 60 i 61

94. U ovoj oblasti treba direktno uputiti na tekstove usvojene u okviru Evropske unije (Rezolucija Savjeta evropskih zajednica od 25. maja 1991. godine o zaštiti dostojanstva žena i muškaraca na radu, koja poziva države članice da uvedu pozitivne mjere u javnom sektoru, u skladu sa nacionalnim propisima, da posluže kao primjer za privatni sektor; Preporuka Evropske komisije od 27. novembra 1992. godine o zaštiti dostojanstva žena i muškaraca na radu kojom se zahtijeva od država članica da preduzmu mjere u javnom sektoru da implementiraju kodeks praksi o mjerama za suzbijanje seksualnog uznemiravanja) i Konvenciju br. 111 Međunarodne organizacije rada o diskriminaciji (Zaposlenje i zanimanje).

95. Situacije seksualnog uznemiravanja su neprihvatljive ukoliko: a) je takvo ponašanje neželjeno i uvredljivo za osobu prema kojoj je usmjereno; b) se na radnom mjestu, odbijanje ili pristajanje osobe na takvo ponašanje od poslodavaca ili radnika koristi eksplicitno ili implicitno kao osnova za donošenje odluka o zaposlenju vezano za datu osobu; c) takvo ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko ili ponižavajuće okruženje za osobu prema kojoj je usmjereno.

³⁹ Federalni zakon o zaštiti od nasilja u porodici, koji je u Austriji stupio na snagu u maju 1997. godine. 1999. godine je 2.076 privremenih mjera ove vrste izrečeno u Austriji. Zakon o zabrani prilaska, koji je u Finskoj stupio na snagu 1. januara 1999. godine.

Dopunske mjere u pogledu genitalnog sakaćenja

Stavovi 62 do 67

96. Nekoliko međunarodnih dokumenata je osudilo genitalno sakaćenje (Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 48/104 kojom se usvaja Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama, Rezolucija Svjetske zdravstvene organizacije od 10.05.1994. godine o zdravlju majke i djeteta i planiranju porodice: tradicionalne prakse koje su štetne po zdravlje žena i djece, Konvencija o pravima djeteta, član 24.3).

97. Bugarska, Norveška, Švedska, Švajcarska i Ujedinjeno Kraljevstvo su donijele posebne odredbe krivičnog zakona kojima se zabranjuje ozljeđivanje polnih organa, koje u principu govore o povredama ženskih polnih organa, izuzev u odredbama bugarskog zakona.

98. Preporuka podstiče države članice da donesu nacionalne propise koji potvrđuju principe postavljene u relevantnim međunarodnim instrumentima.

99. Sakaćenje se odnosi na potpuno ili djelimično uklanjanje organa, a posebno prakse ženskog obrezivanja, ekscizije ili infibulacije.⁴⁰

Dopunske mjere koje se odnose na nasilje u konfliktnim i post-konfliktnim situacijama

40 Izvještaj Parlamentarnoj skupštini Savjeta Evrope koji je pripremio Odbor za jednake mogućnosti žena i muškaraca, opisuje detaljno ove prakse (dokument AS/EQ (2000) 20 od 8. oktobra 2000. godine):

- Najraširenije vrste sakaćenja su ekscizija (80%) i infibulacija (15%).
- Ekscizija uključuje uklanjanje velikog dijela klitorisa i labia minora. Ovaj oblik sakaćenja praktikuju prije svega plemena u Zapadnoj Africi. Može se uporediti sa rezanjem penisa kod dječaka.
- Infibulacija uključuje eksciziju klitorisa i labia minora i uklanjanje dijela labia majora, a dva preostala dijela se spajaju na takav način da ostaje samo mala pukotina za prolaz urina i menstrualnog iscjeljka. Na mjestu vaginalnog otvora nastaje tkivo na kojem je veliki ožiljak, koje se mora rezati prilikom stupanja u brak i rođenja djeteta. Infibulacija je karakteristična za Istočnu Afriku.
- Jedna vrsta infibulacije, karakteristična za Zapadnu Afriku, podrazumijeva ostavljanje labia majora netaknutim, ali spajanje smanjenih labia minora tako da se vagina gotovo u potpunosti zatvara.
- Postoje i drugi oblici ekscizije, uključujući i vaginalnu introciziju, uvođenje korozivnih materija ili biljaka u vaginu da bi se izazvalo krvarenje ili smanjila njena veličina, zatim bušenje ili perforacija klitorisa ili kauterizacija spaljivanjem klitorisa.
- Ove operacije koje traju petnaest ili dvadeset minuta, obično izvode tradicionalni ekscizori, obično vodeća žena u zajednici, sa grubim instrumentima i bez anestezije. Među bogatijim klasama nekad se sprovode u bolnicama od strane kvalifikovanog osoblja.
- Uzrast u kome se vrši sakaćenje varira zavisno od etničke grupe i lokaliteta. Može da se odnosi na bebe koje nijesu starije od nekoliko dana ili djevojčice uzrasta od četiri do deset godina. Ponekad se odlaže do adolescencije, a povremeno se dešava prilikom stupanja u brak ili tokom prve trudnoće.
- Svi ovi oblici sakaćenja su nepovratni i štetni po zdravlje i imaju doživotne posljedice.

Stavovi 68 do 76

100. Treba uputiti na Statut Međunarodnog krivičnog tribunala usvojen u Rimu u julu 1998. godine. Član 7 Statuta definiše da su silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja po težini uporedivi sa zločinima protiv čovječnosti. Osim toga, član 8 Statuta definiše silovanje, seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja kao ozbiljno kršenje Ženevskih konvencija i kao ratne zločine.

101. U pripremi Preporuke autori/ke su pratili/e otkrivanje slučajeva silovanja u ratnim okolnostima, prisilnih trudnoća i djela „etničkog čišćenja“ koji su se dešavali u bivšoj Jugoslaviji. Bavili su se pitanjem organizovanog nasilja nad ženama koje čine pripadnici oružanih snaga i policije. Učestalost ovog oblika nasilja još uvijek nije na odgovarajući način istražena. Takođe su razmatrali/e slučajeve pojedinaca koji su koristili moći koje proističu iz povjerenih im funkcija od strane države kao sredstvo pristupa i nametanja određenih oblika nasilja ženama.⁴¹

Dopunske mjere koje se odnose na nasilje u institucionalnim okruženjima

Stavovi 77 i 78

102. Posebne karakteristike zatvorenosti ili izolacije i autoritet koji ima osoblje nad pojedincima koji se nalaze u institucionalnom okruženju može dovesti do njihove veće ranjivosti u situacijama nasilja. Ukoliko te karakteristike otežavaju otkrivanje ove vrste nasilja, one moraju biti predmet aktivnih politika prevencije i sudskih postupaka.

Dopunske mjere koje se odnose na propust u pogledu poštovanja slobode izbora u vezi sa reprodukcijom

Stav 79

103. Ovo se odnosi na miješanje u slobodu izbora i fizički integritet

⁴¹ Pogledati zbornik radova sa seminara „Silovanje je ratni zločin. Kako podržati preživjele. Lekcije naučene u Bosni – strategije za Kosovo“, koji je organizovala Evropska komisija (Beč, 18.-20. jun 1999.), i zbornik radova sa seminara na temu „Muškarci i nasilje nad ženama“ koji je organizovao Savjet Evrope, u Strazburu 1999. godine – EG/SEM/VIO (99) 11 (Izveštaj o nasilju muškaraca nad ženama i djecom u ratu autorke Dubravke Kocijan Hercigonja).

žena do koga može doći u raznim situacijama (na primjer, praksa prenatalne selekcije na osnovu pola). U Evropi, ovakvi primjeri su bili posebno brutalni u situacijama otvorenog ili latentnog konflikta.⁴²

Dopunske mjere koje se odnose na ubistvo zbog okaljane časti

Stavovi 80 do 83

104. Ubistva zbog okaljane porodične časti se još dešavaju u određenim djelovima Evrope. Ova vrsta nasilja uključuje brutalno ubistvo mladih žena od strane članova njihovih porodica – obično mladih muškaraca koji su često ispod uzrasta od kog počinje krivična odgovornost – za odstupanja od obrazaca ponašanja koja se očekuju od žena, a koja se smatraju za „obesčašćujuća“. Autori/ke su ispitali/e niz slučajeva takvih ubistava u Turskoj, kao i anegdotalna svjedočenja o takvim slučajevima u drugim regionima.⁴³ Iako ta pojava nije veoma široko rasprostranjena, smatralo se izuzetno važnim da Preporuka pomene ove prakse i propiše mjere za njihovo zabranjivanje.

Dopunske mjere koje se odnose na rane brakove

Stavovi 84 i 85

105. Sastavljačice su preporučili/e da nacionalni propisi treba da odrede starosnu granicu za pristanak (posebno za brak).

42 Najnoviji slučajevi su u Evropi zabilježeni tokom jugoslovenskog konflikta.

43 Sljedeći primjeri ilustruju ove prakse. Rabija (25 godina) (avgust 1995.). Rabija se zaljubila u jednog mladića i željela da se za njega uda, ali se njena porodica protivila. Ona je s njim pobjegla i proveli su noć na groblju gdje su imali seksualni odnos; sledećeg jutra je zažalila i otišla u policijsku stanicu. Pozvana je porodica i otac je rekao, budući da je njegova ćerka otišla sa tim muškarcem svojom slobodnom voljom, da on nema ništa protiv tog muškarca i da pristaje na brak. Ona je poslata kući oslanjajući se na tu očevu izjavu. Međutim, njen bijesni otac i braća su ponavljali da nikad više neće moći da pogledaju u oči svoje komšije, da je porodica osramoćena. Narednog dana Rabija je odvedena kolima sa svojom majkom koja je ostavljena usput. Sumnjajući da će je ubiti, djevojka je iskočila iz automobila i sakrila se u jednoj prodavnici. Pronašao ju je njen brat, izvukao je za kosu i bacio pod točkove traktora koji je prolazio. Kasnije je izjavio da se radilo o nesreći. Sud je smatrao da se radi o ubistvu, na istim osnovama kao i u prethodnim slučajevima: prema lokalnom običaju, porodicu djevojke koja pobjegne sa muškarcem društvo izbjegava ako ne ubiju djevojku. Porodica je stavljena pod snažan pritisak društva. Svaki od optuženih je osuđen na zatvorsku kaznu od dvanaest godina i šest mjeseci. Od 1994. do 1998. godine u Sanli Ura, gradu na jugoistoku Turske, ubijeno je pet djevojaka zbog okaljane časti. Takva ubistva su česta u tom regionu i među njegovim bivšim stanovnicima koji sada žive u velikim gradovima.

Dodatak I

Hronologija

Nasilje nad ženama je pojava koja je evoluirala tokom vremena, ali koja ostaje sve prisutnija u našim društvima, bez obzira na njihovu prirodu.

Od XVIII vijeka naovamo, industrijske i socijalne revolucije koje su se smjenjivale, obezbijedile su nizu žena pristup svijetu rada i obrazovanja, ali bez garantovanja istih prava kao i muškarcima u skladu sa njihovom ulogom ili funkcijom.

Tek su u XX vijeku bile u stanju da zahtijevaju ista prava, koja su obezbijedena makar po zakonu pri kraju tog vijeka. U praksi, žene su i dalje podvrgnute diskriminaciji u društvenom, profesionalnom i porodičnom životu; one su prve na udaru ekonomskih i političkih kriza; one su glavne mete, taoci i prve žrtve konflikata u svim djelovima svijeta.

1945: Princip jednakosti žena i muškaraca je utemeljen u Povelji Ujedinjenih nacija; ovaj važan pravni događaj poslijeratnog perioda odnosio se na 50 država i utvrdio je riješenost „da ponovo potvrdimo vjeru u osnovna prava čovjeka, u dostojanstvo i virjednost ljudske ličnosti, u ravnopravnost muškaraca i žena i nacija, velikih i malih“. U skladu s tim, Povelja daje ženama pravo na punu realizaciju njihovih osnovnih prava i stavlja države članice Ujedinjenih nacija pod zakonsku obavezu da se bore za eliminisanje svih oblika diskriminacije nad ženama.

1946: Formiranje Komisije o položaju žena.

1975: Da bi se zaštitio položaj žena, koji se isuviše često narušava u cijelom svijetu, UN su proglasile 1975. godinu za „Međunarodnu godinu žena“ i organizovale prvu Svjetsku konferenciju povodom Međunarodne godine žena u Meksiku.

1976-1985: rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 3250 (XXX): proglasila je dekadu 1975.-85. za „Dekadu žena: jednakost, razvoj i mir“.

1979: Nakon ovog proglašenja, Savjet Evrope je osnovao „Odbor o položaju žena“ čija je prvenstvena odgovornost bila da uspostavi program Savjeta Evrope koji ima za cilj da promovirše jednakost polova. Nakon završetka zadatka zbog koga je osnovan, Odbor je bio mišljenja

da Savjet Evrope treba da ima stalnu strukturu koja će razmatrati sve aspekte na ovom polju i predložio je osnivanje Odbora za jednakost žena i muškaraca (CAHFM), kao međuvladino koordinirajuće i konsultativno tijelo multidisciplinarne i međusektorske prirode.

1980: Druga svjetska konferencija o pitanjima žena u Kopenhagenu.

1982-86: Odbor Savjeta Evrope za jednakost žena i muškaraca (CAHFM) imao je kao osnovnu funkciju ocjenu i podsticanje akcija ove organizacije u pravcu jednakosti žena i muškaraca i promovisanja mjera pogodnih za usvajanje na nivou ne samo Savjeta Evrope, već i država članica.

1985: Treća svjetska konferencija, održana u Najrobiju (15.-26. jul 1985.), na kojoj su razmotrena i ocijenjena postignuća Dekade žena: jednakost, razvoj i mir koju su proglasile Ujedinjene nacije.

1987: Po isteku mandata CAHFM, osnovan je novi Odbor, Evropski odbor za jednakost žena i muškaraca (CEEG). Njegove funkcije su proširene na promovisanje saradnje na postizanju stvarne jednakosti žena i muškaraca i promovisanje odgovarajućih mjera za usvajanje na nivou ne samo organizacije, već i pojedinačnih država članica.

1988: Deklaracija Odbora ministara, donesena 16. novembra 1988. godine, predstavljala je prekretnicu u politici Savjeta Evrope o jednakosti žena i muškaraca. Ona potvrđuje da princip jednakosti polova čini sastavni dio ljudskih prava i da diskriminacija po osnovu pola predstavlja prepreku za uživanje osnovnih sloboda. Njeno iskorjenjivanje je sine *qua non* demokratije i imperativ socijalne pravde.

1989: U sprovođenju ove politike, Evropski odbor je premješten iz oblasti društvenih i ekonomskih pitanja na obalst ljudskih prava, što predstavlja jedno od prvenstvenih polja djelovanja Savjeta Evrope.

1992: Osnivanje sadašnjeg Upravnog odbora za jednakost muškaraca i žena (CDEG) predstavljalo je dalji važan korak u mjerama politike Savjeta Evrope na promovisanju jednakosti. Njegovo unapređenje u status upravnog odbora, koje je povećalo njegov značaj i prerogative (uključujući i pravo na uspostavljanje podređenih struktura) pokazalo je da jednakost žena i muškaraca predstavlja prioritet za Savjet Evrope.

1995: Četvrta svjetska konferencija o ženama održana u Pekingu od 4.-15. septembra 1995. Platforma za akciju usvojena na ovoj konferenciji sadrži nekoliko poglavlja koja se djelimično ili u potpunost odnose na nasilje nad ženama (IV.C o ženama i zdravlju; IV.E o ženama i oružanim

sukobima).

2000: Na posebnom zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (Njujork, 5.-9. jun 2000.) "Žene 2000.: rodna ravnopravnost, razvoj i mir za XXI vijek", kojim se slavi peta godišnjica Pekinške konferencije, usvojen je niz „Daljih akcija i inicijativa na implementaciji Pekinške deklaracije i Platforme za akciju“ (pogledati dokument A/S-23/10/Rev.1 – Generalna skupština, 23. posebno zasjedanje, Dodatak br. 3). Ovaj tekst sadrži inovativne odredbe o nasilju u tom smislu što identifikuje ubistva u ime časti i silovanje u braku kao prakse koje treba osuditi.

Dodatak II

Definisanje nasilja nad ženama i djevojčicama

Odlomci iz Akcionog plana za suzbijanje nasilja nad ženama

(dokument EG-S-VL (97) 1)

Informacije predstavljene u nastavku, dobijene su putem niza upitnika dostavljenih vladinim i nevladinim organizacijama i ostalim tijelima.

Neke ilustracije vrsta ponašanja koje autori/ke uključuju u obuhvat termina „nasilje nad ženama“:

Fizičko nasilje

Guranje, čupanje kose, udaranje, premlaćivanje, udaranje rukama i nogama, paljenje, ugrizi, davljenje, ubodi nožem, genitalno sakaćenje, mučenje, ubistvo. Ozbiljnost povreda varira od minimalnih povreda tkiva, razbijenih zuba i polomljenih kostiju pa do trajnih povreda i smrti.

Seksualno nasilje

Svaki seksualni čin počinjen protiv volje druge osobe, uključujući seksualno izrugivanje i zadirkivanje, zurenje, nepoželjne komentare, egzibicionizam, uvredljive telefonske pozive, nepoželjne seksualne predloge, prisilno gledanje ili učestvovanje u pornografiji, nepoželjno dodirivanje, prisilan seks, silovanje, incest, seksualni čin koji žena doživljava bolnim ili ponižavajućim, prisilnu trudnoću, trgovinu ženama i njihovo iskorišćavanje u industriji seksa.

Psihološko nasilje

Zadirkivanje, izrugivanje, zlobni ili ponižavajući komentari, prijete, izolacija, prezir, maltretiranje, javno vrijeđanje. Takva vrsta ponašanja obično narušava samospoznaju i samopouzdanje, posebno ako potraje.

Ekonomsko nasilje

Nejednak kontrola nad zajedničkim resursima, naprimjer uskraćivanje ili kontrolisanje pristupa zajedničkom novcu, uskraćivanje partnerki pristupa zaposlenju ili nastavka obrazovanja, uskraćivanje ženi prava na imovinu.

Strukturalno nasilje

Ovaj oblik nasilja usko je vezan uz ekonomsko nasilje nad ženama i uključuje nevidljive i neopipljive prepreke njihovom ostvarenju osnovnih prava i prava na izbor. Takve prepreke su zasnovane i reprodukuju se svakodnevno u samom društvenom tkivu, odnosno razlikama u moći i odnosa moći (struktura) koje proizvode i legitimišu nejednakost.

Duhovno nasilje

Ponašanje koje razara ili uništava kulturalna ili vjerska uvjerenja žene ismijavanjem, kažnjavanjem ili prisiljavanjem da prihvati neki drugi sistem vjerovanja.

Većina primjera nasilja nad ženama predstavlja kombinaciju fizičkog, seksualnog i psihološkog nasilja, u čijoj je pozadini strukturalno nasilje, a ponekad uključuje i ekonomsko i duhovno nasilje.

Silovanje i seksualni napad

Ovaj stav razmatra prijavljene slučajeve silovanja i seksualnog napada. Neposredno poređenje nije bilo moguće jer su dostupni podaci pokrivali različite kombinacije prijavljenih silovanja, procesuiranih slučajeva i/ili osuđujućih presuda za silovanje i propratna krivična djela.

Neka opšta obilježja proističu iz analize informacija:

- broj prijavljenih slučajeva znatno varira među evropskim državama, te je u nekima vrlo visok, a u drugima nizak. Iako učestalost slučajeva zaista može varirati, ipak se razlike dijelom mogu objasniti

različitim nivoima tabua, svijesti i povjerenja žena u policiju i druge institucije;

- u mnogim je državama zabilježeno povećanje broja prijavljenih silovanja i on raste svake godine. To je vjerovatno posljedica odbacivanja tabua i rasta povjerenja u krivično pravosuđe;
- U nekim državama ovaj rast povjerenja u sistem krivičnog pravosuđa nije proistekao iz prakse, jer, dok je broj prijava rastao, udio slučajeva koju su završili osuđujućom presudom je opadao.⁴⁴

Autorima/kama su prijavljene samo dvije studije o učestalosti silovanja; na temelju ispitivanja žena o njihovim iskustvima, ova su istraživanja omogućila određene procjene broja neprijavljenih slučajeva. Obje studije procjenjuju da je 20-25% žena prijavilo silovanje ili pokušaj silovanja. Počinioci su obično bili njihovi muževi ili partneri, a u slučajevima stalne veze, vrlo je vjerovatno da se silovanje ponavljalo.

Ovakvi nalazi otvaraju niz problema: velike varijacije među državama, a vjerovatno i unutar iste države u broju prijavljenih slučajeva silovanja; „osipanje“ broja prijavljenih slučajeva kako se procesuiraju kroz odjeljena sistema krivičnog pravosuđa; ograničeni podaci dobijeni istraživanjima o silovanju u Evropi.

Porodično nasilje

Informacije dostupne autorima/kama jasno upućuju na povećanje broja prijavljenih i evidentiranih slučajeva nasilja u kući tokom posljednje decenije. Takođe je vidljivo da su istraživanja u vezi s tim problemom brojnija u odnosu na mnoge druge probleme koji takođe čine dio ovog izvještaja. Broj prijava naročito je porastao devedesetih godina, što potkrepljuju i podaci dobijeni iz različitih zemalja i različitih organizacija. Drugim riječima, sve se više žena obraća policiji, traži pomoć utočišta/skloništa i obraća se drugim ženskim organizacijama.

Ubistva u kući, odnosno slučajevi u kojima muškarci ubiju sadašnju ili bivšu partnerku i slučajevi u kojima žene ubiju svog zlostavljača,

⁴⁴ Broj prijavljenih slučajeva silovanja koji su doveli do osuđujućih presuda u UK opao je sa 34% iz 1977. godine na manje od 10% 1994. godine (podaci Ministarstva unutrašnjih poslova). Ove procenete treba uporediti sa podacima iz poljskog Ministarstva pravde koji ukazuju na to da su okrivljujuće presude donesene u dvije trećine prijavljenih slučajeva silovanja 1994. godine. Ministarstvo unutrašnjih poslova je najavilo da će krajem 1996. godine sprovesti istragu da utvrdi razloge za smanjenje stope osuđujućih presuda za slučajeve silovanja.

važan su pokazatelj nivoa i ozbiljnosti nasilja u kući te takve podatke treba redovno prikupljati. Podaci objavljeni za Rusiju – 5.300 smrtnih slučajeva žena 1991. i 14.000 1993. godine, uzbunili su Grupu stručnjaka/inja. Ako su podaci Ministarstva unutrašnjih poslova Rusije tačni, učestalost je 20 puta veća nego u Sjedinjenim Američkim Državama.⁴⁵

Ovaj je izvještaj ograničen samo na prijavljene slučajeve nasilja u kući. U mnogim državama nasilje u kući čini znatan udio zločina počinjenih protiv osobe, u rasponu od 66 do 10%. Neke su države takođe dostavile informacije iz bolnica gdje je udio povreda kao posljedica napada partnera bio neočekivano visok. Drugi pokazatelj učestalosti bio je udio žena koje su u brakorazvodnim parnicama navodile nasilje ili okrutnost; najviši udio ovdje je iznosio 70%.

Autorima/kama je dostavljeno šest studija o nasilju u kući, a uspjeti/e su da prikupe podatke za još četiri. Iznenađujuća je bila ujednačenost svih rezultata jer su sve studije zaključile da je 25% žena pretrpjelo nasilje u kući i da je u određenoj godini između 6 i 10% žena pretrpjelo nasilje.

Iako je broj pritužbi na nasilje varirao, čini se da su brojčani pokazatelji ipak ujednačeniji nego kod slučajeva silovanja i da se rezultati studija o učestalosti podudaraju u dovoljnoj mjeri da se može tvrditi da je najmanje jedna od četiri žene u Evropi izložena nekom obliku nasilja svog muškog partnera ili bivšeg partnera.

Seksualno nasilje nad djecom, posebno djevojčicama

Prikupljene informacije pokazuju da je seksualno nasilje nad djecom i djevojčicama tokom posljednjih deset godina preraslo u problem koji izaziva sve veću zabrinutost. Nasilje nad djecom treba ozbiljno shvatiti, ali se ovaj izvještaj bavi samo djevojčicama s obzirom na to da je veća vjerovatnoća da će one, a ne dječaci, biti seksualno zlostavljane, posebno od strane članova porodice. Vjerovatnoća da djevojčice budu stalno izložene nasilju je daleko veća kada su iskustva iz djetinjstva praćena uznemiravanjem i napadima u odrasloj dobi.

U ovom se stavu razmatraju prijavljeni slučajevi seksualnog zlostavljanja djece. I ovdje je broj prijave porastao tokom vremena, ali su ukupne brojke niže u odnosu na one u vezi sa silovanjem i nasiljem u kući. Djeci i mladim osobama očito je teže prijaviti ovakva djela nego ženama. Iako su autori dobili vrlo ograničene informacije

45 Izvor: The Economist 12.8.95.

o sudskim postupcima, raspoložive činjenice upućuju na to da vrlo mali broj slučajeva dospije pred sud, zbog čega je i tako mali broj zlostavljača kažnjen za svoja zlodjela.

Nešto je više informacija bilo dostupno o učestalosti seksualnog nasilja, a one su razotkrile razmjere neprijavlivanja. Rezultati studija pokazuju velike razlike, s minimumom od 8% i maksimumom od 59% djevojčica koje prijave neki oblik seksualnog nasilja u djetinjstvu. Te varijacije umnogome proizilaze iz razlika u metodama koje su istraživači primijenili, primjera radi, vrijeme sprovođenja istraživanja (prije ili nakon skidanja tabua), iz različitih definicija djetinjstva (djetinjstvo završava s 14, 15, 16 ili 17 godina života), iz različitih definicija seksualnog nasilja (uključuje li ono i oblike „bez kontakta“ i zlostavljanje koje čine vršnjaci i odrasli). Zbog takvih velikih razlika u metodologiji bilo je nemoguće utvrditi varijacije u učestalosti među državama.

Dok znatan dio seksualnog nasilja počine članovi porodice (otac, oćuh, brat, djed, stric ili ujak), a manji dio nepoznate osobe, u obzir takoće treba uzeti i prelaznu grupu odraslih i vršnjaka koji su poznati ųrtvi. Ova grupa uključuje, na primjer, poroćične prijatelje, vršnjake, učitelje, sportske trenere, komšije, sveštena lica i zaposlene u institucijama.

Seksualno uznemiravanje

Autori/ke su dobili/e mnogo manje informacija o prijavljenim slučajevima seksualnog uznemiravanja ili studija o ovom problemu.

Neke su države zabiljeųile porast broja prijavljenih slučajeva, dok su druge tvrdile da nijesu pripremljeni nikakvi službeni izvještaji. Iz prikupljenih informacija nije bilo jasno postoje li neki drugi načini prikupljanja službenih podataka jer u mnogim državama seksualno uznemiravanje nije krivićno djelo. Autorima/kama su na raspolaganju bili vrlo ogranićeni podaci o procesuiranim slučajevima i nijesu mogli utvrditi je li razlog tome malobrojnost slučajeva ili nepostojanje mehanizama za prikupljanje podataka

Procjene napravljene na osnovu šest evropskih studija pokazuju da je seksualnom uznemiravanju na radnome mjestu izloųeno između 45% i 81% ųena, a prijavi ga između 5% i 22% ųena.

Studije o seksualnom uznemiravanju obićno su usredsrećene na radno mjesto, dok je seksualno uznemiravanje ųena na javnim mjestima, rijetko predmet studija. Nedavni slučajevi „proganjanja“ u Ujedinjenom Kraljevstvu (ponovljeno uznemiravanje koje uključuje praćenje na ulici, dobivanje pisama i telefonskih poziva, presretanje),

koje su počinili muškarci koje su žrtve jedva poznavale, upozorili su na razmjere tog problema i ograničene zakonske i zaštitne mjere dostupne žrtvama.

Ostali istraživački podaci iz Ujedinjenog Kraljevstva otkrivaju važnost i ostalih „zanemarenih“ oblika nasilja nad ženama:

63% žena prijavilo je da je barem jedanput bilo izloženo egzibicionizmu;⁴⁶
2 od 3 žene primile su uvredljive/opscene telefonske pozive;⁴⁷
1 od 10 žena primi najmanje jedan takav telefonski poziv godišnje.⁴⁸

Veliki broj žena intervjuisanih tokom istraživanja u Merseyside-u (između 50% i 80%, zavisno od aktivnosti) rekao je da izbjegavaju određene aktivnosti⁴⁹ (šetnje noću bez pratnje, izlaženje noću, pohađanje večernjih kurseva/slobodnih aktivnosti, odlazak na godišnji odmor bez pratnje) zbog straha za vlastitu sigurnost.

Sakaćenje ženskih genitalija

Samo je nekoliko evropskih zemalja, sa izuzetkom Ujedinjenog Kraljevstva, prikupilo statističke podatke o tom problemu. Ne postoje nikakve studije učestalosti koje bi uključivale ili se isključivo bavile tim problemom. U stvari (vidi komparativnu zakonsku studiju), mnoge zemlje tvrde na temelju malobrojnih i nepotkrijepljenih dokaza da nijesu pogođene tim problemom. Organizacija FORWARD iz Ujedinjenog Kraljevstva, koja se posvetila istraživanju problema sakaćenja ženskih polnih organa, procjenjuje da je samo u Ujedinjenom Kraljevstvu barem 10.000 djevojčica i mladih žena izloženo riziku.

Trgovina ljudima i industrija seksa

Nekoliko zemalja je zabilježilo porast u trgovini ljudima unutar Evrope i u Evropu iz ostatka svijeta. Taj porast odražava povećanje seksualnog iskorišćavanja u Evropi gdje se pojavljuju i novi oblici, uključujući one koji se koriste tehnologijom, npr. teleseksom, virtualnim seksom i kompjuterskom pornografijom.

Povećanje trgovine ljudima među evropskim zemljama očito potiče

46 Izvor: Sandra McNeill (1988) "Flashing – its effect on women" in: Women, Violence and Social Control, London

47 Izvor: Glasgow Women's Support Project (1990).

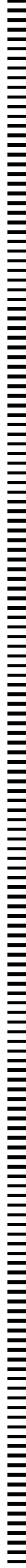
48 Izvor: Opseceni, prijeteći i ostali problematični telefonski pozivi upućeni ženama u Engleskoj i Velsu: 1982-1992 (1995) Jedinica za istraživanje i planiranje, dokument 92, London. Ministarstvo unutrašnjih poslova.

49 M Foley and K Cook (1995), Istraživanje sigurnosti žena, neobjavljeno.

iz Istočne Evrope, a namijenjeno je Zapadnoj Europi. Trgovina poprima različite oblike, počevši od otmice do biroa za lažne brakove i zavaravanja žena o odredištu njihovog putovanja i budućem zaposlenju.

U vezi s tim pitanjem treba se pozvati na Preporuku br. R (2000) 11 Odbora ministara državama članicama o djelovanju protiv trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja i izvještaj s objašnjenjima vezan za taj dokument, kao i druge relevantne publikacije.⁵⁰

⁵⁰ Preporuka br. R (2000) 11 Odbora ministara državama članicama o akcijama protiv trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, usvojena 19. maja 2000. godine.

*Strazbur, 1. jula 2005.
CDEG (2005) 7*

SMJERNICE ZA PRAĆENJE
SPROVOĐENJA PREPORUKE REC(2002)5
O ZAŠTITI ŽENA OD NASILJA

Smjernice za praćenje zasnovane su na
pokazateljima i objašnjenjima

*ODJEL JENJE ZA RAVNOPRAVNOST
OPŠTA DIREKCIJA ZA LJUDSKA PRAVA – DG II
dg2.equality@coe.int*

UVOD

Glavni cilj Grupe stručnjaka koji rade na uvođenju i praćenju Preporuke Rec(2002)5 Odbora ministara zemalja članica u vezi sa zaštitom žena od nasilja (EG-S-MV) bio je da osmisli smjernice za praćenje koje bi bile jednostavne, jasne i praktične kako bi mogle da pruže informaciju o napredovanju u pravcu zaštite žena od nasilja. Kako bi se to ostvarilo, treba uraditi selekciju pojedinih stavki. Smatralo se da su sve komponente Preporuke vrlo važne pa je bilo teško izabrati koje od njih mogu predstavljati pokazatelje. Grupa se pouzdala u svoju stručnost na različitim područjima kako bi prepoznala informacije koje su, ili bi mogle biti, dostupne odgovornim administratorima u svakoj državi članici i koje bi mogle biti odraz opšte politike koja se vodi u svrhu zaštite od nasilja nad ženama, a posebno, pokazatelj uvođenja Preporuke Rec(2002)5.

Uzimajući tematski pristup kao što je bilo i predviđeno djelokrugom njenog rada, Grupa je odlučila da se fokusira na nasilje u porodici i na seksualno nasilje kao oblik nasilja koje potencijalno utiče na žene svih društvenih staleža u svim državama članicama. Grupa je iz istraživanja isključila područje trgovine ženama s obzirom na to da je Savjet Evrope nedavno prihvatilo Konvenciju o aktivnostima protiv trgovine ljudima koja uključuje i mehanizam praćenja.

Grupa je potpuno svjesna da se trenutno mnogo radi i da treba raditi još više na suzbijanju nasilja nad ženama u svim njegovim oblicima. Sadašnje smjernice za praćenje nijesu zamjena za izvještaje država članica o opsežnom planu aktivnosti, niti je njihov cilj skupljanje svih informacija o svim dosadašnjim tipovima aktivnosti. Upravo suprotno, pretpostavlja se da će države članice izvještavanjem o pozitivnim rezultatima u vezi s pokazateljima navedenim u ovim smjernicama takođe moći da sprovedu mnoge ostale aktivnosti u tom području. Upravo se zbog toga pitanja smatraju dobrim pokazateljima, tj. ona obično upućuju na postojanje drugih aktivnosti, a čak i prevazilaze sadašnje mjere o kojima se izvještava.

Takođe, uočeno je da neke države članice možda treba da započnu s mjerama koje su u sklopu ili izvan smjernica ovog praćenja, kao

što su uspostavljanje osnovnih društvenih i ekonomskih prava žena ravnopravno s pravima muškaraca. Nepostojanje aktivnosti o kojima ove smjernice ciljano postavljaju pitanja ne znači nužno da ništa do sada nije učinjeno. Raznolikosti unutar Savjeta Evrope zahtijevaju mnoštvo različitih pristupa, od kojih neki ovdje možda i nisu jasno precizirani.

Grupa preporučuje da CDEG uspostavi proceduru redovnog korišćenja smjernica kako bi se pratio napredak u uvođenju Preporuke. Takođe upućuje molbu svim državama članicama da na pitanja odgovaraju svake dvije godine. Takođe, savjetnicima treba povjeriti analizu odgovora i pripremu sinopsisa za ocjenu CDEG-a.

Grupa takođe preporučuje sažeto vrednovanje podataka nakon završetka četvrtog ciklusa odgovora prema ovim pokazateljima. U tom će se trenutku, zahvaljujući novim saznanjima i iskustvima, vjerovatno moći predložiti dalji razvoj smjernica za praćenje, kao i same Preporuke Rec(2002)5.

Iako su pokazatelji u načelu selektivni, Grupa želi da naglasi svoje stanovište po kojem države članice treba da budu dosljedne u svojim nastojanjima da slijede Preporuku u cijelosti, te da treba da daju sve od sebe kako bi sve njene odredbe bile uvedene.

A. SMJERNICE PRAĆENJA NA OSNOVU POKAZATELJA

I. Opšti pokazatelji

1. Da li ste usvojili nacionalni akcioni plan za borbu protiv nasilja nad ženama? da ne

Ukoliko jeste, da li je objavljen? da ne

Koji je vremenski rok? _____

Da li se vaš nacionalni plan odnosi na sva područja nasilja nad ženama, kao što je definisano u Preporuci Rec(2002)5? da ne

- silovanje i seksualno nasilje da ne

- porodično nasilje da ne

- seksualno zlostavljanje da ne

- genitalno sakaćenje da ne

- nasilje tokom i nakon konflikta da ne

- nasilje u institucionalnom okruženju da ne

- nemogućnost poštovanja slobode izbora u vezi s reprodukcijom da ne

- ubijanje u ime časti da ne
- prisilni brakovi da ne

2. Da li postoje vladina tijela za koordinaciju u cilju uvođenja i vrednovanja, kao što je definisano u članu 1. (3) Preporuke Rec (2002)5 i 4. tački Dodatka? da ne

3. Da li vlasti opredjeljuju posebna sredstva na

- nacionalnom da ne
 - i/ili regionalnom da ne
 - i/ili lokalnom nivou da ne
- za aktivnosti u borbi protiv nasilja nad ženama?
Ukoliko da, koliko? ___ EUR

Da li nevladine organizacije dobijaju finansijsku pomoć od javnih vlasti za svoje aktivnosti u borbi protiv nasilja nad ženama? da ne

II. Zakonodavstvo i pravne procedure

4. Da li je svaki čin nasilja nad ženama kažnjiv, naročito:

- a) svi oblici fizičkog nasilja između supružnika, stalnih ili povremenih partnera i ukućana da ne
- b) svi oblici seksualnog nasilja između supružnika, stalnih ili povremenih partnera i ukućana da ne
- c) psihološko nasilje unutar porodice da ne
- d) seksualno uznemiravanje na radnom mjestu? da ne

5. Da li policija mora po zakonu, uredbama ili pisanim upustvima voditi zapisnik o svim slučajevima nasilja u porodici? da ne
Da li policija mora da istražuje sve prijavljene slučajeve? da ne

6. Da li je država donijela odredbe koje osiguravaju da državni tužilac može započeti prekršajni postupak u slučajevima

- nasilja u porodici da ne
- i seksualnog nasilja? da ne

7. Da li su odredbe pravne zaštite za žrtve nasilja u porodici primjenjive u vašem pravnom sistemu? da ne

III. Pomoć žrtvama i njihova zaštita

8. Koliko ima skloništa u kojima žene žrtve bilo kojeg oblika nasilja mogu naći privremeni smještaj sa svojom djecom, dobiti savjetodavne usluge i pomoć od posebno edukovanog osoblja?

Koliko ima takvih mjesta? _____

Da li su takva mjesta dostupna 24 sata dnevno 7 dana u nedelji svim ženama da ne

- na dovoljno širokom geografskom području da ne

- i besplatna? da ne

Da li su u skladu s minimalnim standardima? da ne

9. Da li postoje usluge posebno obučenog osoblja za žene koje su žrtve seksualnog uznemiravanja, kao i centri za žrtve silovanja koji rade od 0 do 24 sata i osiguravaju

- hitnu medicinsku njegu da ne

- i dokumentaciju? da ne

Jesu li takve usluge dostupne svim ženama da ne

- na dovoljno širokom geografskom području da ne

- i besplatne? da ne

10. Da li su djeca koja su svjedoci nasilja nad svojim majkama zaštićena i pomaže li im posebno obučeno osoblje koje odgovara na njihove potrebe? da ne

Da li je takva usluga besplatna? da ne

11. Da li je informacija o pravima žena i mjerama zaštite od nasilja nad njima, kao i o policijskoj i pravnoj intervenciji i javnim ustanovama za žrtve dostupna da ne

- na svim relevantnim jezicima da ne

- redovna da ne

- koristi se medijima i prikladnim metodama kako bi bile obaviještene sve žene širom zemlje? da ne

IV. Počinioci

12. Postoje li posebno osmišljeni interventni programi koje vode stručnjaci i koji stoje na raspolaganju počiniocima nasilja nad ženama? da ne

Koliko takvih programa postoji? _____

V. Javna svijest i mediji

13. Da li je za medijske stručnjake sastavljen kodeks ponašanja u vezi s nasiljem nad ženama? da ne

14. Da li postoji tijelo koje se u cilju nadziranja medija bavi pitanjima nasilja nad ženama i seksizmom, kao i stereotipnim prikazivanjem žena? da ne

VI. Obrazovanje i obuka

15. Da li postoje tokom poslednje dvije godine neki programi ili aktivnosti za upoznavanje djece u državnim školama s nasiljem nad ženama? da ne

16. Koja od sljedećih grupa stručnjaka prolazi odgovarajuću stručnu edukaciju u vezi s nasiljem nad ženama, prevencijom i intervencijom?

	Početna edukacija	Stručna edukacija	Dalja obuka
- policija	_____	_____	_____
- advokati	_____	_____	_____
- sudije	_____	_____	_____
- socijalni radnici	_____	_____	_____
- ljekari	_____	_____	_____
- psiholozi i terapeuti	_____	_____	_____
- medicinske sestre i babice	_____	_____	_____
- učitelji u školama	_____	_____	_____
- vaspitači u vrtićima	_____	_____	_____
- medijski stručnjaci	_____	_____	_____

VII. Prikupljanje podataka i istraživanje

17. Da li policijske statistike bilježe na sistematizovan način u standardizovanim kategorijama krivična djela:

- pol žrtve da ne
- pol počinioca da ne
- odnos počinioca i žrtve? da ne

Ako da, postoje li ti zapisi u nacionalnom izvještaju? da ne

18. Da li postoji sistematsko prikupljanje podataka o posjetama službama zdravstvene zaštite koji su uzrokovani nasiljem nanesenim ženama? da ne

19. Da li su pitanja o nasilju nad ženama uključena u redovne reprezentativne nacionalne upitnike? da ne

20. Da li postoji reprezentativan nacionalni upitnik fokusiran na djelovanje i posljedice svih oblika nasilja nad ženama? da ne

Kada je sproveden? _____

B. OBJAŠNJENJA

I. Opšti pokazatelji

1. pokazatelj

1. Da li ste usvojili nacionalni plan aktivnosti u cilju suzbijanja nasilja nad ženama? Ako jeste, da li je objavljen? Koji je vremenski rok? Odnosi li se vaš plan na sva područja nasilja nad ženama kao što je definisano Preporukom Rec(2002)5?

- silovanje i seksualno nasilje
- porodično nasilje
- seksualno zlostavljanje
- genitalno sakaćenje
- nasilje tokom i nakon konflikta
- nasilje u institucionalnom okruženju
- nemogućnost poštovanja slobode izbora u vezi s reprodukcijom
- ubijanje u ime časti
- prisilni brakovi

Definicije

Akcionni plan je pravilnik o suzbijanju nasilja nad ženama koji definiše konkretne ciljeve i korake ili aktivnosti kojima se ono može postići. U planu se navode subjekti koji su dovoljno odgovorni i stručni za izvođenje tih koraka, a spominju se i određene uloge državnih i nevladinih organizacija, kao i načini njihove saradnje. Akcionni plan uključuje vremenski plan i mehanizme praćenja.

Nasilje nad ženama definisano je u 1.tački Dodatka Preporuci Rec (2002)5.

Navodi iz Preporuke

«Posebna važnost» nacionalnog akcionog plana i strategije za uvođenje tog plana u praksu naglašena je u 55. tački Memoranduma s objašnjenjima.

U VIII. tački Preporuke Odbora ministara preporučuje da vlade država članica razmisle o utvrđivanju nacionalnog akcionog plana za suzbijanje nasilja nad ženama kako bi se mogle donijeti i uvesti mjere

opisane u Dodatku.

Relevantne tačke dodatka i Memoranduma s objašnjenjima koje se odnose na područja nasilja nad ženama su:

- silovanje i seksualno nasilje: 54. tačka Dodatka i 77. – 81. tačka, 87. – 88. tačka Memoranduma s objašnjenjima
- nasilje unutar porodice: 55. – 59. tačka Dodatka i 89. – 93. tačka Memoranduma s objašnjenjima
- seksualno zlostavljanje: 60. – 61. tačka Dodatka i 94. – 95. tačka Memoranduma s objašnjenjima
- genitalno sakaćenje: 62. – 67. tačka Dodatka i 96. – 99. tačka Memoranduma s objašnjenjima
- nasilje u ratnim i poslijeratnim prilikama: 68. – 76. tačka Dodatka i 100. – 101. tačka Memoranduma s objašnjenjima
- nasilje u institucionalnom okruženju: 77. – 78. tačka Dodatka i 102. tačka Memoranduma s objašnjenjima
- nemogućnost poštovanja slobode izbora s obzirom na reprodukciju: 79. tačka Dodatka i 103. tačka Memoranduma s objašnjenjima
- ubijanje u ime časti: 60. – 83. tačka Dodatka i 104. tačka Memoranduma s objašnjenjima
- prisilni brakovi: 84. – 85. tačka Dodatka i 105. tačka Memoranduma s objašnjenjima

Važnost

Grupa je nakon istraživanja država članica zaključila da razvoj i objavljivanje nacionalnog akcionog plana nijesu samo u njihovom vlastitom interesu, nego služe i kao pouzdani pokazatelji za postojanje nacionalne politike i želje za uvođenjem te politike. Postojanje akcionog plana takođe osigurava polaznu osnovu za demokratski razgovor o prikladnosti i primjerenosti politike.

2. pokazatelj

2. Da li postoje vladina tijela za koordinaciju u cilju uvođenja i vrednovanja, kao što je definisano u članu I. (3) Preporuke Rec(2002)5 i 4. tački Dodatka?

Definicija

Tijelo za koordinaciju dobilo je mandat od vlade koja ga je imenovala da vodi nacionalnu politiku protiv nasilja i omogućava koordinaciju mjera. Nadalje, odgovorno je za osiguranje redovnog praćenja i vrednovanja. Njegove radne strukture omogućavaju redovno savjetovanje relevantnih državnih institucija i nevladinih organizacija, kao i stručnjaka koliko je to potrebno.

Navodi iz Preporuke

I. (3) član Preporuke poziva državu članicu da osigura koordinaciju

svih mjera širom zemlje i da se fokusira na potrebe žrtava i relevantne državne institucije, kao i nevladine organizacije koje treba da rade na proučavanju i uvođenju potrebnih mjera.

3. tačka dodatka navodi da države članice treba da osiguraju, razvijaju i/ili unaprjeđuju nacionalnu politiku protiv nasilja, gdje je to potrebno.

4. tačka dodatka navodi da će biti nužna vladina institucija ili tijelo za koordinaciju, gdje god je to moguće na nacionalnom nivou i u saradnji s regionalnom i/ili lokalnim vlastima, ako je potrebno, koja će biti mjerodavna za uvođenje mjera za suzbijanje nasilja nad ženama, kao i redovno praćenje i vrednovanje bilo koje pravne reforme ili novog oblika intervencije u području aktivnosti protiv nasilja, u dogovoru s nevladinim organizacijama i akademskim i drugim institucijama.

Važnost

Grupa je nakon istraživanja država članica zaključila da razvoj i objavljivanje nacionalnog akcionog plana nisu samo u njihovom vlastitom interesu, nego služe i kao pouzdan pokazatelj postojanja nacionalne politike i želje za njenim uvođenjem.

3. pokazatelj

3. Da li vlasti opredjeljuju posebna sredstva na nacionalnom, regionalnom i/ili lokalnom nivou za aktivnosti protiv nasilja nad ženama?

Ako da, koliko?

Primaju li nevladine organizacije finansijsku pomoć od javnih vlasti za svoje aktivnosti u borbi protiv nasilja nad ženama?

Definicija

Određena sredstva označavaju dodjelu određenog dijela budžeta specijalizovanim organizacijama i aktivnostima i stalna udjela u proračunu relevantnih institucija koje finansira država, a koji su predodređeni za osiguranje kvalitetnog rada protiv nasilja.

Navodi iz Preporuke

I. (4) član Preporuke određuje da rad nevladinih organizacija treba podsticati na svim nivoima, uključujući adekvatnu logističku i finansijsku pomoć. Preduslov brojnih specifičnih odredbi koje se odnose na poboljšanje kvaliteta aktivnosti protiv nasilja, a naročito onih koje su usmjerene na potrebe žrtava, tj. ulaganje sredstava relevantnih institucija u postizanje tih ciljeva.

Važnost

Praćenje nacionalne politike može se sprovesti kao što je navedeno u 4. tački Dodatka i razvijati prema tim potrebama ako je proračun za aktivnosti protiv nasilja dokumentovan i vidljiv na radu tijela za koordinaciju i objavljen u javnosti.

II. Zakonodavstvo i pravna procedura

4. pokazatelj

4. Da li je svaki čin nasilja nad ženama kažnjiv, naročito:

- a) svi oblici fizičkog nasilja između supružnika, stalnih ili povremenih partnera i ukućana

- b) svi oblici seksualnog nasilja između supružnika, stalnih ili povremenih partnera i ukućana

- c) psihološko nasilje unutar porodice

- d) seksualno uznemiravanje na radnom mjestu?

Definicija

Kažnjavanje se odnosi na činjenicu da nastaje krivično djelo.

Navodi iz Preporuke

I. (1) i VIII. član Preporuke određuje da vlade država članica treba da provjere svoje zakonodavstvo i politiku s obzirom na ženama zagarantovano priznanje, pravo posjedovanja i zaštitu njihovih ljudskih prava putem donošenja i uvođenja mjera opisanih u Dodatku.

1. tačka Dodatka ističe definiciju pojma nasilja nad ženama. To je svaki čin nasilja koji je zasnovan na rodnom nasilju koje ima za rezultat ili može imati za rezultat fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju žene, uključujući prijetnje takvih činova, prisilu ili samovoljno lišenje slobode, bez obzira na to pojavljuje li se u javnom ili privatnom životu. To posebno uključuje:

- a) nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, uključujući, između ostalog, fizičku i mentalnu agresiju, emocionalno i psihološko zlostavljanje, silovanje i seksualno zlostavljanje, incest, silovanje od supružnika, stalnog ili povremenog partnera i ukućana, [...], genitalno i seksualno sakaćenje žena [...];
- b) nasilje do kojeg dolazi u široj zajednici, uključujući, između ostalog, silovanje, seksualno zlostavljanje, seksualno uznemiravanje i zaplašivanje na poslu.

2. tačka Dodatka određuje da je država odgovorna za zaštitu prava žena koje ne smiju biti predmet nasilja nikakve vrste bilo koje osobe.

34. tačka Dodatka određuje da države članice u krivičnom pravu treba da propišu da je svaki čin nasilja nad osobom, naročito fizičko ili seksualno nasilje, nasilje nad fizičkom, psihološkom i/ili seksualnom slobodom i integritetom.

35. tačka Dodatka određuje da države članice treba naročito:

- da kažnjavaju seksualno nasilje i silovanje između supružnika, stalnih ili slučajnih partnera i ukućana

- da kažnjavaju svaki seksualni čin počinjen bez pristanka druge osobe, čak i ako nema znakova otpora.

55. tačka Dodatka određuje da zemlje članice treba da klasifikuju sve oblike nasilja u porodici kao krivično djelo.

Važnost

Sve činove nasilja nad ženama treba kažnjavati radi zaštite njihovih osnovnih ljudskih prava i sprovođenja vrlo strogog zakona.

5. pokazatelj

5. Da li mora policija prema zakonu, uredbama ili pisanim upustvima da vodi zapisnik o svim slučajevima nasilja u porodici? Da li mora policija da istražuje sve prijavljene slučajeve?

Definicije

Uredbe označavaju pravne odredbe.

Upustva se odnose na pismene smjernice koje se možda ne zasnivaju na pravnim odredbama.

Vođenje zapisnika *odnosi se na službeno zapisivanje pritužbi ili optužbi u vezi s nasiljem u kući.*

Istraživanje uključuje uzimanje izjava od tužioca, osumnjičenih i svih dostupnih svjedoka, kao i prikupljanje svih ostalih dokaznih materijala na osnovu kojih se šalje izvještaj javnom tužilaštvu radi podizanja tužbe protiv osumnjičenog i zaštite žrtve.

Navodi iz Preporuke

II. član Preporuke određuje da vlade država članica treba da prepoznaju kako su države dužne da ulože odgovarajuće napore kako bi spriječile, istražile i kaznile djela nasilja.

5. tačka Dodatka određuje, među ostalim, da prikupljanje podataka treba razvijati radi pripremanja statističkih izvještaja kako bi se tipovi nasilja nad ženama mogli bolje vrednovati.

Važnost

Policijsko vođenje zapisnika o svim slučajevima važno je kako bi se moglo osigurati da će krivični postupak uslijediti u svim pravnim

slučajevima i da ga neće moći obustaviti policijski službenik. To takođe povećava svijest o širini problema.

Budući da se nasilje često pojavljuje unutar porodice, vođenje zapisnika je važno kako bi mjerodavne vlasti mogle da prate slučajeve i da odluče koje bi mjere bile najdjelotvornije za zaštitu žrtava.

Istraživanje svih slučajeva i intenzivno prikupljanje dokaza na licu mjesta važno je radi djelotvornog krivičnog postupka i zaštite žrtve čak i ako žrtva poslije odbija da svjedoči na sudu.

6. pokazatelj

6. Da li je država uspostavila odredbe koje osiguravaju da javni tužilac može započeti prekršajni postupak u slučajevima nasilja u porodici i seksualnog nasilja?

Navodi iz Preporuke

35. tačka Dodatka određuje da je država dužna da osigura adekvatne mjere u lokalnom zakonodavstvu koje će omogućiti preduzimanje hitnih i djelotvornih aktivnosti protiv počinioca nasilja.

39. tačka Dodatka određuje da države članice treba da uvedu odredbe koje bi omogućile javnom tužiocu pokretanje krivičnih postupaka.

40. tačka Dodatka određuje da države članice treba da podstiču tužioce da nasilje nad ženama smatraju jakim ili odlučujućim činiocem pri odlučivanju da li će pokrenuti postupak.

Važnost

Pokretanje krivičnog postupka protiv svih činova nasilja nad ženama ne bi trebalo prepustiti žrtvama koje su često zastrašene zbog zlostavljanja, nemogućnosti odbrane i ranjivosti, a nemaju ni ekonomskih sredstava za pokretanje prekršajnog postupka.

7. pokazatelj

7. Da li su odredbe pravne zaštite za žrtve nasilja u porodici primjenjive u vašem pravnom sistemu?

Definicija

Odluka o pravnoj zaštiti jeste svaka odluka koju je donio sud radi zaštite žrtve od daljeg nasilja. Taj pojam uključuje **zabranu prilaska** kojom je osumnjičenom ili optuženom zabranjen kontakt ili susret sa žrtvom i/ili približavanje ili ulazak u blizinu doma ili radnog mjesta žrtve, ali se ne ograničava samo na to. On takođe uključuje **naredbu o zabrani uznemiravanja** kojom je osumnjičenom ili optuženom zabranjeno uznemiravanje podnosioca tužbe čak i ako su ukućani. Odluka o zaštiti takođe uključuje **odluku o udaljenju žrtve** iz porodičnog doma, naročito ako se radi o djetetu, ako u određenim slučajevima žrtva ne može biti drugačije zaštićena.

Navodi iz Preporuke

II. član Preporuke određuje da su države dužne da osiguraju zaštitu žrtava nasilja.

3. tačka Dodatka određuje da države članice treba da predstave, razviju i/ili poboljšaju, gdje je to potrebno, nacionalnu politiku protiv nasilja zasnovanu na: a) najvećoj mogućoj sigurnosti i zaštiti žrtava; b) davanju ovlašćenja ženama žrtvama nasilja putem optimalnih struktura pomoći i podrške kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija.

23. tačka Dodatka određuje da države članice treba da osiguraju hitnu i potpunu podršku i pravnu pomoć žrtvama bez ikakve diskriminacije.

38. tačka Dodatka određuje da države članice treba da omoguće žrtvama nasilja pokretanje prekršajnog postupka i osnivanje, gdje je to adekvatno, javnih ili privatnih organizacija kao pravnih subjekata koji djeluju u cilju njihove odbrane, bilo zajedno sa žrtvama ili u njihovo ime.

44. tačka Dodatka određuje da države članice treba, gdje je to potrebno, da osiguraju preduzimanje mjera u cilju djelotvorne zaštite žrtava od prijetnji i moguće osvete.

58. tačka Dodatka određuje da države članice treba da predvide mogućnost preduzimanja mjera kako bi se:

b) omogućilo pravosuđu da prihvati, kao privremenu mjeru zaštite žrtve, zabranu kontaktiranja, komuniciranja sa žrtvom ili prilaženja žrtvi, kao i stanovanja ili ulaska u određena područja

e) osigurala nesmetana saradnja svih relevantnih institucija, kao što su policijske vlasti, sudovi i službe za zaštitu žrtava kako bi se žrtvi omogućilo preduzimanje svih relevantnih pravnih i praktičnih mjera za dobijanje pomoći i preduzimanje radnji protiv počinioca u okviru zadatih vremenskih rokova i bez neželjenog kontakta s počiniocem

f) kaznilo svako kršenje mjera koje su počiniocima nametnula zakonodavna tijela.

Važnost

Glavni cilj zakonodavstva i tužiteljstva trebalo bi da bude zaštita žrtava nasilja.

III. Podrška žrtvama i njihova zaštita

8. pokazatelj

8. Koliko ima skloništa u kojima žene žrtve bilo kojeg oblika nasilja mogu naći privremeni smještaj sa svojom djecom, dobiti savjetodavne usluge i podršku posebno edukovanog osoblja? Koliko ima takvih mjesta? Jesu li takva mjesta dostupna 24 sata dnevno sedam dana u nedjelji svim ženama na dovoljno širokom području i besplatna? Jesu li u skladu s minimalnim standardima?

Definicije

Sklonište (ili **prihvatište**) privremeni je smještaj za žene s djecom i za žene bez djece u kojem su one sigurne od direktnih prijetnji zlostavljača i gdje im je ponuđena stručna savjetodavna pomoć i praktična podrška unutar ustanove ili prema dogovoru. U svrhu pružanja sigurnosti sklonište uključuje dežurnu službu (ili je povezano s njom) koja hitno reaguje u slučaju nasilja i relativno je lako dostupna tokom 24 sata.

Minimalni standardi su zahtjevi koje treba zadovoljiti i koji su preduslov rada službi za pružanje usluga. Zasnovani su na trenutnom znanju o situaciji i specifičnim potrebama žena žrtava i procedurama ispitanim u Evropi.

Standardi se odnose na dostupnost svim ženama koje su u potrebi, povjerljivost i sigurnost, stručnost i broj osoba/savjetnika, uključujući edukaciju dobrovoljaca, kvalitet usluga za djecu i odgovornost prema zajednici.

Navodi iz preporuke

Prema I. (3) članu iz Preporuke, sve mjere treba da budu usmjerene na potrebe žrtava:

3. tačka Dodatka iznosi da se politika protiv nasilja treba zasnovati, među ostalim, i na:

a) najvećoj mogućoj sigurnosti i zaštiti žrtava

b) davanju ovlašćenja ženama žrtvama putem struktura optimalne podrške i pomoći kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija.

23. tačka Dodatka određuje da države članice treba da osiguraju da žrtve bez ikakve diskriminacije dobiju hitnu i sveobuhvatnu pomoć koja je povjerljiva i besplatna.

24. tačka Dodatka određuje da države članice treba da posebno osiguraju da sve usluge i pravni lijekovi dostupni žrtvama porodičnog nasilja budu osigurani i za žene imigrantkinje kada one to zatraže.

Vажnost

Skloništa ili sigurne kuće omogućavaju ženama da napuste opasne situacije kod kuće i potrebne su kada je riječ o borbi protiv nasilja

unutar porodice.

Žrtve seksualnog nasilja takođe treba da imaju sigurnost od daljih prijetnji. Budući da se nasilje često pojavljuje tokom noći i vikenda, pristup sigurnom smještaju mora biti dostupan i danju i noću, bez najave. Dokazano je da mjere kojima se počinioc izbacuje iz kuće ne smanjuju potrebe za prihvatilištima.

Skloništa, njihov broj, njihova dostupnost i uspostavljeni standardi jasni su pokazatelji nastojanja države članice da hitno na praktičnoj osnovi zaštiti žene od nasilja. Kako bi se osiguralo da budu dostupne svim ženama, bez ikakve diskriminacije, a naročito ženama imigrantkinjama, usluge bi trebalo da budu kulturno senzibilne, a usluge prevođenja dostupne na poziv.

9. pokazatelj

9. Postoje li usluge posebno obučenog osoblja za žene koje su žrtve seksualnog napada i centri za žrtve silovanja koji rade od 0 do 24 sata i osiguravaju hitnu medicinsku njegu i dokumentaciju? Jesu li takve usluge dostupne 24 sata dnevno sedam dana u nedjelji svim ženama na dovoljno širokom području i besplatne?

Definicija

Centri za žrtve silovanja označavaju specijalizovano sigurno okruženje s posebno prilagođenim psihološkim i zdravstvenim uslugama dostupnim u krizi koja slijedi nakon seksualnog napada. Usluge uključuju pravno i psihološko informisanje, zdravstveni pregled i forenzičku dokumentaciju, psihološko rješavanje trauma zbog napada, svu potrebnu zdravstvenu njegu, savjetodavnu pomoć i praćenje.

Navodi iz Preporuke

23. tačka Dodatka određuje da države članice treba da osiguraju da žrtve bez ikakve diskriminacije dobiju hitnu i sveobuhvatnu pomoć koja je povjerljiva i besplatna.

24. tačka Dodatka određuje da države članice treba posebno da osigurati da sve usluge i pravni lijekovi dostupni žrtvama porodičnog nasilja budu osigurani i za žene imigrantkinje kada one to zatraže.

25. tačka Dodatka određuje da države članice treba da preduzmu sve potrebne mjere kako bi se osiguralo prikupljanje forenzičkih dokaza i informacija u skladu sa standardnim protokolima i pravilima.

Važnost

U skladu s 23. tačkom Dodatka, kao što je navedeno, potrebne su posebne usluge koje treba da zadovolje potrebe žrtava silovanja i seksualnog napada. Zbog traumatične prirode silovanja i potrebe za hitnim forenzičkim pregledom radi prikupljanja dokaza koji su

neophodni za krivični postupak moraju postojati krizni centri za žrtve silovanja s posebno edukovanim osobljem, koji su na poziv otvoreni 24 sata dnevno sedam dana u nedjelji. Kako bi se osiguralo da usluge budu dostupne svim ženama bez izuzetka, a posebno imigrantkinjama, prevodilačke usluge treba da budu dostupne na poziv.

10. pokazatelj

10. Da li su djeca koja su svjedoci nasilja nad svojim majkama zaštićena i pomaže li im posebno edukovano osoblje koje odgovara na njihove potrebe? Da li je takva usluga besplatna?

Definicija

Pojam **djeca svjedoci nasilja** označava djecu koja su svjesna zlostavljanja nad svojim majkama, bez obzira na to jesu li prisutna u sobi u vrijeme napada ili su direktno napadnuta ili im je neko direktno prijetio.

Navodi iz Preporuke

31. tačka Dodatka određuje da države članice treba da osiguraju da djecu prikladno i sveobuhvatno zbrine specijalizovano osoblje na svim relevantnim nivoma (početno prihvatilište, policija, javno tužilaštvo i sudovi), kao i pruženu pomoć prilagoditi potrebama djeteta.

32. tačka Dodatka određuje da države članice treba da preduzmu korake kako bi se osigurala potrebna psihološka i moralna podrška djeci žrtvama nasilja putem osnivanja odgovarajućih ustanova i zapošljavanjem edukovanog osoblja za rad s djecom od prijema do oporavka. Te usluge trebalo bi da budu besplatne.

Važnost

Poznato je da djeca često trpe traume ili drugu emocionalnu povredu jer su vidjeli, čuli ili saznali za zlostavljanje svojih majki. Možda im je potrebna pedagoška ili terapeutska intervencija kako bi razumjeli, uhvatila se u koštac i preboljeli posljedice iskustava zbog nasilja u porodici. 31. i 32. tačka Dodatka pojašnjavaju da djeci treba pružiti adekvatnu brigu i dati neophodnu psihološku i moralnu podršku, što bi trebalo primijeniti na svu djecu koja žive u situacijama punim nasilja. Djeci takođe treba zaštita jer možda i njima dodatno prijeti, ozljeđuje ih ili ubija muškarac koji se osvećuje ili vrši pritisak na ženu koja ga je ostavila.

11. pokazatelj

11. Da li se informacija o pravima žena i mjerama zaštite od nasilja nad ženama, o policijskoj i pravnoj intervenciji, kao i o javnim uslugama

za žrtve dostupne na svim relevantnim jezicima, redovno objavljuje u medijima i adekvatnim metodama kako bi bile obaviještene sve žene širom države?

Navodi iz Preporuke

I. član Preporuke određuje da vlade država članica treba da provjere zakonodavstvo i praksu kako bi:

1. jamčile ženama priznavanje, uživanje, korišćenje i zaštitu njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda

2. preduzele neophodne mjere, gdje je potrebno, kako bi žene mogle slobodno i djelotvorno koristiti svoja ekonomska i socijalna prava.

26. tačka Dodatka iznosi da države članice treba da pribave dokumentaciju koja se posebno odnosi na žrtve, objasniti im na jasan i razumljiv način njihova prava, usluge koje su primili i radnje koje očekuju ili će ih sami preduzeti, nezavisno od toga podnose li prijavu ili ne, kao i mogućnost daljeg primanja psihološke, medicinske, socijalne i pravne pomoći.

Važnost

Prvi opšti cilj Preporuke Rec(2002)5 je da se osigura da žene slobodno i djelotvorno mogu koristiti svoja prava (I. i II. član, a Dodatak naglašava potrebu obavještavanja šire javnosti (vidi: Mediji i svijest javnosti) i žrtve o njihovim pravima i uslugama, kao i pravnim mjerama koje su im dostupne. Javnim oglašavanjem informacija o uslugama na svim relevantnim jezicima širom zemlje može se osigurati da svaka žena koja je žrtva nasilja bude obaviještena o tome kako može dobiti pomoć. Budući da su žrtve porodičnog i seksualnog nasilja često izolovane zbog straha i srama, sistemsko širenje informacija i njihov opseg važni su kako bi se osigurala zaštita žrtava.

IV. Počinilac

12. pokazatelj

12. Da li postoje posebno osmišljeni interventni programi koje vode stručnjaci i koji stoje na raspolaganju počiniocima nasilja nad ženama? Koliko *takvih programa postoji?*

Definicije

Posebno osmišljeni programi intervencije označavaju interventni program ili program tretmana koji treba da bude usmjeren direktno na muškarce koji vrše nasilje nad ženama. Sadržaj tog programa ili njegove metode takođe treba da budu posebno konstruisani kako bi promijenili ponašanje, stavove ili vjerovanja muškaraca koji vrše nasilje nad ženama. Metodu treba razviti na osnovu dobrog

poznavanja nasilja nad ženama, njegovih posljedica na žene i djecu kao i socijalnih, rodno specifičnih i individualnih slučajeva. Najbolje bi bilo da se ti programi nude na dobrovoljnoj osnovi.

Stručno edukovano osoblje označava osoblje koje je profesionalno obrazovano na području socijalnog i zdravstvenog rada (npr.: medicinske sestre, socijalni radnici, psiholozi, psihijatri) kao i osoblje koje je posebno edukovano o nasilju nad ženama i intervencijama usmjerenim na muškarce koji vrše nasilje nad ženama.

Navodi iz Preporuke

Taj se pokazatelj odnosi na tačke 50. do 53. Dodatka pod naslovom: Programi intervencije za počiniocce nasilja, koje određuju da države članice treba da:

50. organizuju programe intervencije osmišljene tako da podstaknu počiniocce nasilja da prihvate nenasilne uzroke ponašanja, pomažući im da postanu svjesni svojih radnji i prepoznaju svoju odgovornost.

51. omogućće počiniocu da učestvuje u programima intervencije koji nisu alternativa presudi, već dodatna mjera radi sprječavanja nasilja. Učestvovanje u takvim programima treba ponuditi na dobrovoljnoj bazi.

52. razmotre osnivanje specijalizovanih državnih interventnih centara za nasilne muškarce i centara podrške u sklopu raspoloživih sredstava.

53. osiguraju saradnju i koordinaciju među programima intervencije namijenjenim muškarcima i onima koji se bave zaštitom žena.

Važnost

Taj se pokazatelj smatra važnim jer znači preventivnu strategiju protiv nasilja nad ženama. Generalno je ustanovljeno da se u borbi protiv nasilja nad ženama treba usmjeriti na muškarce, a naročito na nasilne muškarce, tj. one koji su evidentirani u sklopu krivičnog pravosudnog sistema na bilo kojoj osnovi, kao i one koji to nisu.

V. Osviješćenost javnosti i mediji

13. pokazatelj

13. Da li je za medijske stručnjake sastavljen kodeks ponašanja u vezi s nasiljem nad ženama?

Definicija

Kodeks ponašanja je skup načela u vezi s postupcima koji osiguravaju transparentnost, isključivost i stil ponašanja koji se zasnivaju na različitostima, rodnoj jednakosti, spremnosti za dijalog, kao i

predanost vrijednostima, kao što su vjerodostojnost, učestvovanje i pravda. Takav kodeks pokazuje standarde očekivanog ponašanja stručnjaka.

Navodi iz Preporuke

20. tačka Dodatka određuje da države članice treba da podstaknu rad na kodeksu ponašanja za medijske stručnjake koji bi se posebno bavio problemom nasilja nad ženama i takođe, u sklopu djelokruga postojećih ili budućih organizacija koje prate rad medija, ojačati aktivnosti protiv nasilja nad ženama i seksizma.

Važnost

Vrlo je važan rad na kodeksu ponašanja za medijske stručnjake u sklopu djelokruga organizacija za nadzor medija, jer mediji imaju velik uticaj na svijest javnosti i na stavove prema nasilju nad ženama. Informacije koje je pribavila Grupa pokazuju da se postojeći kodeks ponašanja u medijima vrlo rijetko bavi tim problemom. Nije bilo nijednog takvog primjera ni kod jedne države članice Savjeta Europe. Stoga bi poseban kodeks ponašanja za medijske stručnjake s obzirom na nasilje nad ženama i seksizam ili već samo eksplicitno uključivanje tih problema u kodeks upućivali na napredak u osviješćenosti medija.

14. pokazatelj

14. Da li postoji tijelo koje se u cilju nadziranja medija bavi pitanjima nasilja nad ženama i seksizmom, kao i stereotipnim prikazivanjem žena?

Definicije

Seksizam je negativna diskriminacija ljudi na osnovu njihovog umišljenog ili pretpostavljenog seksualnog identiteta. To je skup stavova i ponašanja koji osuđuju ili potcjenjuju ljude na osnovu njihovog pola ili koji prenose stereotipne pretpostavke o polnim ulogama. Seksizam uključuje diskriminaciju na osnovu pola, naročito diskriminaciju žena, a zatim i stavove, preduslove ili ponašanje koji kreiraju društvene uloge na osnovu pola.

Nadzor nad medijima sprovodi organizacija ili tijelo koje radi na uklanjanju diskriminacionih prepreka (sloboda izražavanja, seksizam, polni stereotipi itd.) u medijima. Posebno tijelo koje nadzire situaciju u medijima može se osnovati na različitim nivoima (nacionalnoj, regionalnoj, opštinskoj) i instancama (državna ili komunalna uprava, nevladine organizacije).

Stereotipno prikazivanje žena označava predstavljanje žena u vrlo ograničenim ulogama i uzorke ponašanja povezane s niskom

društvenom vrijednošću. Takvo prikazivanje sugerise da žene zaslužuju manje poštovanja od muškaraca i da su svaku kaznu koju dobiju same izazvale. U potpuno demokratskoj Evropi žene treba realistično i ravnopravno prikazivati u svim njihovim fizičkim, ekonomskim, rasnim i kulturalnim različitostima i sa svim njihovim sposobnostima, samopouzdanjem i drugim afinitetima.

Navodi iz Preporuke

Od 17. do 19. tačke Dodatka navodi se da države članice treba da: (17) podstaknu medije da promovišu sliku žene i muškarca neopterećenu stereotipima, a koja se zasniva na poštovanju ljudske osobe i ljudskog dostojanstva te da izbjegavaju programe koji povezuju nasilje sa seksom uključujući, koliko god je to moguće, i područje novih informatičkih tehnologija; (18) podstaknu medije da učestvuju u informativnim kampanjama koje upozoravaju širu javnost na nasilje nad ženama; (19) podstaknu organizovanje koje se bave obrazovanjem koje će informisati medijske stručnjake o mogućim posljedicama programa koji povezuju nasilje sa seksom i upozoriti ih na njih.

Vажnost

Medijsko izvještavanje može biti vrlo uticajno u društvu, i/ili u pozitivnom i/ili negativnom smislu. Mediji često prenose priče o nasilju nad ženama i promovišu polne stereotipe. U evropskim televizijskim i štampanim medijima razvijeni su različiti mehanizmi koji prate, nadziru i regulišu rad medija. Ti se mehanizmi mogu koristiti za suprotstavljanje mišljenjima, stereotipima i opisivanju nasilja nad ženama kao sredstva privlačenja pažnje. Odgovori na ovaj pokazatelj treba da navedu da li postojeći nadzor medija pridaje pažnju samo jednom od navedenih problema ili postoji tijelo koje ima dalekosežniji utjecaj.

VI. Obrazovanje i obuka

15. pokazatelj

15. Postoje li tokom poslednje dvije godine neki programi ili aktivnosti za obrazovanje djece u državnim školama o nasilju nad ženama?

Definicija

Programi ili aktivnosti za obrazovanje djece odnose se na posebne kurseve ili obuku u području nasilja i rodne ravnopravnosti radi podizanja osviještenosti već u ranoj fazi o različitim oblicima nasilja nad ženama i njegovim posljedicama.

Navodi iz Preporuke

3 d član Dodatka određuje da države članice treba da predstave,

razviju i/ili poboljšaju, gdje je to potrebno, nacionalnu politiku protiv nasilja zasnovanog na:

c) podizanju javne osviještenosti i obrazovanju djece i mladih.

Tačke 14. – 16. Dodatka određuju da države članice treba da: (14) uvedu rodnu perspektivu u obrazovne programe o ljudskim pravima ili da je naglase, kao i da pojačaju programe seksualnog obrazovanja koji posebno značenje pridaju jednakosti među polovima i uzajamnom poštovanju; (15) osiguraju da djevojčice i dječaci dobiju osnovno obrazovanje koje izbjegava društvene i kulturne uzorke, predrasude i stereotipne uloge polova i uključuje podučavanje vještinama asertivnosti, pridajući posebnu pažnju mladima koji imaju problema u školi i obrazovati sve učitelje za uvođenje koncepta jednakosti polova u nastavu; (16) uključiti u školske nastavne programe specifične informacije o pravima djeteta, organizovati telefonske linije za pomoć i institucije u kojima se može zatražiti pomoć i zaposliti osobe kojima se svako može obratiti s povjerenjem.

64. tačka Dodatka tiče se dodatnih mjera s obzirom na genitalno sakaćenje i određuje da države članice treba da organizuju informativne i preventivne kampanje namijenjene ugroženim grupacijama stanovništva, posebno imigrantima i izbjeglicama o zdravstvenim rizicima za žrtve i zakonskim kaznama za počinioc.

Važnost

Preporuka generalno naglašava da dječaci i djevojčice moraju da dobiju osnovno obrazovanje o rodno ravnopravnosti i da u nastavni program treba uključiti posebnu informaciju o pravima djeteta. To je prijeko potrebno za prevenciju i dugoročnu promjenu.

Obrazovanje o nasilju nad ženama u ranoj fazi je važno kako bi se mladi ljudi pripremili na mogućnost susrijetanja s nasiljem i postali svjesni da «nijedan muškarac nema pravo» da vrši nasilje. Obrazovanje u ranoj fazi moglo bi spriječiti nasilno ponašanje u budućnosti. Važan aspekt sprječavanja je i spoznaja da postoje razni oblici nasilja koje oni sami mogu prijaviti i/ili zatražiti pomoć.

16. pokazatelj

16. Koja od ovih grupa stručnjaka prolazi adekvatnu stručnu edukaciju u vezi s nasiljem nad ženama, prevencijom i intervencijom?

	POČETNA STRUČNA	DALJA EDUKACIJA
Policajci	_____	_____
Advokati	_____	_____
Sudije	_____	_____
Socijalni radnici	_____	_____
Ljekari	_____	_____
Psiholozi i terapeuti	_____	_____

Medicinske sestre i babice	_____	_____
Učitelji u školama	_____	_____
Vaspitači u vrtićima	_____	_____
Medijski stručnjaci	_____	_____

Definicije

Posebna edukacija o nasilju uključuje koncept roda, sve oblike nasilja, situaciju u kojoj se nalazi žrtva, njeno suprotstavljanje, potrebe za podrškom, uticaj nasilja na zdravlje, primjerene metode identifikacije žrtava nasilja i sredstva za osiguranje dokaza o nasilju. Takođe uključuje, kada su neke grupe stručnjaka u pitanju, savjetodavne metode, oporavak i/ili integraciju u društvo.

Početna stručna edukacija označava akademsku praksu koja je obično potrebna za sticanje profesije i treba uključivati posebnu edukaciju o nasilju koja se nudi svim studentima pomenutih stručnih grupa i osnovne elemente zahvaljujući kojima studenti postaju svjesni različitih tema.

Dalja edukacija označava posebnu edukaciju nakon početne stručne edukacije u različitim fazama rada u struci i uključuje opsežniju obuku, posebno o metodama prevencije i intervencije.

Navodi iz Preporuke

3. tačka Dodatka određuje da države članice treba da uvedu, razviju i/ili poboljšaju gdje je to potrebno, nacionalnu politiku protiv nasilja zasnovanu na:

e) osiguranju posebne edukacije za stručnjake koji su suočeni s nasiljem nad ženama.

Tačke 8. - 11. Dodatka određuju da države članice treba da: (8) uključe u osnovne programe edukacije za zaposlene u policiji, pravosuđu, zdravstvu i socijalnim područjima, elemente u vezi s postupanjem u slučajevima porodičnog nasilja, kao i svih ostalih oblika nasilja koje pogađa žene; (9) uključe u strukovne programe edukaciju navedenih zaposlenih informacije i obuku kako bi znali prepoznati krizne situacije i pravilno postupati u njima, kao i poboljšali prihvata žrtava, njihovo saslušanje i savjetovanje; (10) ohrabre uključivanje navedenih zaposlenih u specijalizovanim programima edukacije, što će biti nagrađeno na osnovu zasluga; (11) ohrabre i uključivanje pitanja u vezi s nasiljem nad ženama u obrazovanje sudija.

Važnost

U Preporuci se smatra važnim povećanje nivoa znanja određenih grupa stručnjaka. Edukacija je takođe važna kako bi se podigla

osviještenost i promijenili stavovi u vezi s nasiljem nad ženama. 16. pokazatelj je metoda za mjerenje napretka pri uvođenju preporuke na tom području.

Bilo bi dobro da barem početna edukacija bude organizovana kao obavezna kao i da radi što većeg učinka početna i dalja edukacija traju dovoljno dugo i budu prilagođene svakoj grupi stručnjaka.

VII. Prikupljanje podataka i istraživanje

17. pokazatelj

17. Da li policijske statistike bilježe na sistematizovan način u standardizovanim kategorijama krivična djela:

- pol žrtve
- pol počinioca
- odnos počinioca i žrtve?

Ako da, da li su ti podaci dostupni u nacionalnom izvještaju?

Definicija

Policijski zapisnici su zbirka podataka o svim krivičnim djelima koji su prijavljeni policiji.

Navodi iz Preporuke

V. član Preporuke određuje da vlade država članica treba da sprovede istraživanje, prikupljanje podataka i umrežavanje na nacionalnom i međunarodnom nivou.

5. tačka Dodatka navodi da istraživanje, prikupljanje podataka i umrežavanje na nacionalnom i međunarodnom nivou treba razvijati na ovim područjima:

a) priprema statistika razvrstanih prema rodu, integrisanih statistika i uobičajenih pokazatelja radi bolje evaluacije obima nasilja nad ženama;

g) proučavanje vrijednosnih kriterijuma na području nasilja.

6. tačka Dodatka određuje da države članice treba da prikupe i široj javnosti učine dostupnim odgovarajuće informacije o različitim tipovima nasilja i njihovim posljedicama na žrtve, uključujući integrisane statističke podatke, i to putem svih raspoloživih medija (štampa, radio i televizija itd.).

Važnost

Policijska arhiva postoji u većini država članica i primarno se zasniva na informaciji o krivičnom postupku pri prvoj prijavi slučaja policiji. Statistike se razlikuju od zemlje do zemlje. Većina statistika o krivičnim djelima rutinski uključuje podatke o prestupu s obzirom na šifru krivičnog djela i može uključivati podatke o pravnim odlukama u evidentiranim slučajevima.

U nekim zemljama postoji arhiva počinioca i žrtava kao i podaci po starosnim grupama, odnosima između žrtve i počinioca i mjesto nasilja. Sve su te informacije prijeko potrebne za vrednovanje tipova nasilja nad ženama u svim njegovim oblicima.

Polijska arhiva/statistika krivičnih djela, koja uključuje takve podatke, omogućava uočavanje trendova u prijavljenim zločinima nasilja nad ženama i aktuelni profil žrtava i počinioca. Statističko izvještavanje takođe doprinosi podizanju svijesti policije i javnosti.

18. pokazatelj

18. Da li postoji sistematsko prikupljanje podataka o posjetama službama zdravstvene zaštite koji su uzrokovani nasiljem nad ženama?

Definicija

Sistematsko prikupljanje medicinskih podataka odnosi se na registrovanje posjeta bolnicama, dežurnim službama, ljekarima opšte prakse ili drugim privatnim lekarima korišćenjem međunarodne klasifikacije za prepoznavanje uzroka posjećivanja zdravstvenih službi (bolest, nesreća, nasilje ili samopovređivanje) i posebne dijagnoze (tip i mjesto povrede). Registrovanje može uključivati podatke o mjestu nesreće i mehanizmima povrede.

Navodi iz Preporuke

V. član Preporuke određuje da vlade država članica treba da sprovede istraživanje, prikupljanje podataka i umrežavanje na nacionalnom i međunarodnom nivou.

5. tačka Dodatka navodi da istraživanje, prikupljanje podataka i umrežavanje na nacionalnom i međunarodnom nivou treba razvijati naročito na području:

- b) srednjoročnih i dugoročnih posljedica napada na žrtve;
- d) zdravstvenih, socijalnih i ekonomskih troškova nasilja nad ženama;
- g) proučavanja kriterijuma za vrednovanje tipova nasilja.

6. tačka Dodatka određuje da države članice treba da prikupe i široj javnosti učine dostupnima odgovarajuće informacije o različitim tipovima nasilja i njihovim posledicama na žrtve, uključujući integrisane statističke podatke, i to putem svih raspoloživih medija (štampa, radio i televizija itd.).

Važnost

Neke države članice sistemski prikupljaju podatke po polu i starosti o posjećivanju zdravstvenih državnih ili regionalnih ustanova. Međunarodna klasifikacija bolesti i s tim povezanih zdravstvenih problema, klasifikacija spoljnih uzroka povreda, koju je lansirala

Međunarodna zdravstvena organizacija, omogućava registrovanje posebnih povreda ako su uzrokovane nasiljem i umjesto njihovog nanošenja (npr. kod kuće). Sistematsko prikupljanje medicinskih podataka omogućava vrednovanje srednjoročnih i dugoročnih posljedica nasilja i zdravstvenih posljedica, kao i ekonomskih troškova uzrokovanih nasiljem nad ženama. Sistematsko prikupljanje medicinskih podataka pomaže pri postavljanju kriterijuma vrednovanja i posmatranja trendova u nasilju nad ženama.

19. pokazatelj

19. Da li su pitanja o nasilju nad ženama uključena u redovne reprezentativne nacionalne upitnike?

Definicija

Upitnik u kontekstu 19. pokazatelja označava nacionalno reprezentativno istraživanje o problemima kao što su zdravlje, blagostanje ili kvalitet života koje se zasniva na intervjuima u četiri oka, telefonskim intervjuima ili upitnicima za samostalno rješavanje, a koje, između ostalog, uključuje i pitanja o nasilju.

Navodi iz Preporuke

V. član Preporuke određuje da vlade država članica treba da sprovede istraživanje, prikupljanje podataka i umrežavanje na nacionalnom i međunarodnom nivou.

5. tačka Dodatka navodi da istraživanje, prikupljanje podataka i umrežavanje na nacionalnom i međunarodnom nivou treba da se razvija naročito na području:

- b) srednjoročnih i dugoročnih posljedica napada na žrtve;
- d) zdravstvenih, socijalnih i ekonomskih troškova nasilja nad ženama;
- g) proučavanja kriterijuma za klasifikovanje tipova nasilja.

6. tačka Dodatka određuje da države članice treba da prikupe i široj javnosti učine dostupnim odgovarajuće informacije o različitim tipovima nasilja i njihovim posljedicama na žrtve, uključujući integrisane statističke podatke, i to putem svih raspoloživih medija (štampa, radio i televizija itd.).

Važnost

Većina država članica redovno sprovodi (jednom godišnje ili u dužim intervalima) upitnike kojima želi da opiše životne uslove i/ili zdravstveni status populacije. Primjer je Evropsko istraživanje životnih uslova. Generalna istraživanja o viktimizaciji takođe mogu dati okvirne smjernice za prikupljanje podataka o nasilju nad ženama.

U nekim zemljama u takva je istraživanja uključen i ograničen broj standardnih pitanja o nasilju u posljednjih 12 mjeseci prema tipu

napada i odnosu između žrtve i počinioca. Ipak, seksualni napadi su rijetko uključeni. Neki intervjui u sklopu nacionalnih upitnika o zdravlju takođe su uključili informacije o različitim tipovima nasilja. Ti se podaci mogu povezati s ostalim informacijama iz istraživanja, npr. društveno-ekonomskim statusom, životnim uslovima, zdravljem, higijenom i korištenjem zdravstvenog osiguranja, što omogućuje analizu srednjoročnih i dugoročnih posljedica nasilja i njihovih uzroka.

20. pokazatelj

20. Da li postoji reprezentativan nacionalni upitnik fokusiran na djelovanje i posljedice svih oblika nasilja nad ženama?

Definicija

Upitnik u kontekstu 20. pokazatelja označava nacionalno reprezentativno istraživanje o problemima kao što su zdravlje, blagostanje ili kvalitet života koje se zasniva na intervjuima u četiri oka, telefonskim intervjuima ili upitnicima za samostalno rješavanje, a koje, između ostalog, uključuje i pitanja o nasilju.

Navodi iz Preporuke

V. član Preporuke određuje da vlade država članica treba da sprovede istraživanje, prikupljanje podataka i umrežavanje na nacionalnom i međunarodnom nivou.

5. tačka Dodatka navodi da istraživanje, prikupljanje podataka i umrežavanje na nacionalnom i međunarodnom nivou treba razvijati naročito na području:

- b) srednjoročnih i dugoročnih posljedica napada na žrtve;
- c) posljedica nasilja na svjedoke, među ostalim, unutar porodice;
- d) zdravstvenih, socijalnih i ekonomskih troškova nasilja nad ženama;
- g) proučavanja kriterijuma za vrednovanje tipova nasilja.

6. tačka Dodatka određuje da države članice treba da prikupe i široj javnosti učine dostupnima odgovarajuće informacije o različitim tipovima nasilja i njihovim posledicama na žrtve, uključujući integrisane statističke podatke, i to putem svih raspoloživih medija (štampa, radio i televizija itd.).

Važnost

Neke države članice sprovele su ankete o nasilju nad ženama. Eksplicitno se takva istraživanja mogu usredsrijediti na nasilje, sigurnost ili dobrobit žena. Takvi upitnici osvjetljavaju sadašnji i raniji uticaj svakog nasilja koje se zasniva na polu (fizičko nasilje prema tipu nasilja, prijetnje fizičkim nasiljem, seksualni napad/seksualno zlostavljanje, ograničavanje slobode i drugo psihološko nasilje).

Takvi upitnici koje ispunjavaju građani sprovode se u četiri oka, telefonom ili putem upitnika za samostalno ispunjavanje i mogu osvijetliti aspekte prijavljenog nasilja nad ženama i prijavljenih posljedica, kao i aspekte traženja pomoći i iskustava žrtava s intervencijama agencija i institucija koje se bave nasiljem.

CDEG, 2008, 2. rev.

ZAŠTITA ŽENA OD NASILJA

ANALITIČKA STUDIJA O REZULTATIMA DRUGOG
KRUGA PRAĆENJA SPROVOĐENJA PREPORUKE
(2002) 5 O ZAŠTITI ŽENA OD NASILJA U DRŽAVAMA
ČLANICAMA SAVJETA EVROPE

***Pripremila prof. dr Carol Hagemann -White
Univerzitet u Osnabriku, Njemačka***

Odjeljenje za rodnu ravnopravnost i borbu protiv trgovine ljudima
Direktorat za ljudska prava i pravne poslove (DG-HL)
Strazbur 2008.

1. UVOD

Ovaj izvještaj je zasnovan na odgovorima 40 država članica, datih za potrebe sistema za praćenje, kao i na rezultatima regionalnih seminara u sklopu *Kampanje Savjeta Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici*, koja je pokrenuta u novembru 2006. Kao i u prethodnim izvještajima, dokumenti koji su postali dostupni putem interneta, kao što su CEDAW izvještaji (sa alternativnim izvještajima NVO), nacionalni planovi akcije i informacije međunarodnih NVO sa iskustvom u ovoj oblasti, takođe su korišćeni kako bi se dobile informacije o novim dešavanjima na planu dobre prakse.

Kada su pitanja prvi put upućena, u junu 2005. godine, namjera je bila da se formira osnovni fond podataka koji bi mogao poslužiti za mjerenje daljih dešavanja. U stvarnosti je bilo potrebno više od godinu dana da se uspostavi sistem za praćenje kao zajednička baza za procjenu napretka. Rezultati za 31 državu koje su dostavile odgovore do marta 2006. analizirani su u *Studiji za popisivanje mjera i radnji koje se preduzimaju u državama članicama Savjeta Evrope iz 2006*. Druga analiza, koja je sadržala dopunjene tabele, urađena je nakon što su, tokom 2006, podaci ažurirani ili dopunjeni onim što je ranije nedostajalo (vidjeti *Zaštita žena od nasilja – analitička studija o djelotvornoj implementaciji Preporuke (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja u državama članicama Savjeta Evrope (2007)*). S obzirom na neke teškoće koje su se pojavile prilikom izvještavanja, upitnik je dorađen i omogućeno je njegovo korišćenje za izvještavanje putem interneta.

Pošto je Upravni odbor za ravnopravnost žena i muškaraca (CDEG) odlučio da zahtijeva izvještaje svake dvije godine, sistem za praćenje je uveden početkom oktobra 2007, a podaci su primani do sredine februara 2008. Ukupno 40 država članica (od 47) dostavilo je podatke u roku od četiri mjeseca⁵¹. Prema tome, ti rezultati se s pravom mogu

51 Države članice koje nijesu podnijele izvještaje u 2006. bile su: Albanija, Moldavija, Poljska, Rusija i Ukrajina, kao i Republika Češka i Grčka. U nekim slučajevima je izvještavanje kasnilo ili bilo spriječeno usljed preopterećenosti infrastrukture.

smatrati reperom kad je riječ o napretku u implementaciji Preporuke (2002) 5 u Evropi.

U idealnom slučaju, sistem za praćenje i redovno izvještavanje prikazuju ostvareni napredak uz pomoć brojki, na osnovu mjera koje su uporedive za različite zemlje. U našem slučaju, sve razlike između prvog i drugog kruga prikupljanja podataka ne odražavaju stvarne promjene u datoj državi članici, pošto neke od njih proističu iz unaprijeđenog kvaliteta podataka i odgovarajućih korekcija. U početku je bilo nesporazuma u pogledu nekih pitanja sadržanih u sistemu za praćenje, a često nije postojala jasna vizija u pogledu procjene napretka putem izvještaja koji se redovno objavljuju. Takođe, 2006. je nekoliko pitanja revidirano, kako bi se dobijala preciznija slika. Prvi krug praćenja je donekle imao karakter provjere dok su, u toku ovog prikupljanja podataka, saradnici podsticani da isprave greške, kako bi se dobio pouzdan reper za 2007. i kako bi naredna procjena, 2009. godine, realno pokazala napredak ili stagniranje. Tako, ukoliko je država potvrdila određeni indikator 2005, ali ga negirala 2007, to obično ne znači da je došlo do ukidanja neke službe ili aktivnosti, već da sada postoji bolje razumijevanje cilja i da se prihvata izazov. Niz regionalnih seminara u toku kampanje Savjeta Evrope zasigurno je doprinio jasnijem razumijevanju praktičnih implikacija Preporuke (2002) 5, unutar i između država članica.

Praktično praćenje je zahtijevalo utvrđivanje indikatora koji se jednostavno mjere. Oni, neminovno, ne uspijevaju da prikažu svu raznolikost pristupa u Evropi. Upitnik je dostupan putem interneta, pri čemu su traženi koncizni podaci koji bi mogli biti na raspolaganju na centralnom nivou. Usljed ustaljenih običaja ili aktuelnih okolnosti koje se odnose na strukturu pravnog sistema ili organizaciju službi, sprovođenje duha Preporuke može poprimiti oblike koji se ne uklapaju u indikatore i objašnjenja. Stoga je više ispitanika, podacima koje su pružili, dodalo komentare, pojašnjavajući da to što neki odgovori nedostaju ne mora da znači da država ne preduzima ništa. Uz podatke koji se odnose na praćenje, izvještaj koji slijedi sadrži neke primjere dobre prakse, što pokazuje da zaštita žena od nasilja podrazumijeva više nego što se može predstaviti pomoću standardizovanih indikatora. Brojke i tabele nemaju za cilj da prikažu stanje u svakoj državi članici, već da ponude ukupnu sliku napretka koji se ostvaruje na nivou Evrope.

2. NACIONALNI PLANOVI AKCIJE

Najupečatljivija promjena u odnosu na prethodni izvještaj je porast u broju i obimu nacionalnih planova akcije, od kojih je većina objavljena⁵², a mnogi sadrže jasno definisane rokove ili period za dovršavanje aktivnosti. 22 članice ispunjavaju uslove koji se odnose na objavljivanje i dinamiku, naspram 15 koje konačno dostavljaju izvještaje, dok ukupno 32 izvještavaju da je nacionalni plan akcije utvrđen, a još nekoliko njih da je dovršena ili je u toku izrada nacrtu plana. Čini se da samo Austrija, Letonija, San Marino i Slovenija ne razmatraju korišćenje ovog instrumenta.

Naročito u državama Centralne i Istočne Evrope, planovi akcije često predstavljaju jedno od poglavlja u ukupnom planu za rodnu ravnopravnost ili u unapređenju položaja žena (na primjer u Jermeniji, Azerbejdžanu, Bugarskoj, Crnoj Gori). Mada potvrđuje uviđanje veze između nasilja i širih pitanja u vezi roda, stavljanje plana u tako širok okvir moglo bi značiti da se pitanjima u vezi nasilja neće baviti toliko konkretno ili u tolikom obimu kao što bi bio slučaj kod konkretnih planova akcije. Postojeći planovi akcije ovog tipa znatno se razlikuju u stepenu konkretizovanja aktivnosti i nadležnih organa.

Nekoliko država članica (Holandija, Norveška i Velika Britanija) posjeduju više zasebnih planova akcije za različite djelove problema, ali izvještaji ukazuju da su oni strukturno i konceptualno međusobno povezani, na primjer kroz rad među resornih radnih grupa. Neke članice (Kipar, Njemačka, Irska, Malta) navode samo kada će početi sa aktivnostima, ali ne i kada bi trebale biti dovršene. U Italiji, Srbiji i Bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji očekivalo se usvajanje planova početkom 2008, te su stoga ove države odgovorile na pitanja o tome šta je njima obuhvaćeno.

Uvećao se i obim nacionalnih planova akcije. Dobijeni su podaci od 34 države. Ukupni broj obuhvaćenih vrsta nasilja porastao je na prosječno 4,3 (sa 3,9). Iako se još samo Njemačka i Holandija bave svim oblicima nasilja nad ženama koji se pominju u Preporuci, ukupno 12 država je u svoje nacionalne strategije uključilo 6 ili više oblika nasilja. U toj grupi, ukupno gledano, najviše izgleda da u nacionalnim planovima akcije bude izostavljeno ima „nepoštovanje slobode izbora u pogledu reprodukcije“, potom sakaćenje genitalija, ubistva u ime časti i prisilni brak. Moguće je da se ova pitanja smatraju marginalnim i dovode u vezu s drugim kulturama; da li to odražava punu realnost u nekoj zemlji moglo bi zavisiti od skorijih tokova migracije. Ista četiri pitanja, uz nasilje

⁵² Oni koji nijesu objavljeni uglavnom se nalaze u proceduri za usvajanje.

za vrijeme i nakon sukoba, javljaju se u nešto više od trećine ukupnog broja nacionalnih planova akcije. Nije logično da ovi problemi nijesu dotakli dvije trećine Evrope. Konkretno, izvještaji NVO naglašavaju da su zločini u ime časti rasprostranjeni u nekim državama, koje se u svojim pravnim okvirima ili planovima akcije još njima ne bave.

Četiri države članice – Andora, Hrvatska, Francuska i Španija – imaju planove akcije isključivo za nasilje u porodici⁵³, dok Malta i Španija izričito ograničavaju svoje podatke na nasilje među intimnim partnerima. Ovo bi moglo ukazati na koncentrisani napor, s obzirom da je španski sistemski Zakon o objedinjenim mjerama protiv nasilja nad ženama iz 2004, državi postavio opsežne obaveze formiranja specijalizovanih sudova, specijalnih tužilaca, programa za počiniocce i proširenih službi za pomoć žrtvama. U drugim slučajevima, može postojati prioritetna briga za samu porodicu. Za potrebe dobre prakse, u implementaciji Preporuke (2002) 5, trebalo bi uspostaviti mehanizme za praćenje napretka u svim oblastima nasilja nad ženama.

Znatno je porastao broj država članica čiji se nacionalni planovi akcije bave silovanjem i seksualnim nasiljem (27 u odnosu na 16 u prethodnom izvještaju). Porasla je i aktivnost u svim oblastima: na primjer, broj planova akcije koji se bave ubistvom u ime časti, porastao je više nego dvostruko (sa 5 na 11).

1: Oblici nasilja uključeni u planove akcije

Nasilje u porodici - 35

Silovanje i seksualno nasilje - 27

Seksualno uznemiravanje - 19

Nasilje u institucionalnom okruženju - 14

Prisilni brak - 12

Nasilje za vrijeme i nakon sukoba - 12

Ubistva u ime časti - 11

Sakaćenje genitalija - 10

Nepoštovanje slobode izbora u pogledu reprodukcije 10

Ovi podaci ukazuju na značajan napredak u kreiranju širokih okvira politike koji uključuju više organa. Naime, 32 države članice imaju vladino koordinaciono tijelo za implementaciju i evaluaciju⁵⁴, čak

⁵³ Hrvatska u svojoj Nacionalnoj politici za promovisanje rodne ravnopravnosti obuhvata silovanje i seksualno nasilje; indikator je utvrđen u značenju objedinjenog ukupnog plana za nasilje nad ženama.

⁵⁴ Neka od njih su očito koordinaciona tijela za sva rodna pitanja, čiji kapacitet za bavljenje pitanjima nasilja nad ženama nužno mora biti ograničen, s obzirom na širok spektar pitanja iz njihove nadležnosti.

i neke države koje (još) nemaju nacionalni plan akcije. Neke, kao Švedska i Velika Britanija, daju negativan odgovor samo zato što imaju više koordinacionih tijela koja pokrivaju široko polje pitanja na nivou politike.

Podaci o budžetskim linijama za aktivnosti i dalje su nepotpuni. Mada 31 država članica potvrđuje da postoji finansiranje na državnom nivou, samo njih 13 može da navede iznos, a 23 kažu da ne raspoložu podacima zbog decentralizovanih struktura za finansiranje. Kada decentralizovano finansiranje ne podliježe nikakvoj opštoj provjeri ili izvještavanju, veliki je rizik da na regionalnom nivou ne budu zastupljene intervencije ili usluge, i to nezapaženo od strane države, što za posljedicu ima da se država ne stara na odgovarajući način o zaštiti svih građana od kršenja ljudskih prava, bez obzira gdje oni žive.

Andora i Danska navode znatan porast državnog finansiranja aktivnosti – budžetska linija u Andori se utrostručila, dok je Danska skoro udvostručila svoj iznos u budžetu u odnosu na iznos iz 2006. Razlika u brojkama za Finsku i Litvaniju je desetostruka u odnosu na prethodni izvještaj (porast u Litvaniji i pad u Finskoj)⁵⁵. Rumunija je povećala svoju budžetsku liniju za 15%.

Veoma ohrabruje činjenica da je mreža za praćenje nasilja nad ženama Instituta za otvoreno društvo uzela Preporuku (2002) 5 za referentnu odrednicu i koristi sistem za praćenje kao strukturu za opsežne izvještaje za sve države Centralne i Istočne Evrope i bivšeg Sovjetskog Saveza. Sveobuhvatno istraživanje imalo je za cilj prikupljanje konciznih i uporedivih podataka sa terena, kao doprinos kampanji Savjeta Evrope. Tabele sa podacima i izvještaji za pojedinačne države, zasnovani na podacima prikupljenim do 1. decembra 2006, objavljeni su 2007.

Energična i visoko rangirana kampanja Savjeta Evrope za okončanje nasilja nad ženama, zajedno sa sistematskim procesom praćenja sprovođenja (uključujući objavljivanje), stvorili su klimu u kojoj države članice preuzimaju odgovornost za kreiranje koherentne i trajne politike, umjesto, kao što je ranije obično bivalo u većini država, zadovoljavanja nizom pojedinačnih mjera za konkretne problemske oblasti. Ako ga bude moguće održati, ovaj zamah bi trebalo da podrži proces utvrđivanja i provjeravanja modela dobre prakse i njihovo eventualno prilagođavanje ili prenošenje. To bi doprinijelo razvijanju standarda i osiguranju ujednačenijeg kvaliteta života širom Evrope.

⁵⁵ Čini se da je moguće da ove brojke predstavljaju grešku u navođenju decimala u jednom od izvještaja.

Još su, međutim, moguća poboljšanja, a treba iznijeti i određene rezerve. Svi planovi akcije bave se nasiljem u porodici, a u mnogim slučajevima, mada ne svim, i silovanjem i seksualnim nasiljem. Čak polovina od 40 država koje su podnijele izvještaje, ne bavi se nijednim drugim oblikom nasilja nad ženama! To je djelimično rezultat toga što su neki od planova akcije, zapravo poglavlja šireg plana akcije za rodnu ravnopravnost. Mada povezivanje strategija za borbu protiv nasilja nad ženama sa strategijama za rodnu ravnopravnost naizgled izgleda logično, stvarni efekat „uklapanja“ pitanja nasilja u opšta pitanja ravnopravnosti može pogodovati ograničenom viđenju problema. Zsigurno se čini korisnim imati posebno tijelo usredsređeno na mnogobrojne i međusobno povezane aspekte nasilja nad ženama u cilju koordiniranja aktivnosti u ovoj oblasti. Na primjer, ako se nijedna važeća strategija ne bavi prisilnim brakom, žene koje su žrtve ove pojave neće imati pristup zaštiti od porodičnog zlostavljanja. Najnoviji planovi akcije prepoznaju i bave se ovim interakcijama.

Inovacije i iskustvo u sprovođenju

- Države članice sve više objavljuju svoje planove akcije na internetu, na engleskom jeziku, u cilju veće dostupnosti, što omogućava upoređivanje dobre prakse širom Evrope. Tako je moguće ocijeniti nacionalne planove akcije Belgije, Danske, Njemačke, Norveške, Slovačke, Švedske i Velike Britanije, mada je do nekih od njih teško doći. Moglo bi biti korisno pokrenuti internet sajt pomoću koga bi se lako ostvarivao pristup planovima akcije ili drugim ključnim dokumentima država članica.
- Švedska je objavila objedinjeni plan akcije za nasilje nad ženama, nasilje u ime časti i nasilja u istopolnim vezama. Povezivanjem tri navedene oblasti, napor se usredsređuje u pravcu ljudskih prava, uz viđenje rodnih odnosa u njihovom ukrštanju sa različitim kulturnim tradicijama i seksualnim orijentacijama. Oblikovanje plana akcije jasno saopštava da se „nasilje nad ženama i njihovo ugnjetavanje ne može opravdavati pozivanjem na običaje, tradiciju ili religiozne razloge“ i ima za cilj „usmjeravanje pažnje na potrebe osoba izloženih riziku, a ne na njihovu seksualnu orijentaciju ili izbor partnera“. Takođe, plan akcije se poziva na Konvenciju o pravima djeteta kako bi naglasio da i djeca koja „samo“ prisustvuju nasilju nad odraslima koji su im bliski, imaju pravo na zaštitu.
- U državama u kojima se odvijala teška ekonomska tranzicija, izrada strategija o nasilju nad ženama može ići sporo. Međunarodni donatori su igrali ključnu ulogu u podsticanju

napretka. U Albaniji, koja uopšte nije bila u poziciji da podnese izvještaj o napretku u sklopu sistema za praćenje, sada se mogu očekivati značajni pomaci. Zasnovano na Milenijumskim razvojnim ciljevima Ujedinjenih nacija, UNDP je pokrenuo model-projekat u Albaniji nazvan „Nasilje nad ženama – više nije pitanje porodice“ (oktobar 2006. - septembar 2008.), sufinansiran od strane japanskog Fonda Žene u razvoju. Glavni cilj je formulisanje nacionalnog plana akcije protiv nasilja u porodici, a za početak je državna agencija za statistiku dobila podršku da pripremi istraživanja stanovništva kako bi se dobila baza podataka o nasilju nad ženama u porodici. Tako je, dok su izvještaji CEDAW i NVO do kraja 2006. pokazali očigledne nedostatke u pravnom okviru, politici i uslugama, kako u vezi s nasiljem u porodici tako i u vezi seksualnog napada, sada se čini mogućom prioriteta politika koja bi se odnosila na nasilje nad ženama.

3. ZAKONODAVSTVO I PROCEDURE: KAŽNJAVANJE I GONJENJE SVIH OBLIKA NASILJA NAD ŽENAMA

Sistem za praćenje trenutno postavlja pitanja o pravnom statusu osam oblika nasilja, uz zasebno izdvajanje fizičkog, psihološkog i seksualnog nasilja nad supružnicima, partnerima i nevjenčanim supružnicima, kao i pitanje da li se kažnjavaju sve seksualne radnje nad osobama koje ne daju svoj pristanak (čime se obuhvata napad koji se ne poklapa sa definicijom silovanja) i da li se silovanje u braku kažnjava jednako kao ono izvan braka. Uz to, navodi se kažnjavanje seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu, sakaćenje genitalija i prisilni brak.

23 od 40 država članica koje su pružile odgovore, bilježe da se svaki od navedenih oblika nasilja iz upitnika smatra krivičnim djelom. Izuzeci postoje u Azerbejdžanu, Finskoj, Gruziji, Mađarskoj, Islandu, Irskoj, Letoniji, Monaku, Crnoj Gori, Holandiji, Rumuniji, Slovačkoj, Sloveniji, Švajcarskoj, Bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji i Turskoj⁵⁶. Iako je broj u prethodnim izvještajima bio veći, ovo je direktni rezultat uključivanja, u revidirani upitnik, manje prisutnih oblika nasilja, kao što je prikazano u Grafikonu broj 2. Najčešće „nedostaju“ sakaćenje genitalija, psihološko nasilje nad partnerom i prisilni brak, za koje se smatra da ih je teško rješavati konkretnim krivičnim zakonima. Rezultati su, ipak, iznenađujući, pošto je sakaćenje kao takvo, krivično djelo u gotovo svim modernim državama, dok bi prisilni brak mogao da obuhvata ropstvo

⁵⁶ Austrija bilježi da psihološko nasilje prema bračnom drugu i seksualno uznemiravanje na radnom mjestu nijesu konkretna krivična djela, ali da postoji pravni okvir za kažnjavanje njihovih težih oblika.

i silovanje i više zemalja je potvrdilo da se ove radnje kažnjavaju čak i ukoliko ne raspolažu konkretnim zakonima. U mnogim zemljama se za nasilje nad intimnim partnerom primjenjuju opšte odredbe krivičnog zakona, a ubistvo u ime časti se goni jednako kao ubistvo.

Postoje stavke koje govore protiv kažnjavanja. Velika Britanija je sproveda opsežne konsultacije o najboljem načinu da se spriječi prisilni brak. Mnogi stručnjaci i NVO koje se time bave, smatrali su da definisanje prisilnog braka kao konkretnog krivičnog djela ne bi bilo djelotvorno, te da bi moglo dovesti do tajnog praktikovanja. Umjesto toga, osnovano je Odjeljenje za prisilni brak, koje može kreirati politiku i pružati savjete osobama izloženim riziku, a u izradi su zakoni koji će prisilni brak definisati kao prekršaj.

2: Oblici nasilja koji se kažnjavaju

Fizičko nasilje nad supružnicima, partnerima i nevjenčanim supružnicima - 40

Psihološko nasilje nad supružnicima, partnerima i nevjenčanim supružnicima -32

Seksualni napad na supružnike, partnere i nevjenčane supružnike - 40

Sve seksualne radnje protiv lica koje nije dalo svoj pristanak - 39

Silovanje u braku - 38

Seksualno uznemiravanje na radnom mjestu -35

Sakaćenje genitalija - 31

Prisilni brak - 35

Azerbejdžan i Monako i dalje su dvije posljednje države u Savjetu Evrope koje ne kažnjavaju silovanje u braku. Međutim, definicija silovanja je veoma uska u mnogim državama članicama, pri čemu se traži dokaz o upotrebi (fizičke) sile. Krivični zakoni pet država članica (Austrija, Gruzija, Irska, Crna Gora i Holandija) ne bave se seksualnim uznemiravanjem na radnom mjestu. Austrija može reagovati prema Zakonu o ravnopravnom tretmanu, Irska nudi zaštitu od uznemiravanja u okviru Zakona o ravnopravnom zapošljavanju. Mada se tako žrtvama može pružiti nadoknada, samo djelo nije kažnjivo, osim ukoliko se ne radi o drugom krivičnom djelu, poput napada ili silovanja.

Osam članica ne kažnjava psihološko nasilje nad supružnicima, partnerima i nevjenčanim supružnicima. Odgovor sa „da” ili „ne” mogao bi biti pitanje interpretacije, s obzirom da ni u nizu drugih zemalja nije konkretizovano ovo djelo, već se smatra kažnjivim prema opštim zabranama koje se odnose na uvredu, zlostavljanje, klevetu,

prijetnju, iznudu i druga srodna djela.⁵⁷ U opštem smislu, i u istraživanju učestalosti je bilo teško definisati psihološko nasilje jednako jasnim izrazima kao što su oni koji se koriste za fizičko zlostavljanje, pošto postoje znatne varijacije u vezi toga šta izaziva strah, duševni i emotivni bol. Međutim, istraživanje može izdvojiti više tipičnih oblika emotivnog zlostavljanja, zastrašujućih prijetnji, uskraćivanja osnovnih sloboda i zastrašivanja; ključno pitanje bi bilo da li se postojeći zakoni mogu primijeniti. Možda bi se mogla sačiniti lista stavki za provjeru kako bi se utvrdili konkretniji standardi za sprovođenje.

Sudsko gonjenje i kazne

Mada ukupna slika ukazuje da se sada u cijeloj Evropi svi oblici nasilja nad ženama generalno smatraju krivičnim djelima, to ne mora da znači da će se ta djela i krivično goniti ili kazniti. U 32 od 40 država javni tužilac može pokrenuti krivični postupak u svim slučajevima nasilja u porodici. Međutim, nekoliko država takođe potvrđuje da se mogu goniti samo teži slučajevi nasilja u porodici (13 ukupno, od čega je 6 odgovorilo potvrdno na oba pitanja). Takođe, 32 države izvještavaju da je gonjenje po službenoj dužnosti moguće u svim slučajevima seksualnog nasilja, pri čemu njih 5 navodi i da je to moguće samo u težim slučajevima, a još 5 generalno ograničava gonjenje. Čini se da opšti potvrdni odgovor može da znači samo to da tužilac *može* goniti ukoliko se seksualni napad smatra zločinom od javnog interesa, što se može ograničiti na silovanje u užem smislu definicije, a izgleda da postoji veoma širok spektar seksualnih prestupa koji se ne gone po službenoj dužnosti u nekim državama.

Još postoji niz država (na primjer Bugarska) u kojima se ne podiže optužnica za porodično nasilje, osim ukoliko to žrtva zahtijeva. U Češkoj, na primjer, postoji gonjenje po privatnoj tužbi, što je najčešće kod porodičnih slučajeva, sa sudskim pretresom u kome se suočavaju žrtva i optuženi. U Litvaniji takođe postoje slične odredbe. Javni tužilac će se aktivirati samo u težim slučajevima. Estonija je, za razliku od toga, 2004. reformisala svoj zakon o krivičnom postupku kako bi potpuno ukinula privatnu tužbu. Druge države „filtriraju“ slučajeve na druge načine. Lihtenštajn poziva obje strane na zasebna savjetovanja, na kojima se pojavi manje od polovine pozvanih, što bi moglo imati uticaja na gonjenje. U stvarnosti, javni tužilac u većini zemalja, ako ne i u svim, posjeduje diskreciono ovlašćenje da slučaj nastavi ili prekine. To može biti objašnjenje za dvostruke odgovore: mada tužilac može biti u mogućnosti da pokrene postupak u svim slučajevima, mogu postojati dodatna pravila (poput saradnje ili saglasnosti žrtve) koja zapravo ograničavaju gonjenje samo na teže slučajeve.

⁵⁷ U Austriji psihološko nasilje može biti osnov da sud počiniocu nasilja izda zabranu pristupa porodičnom domu.

Prema tome, mora se reći da je sumnjiva valjanost ovog indikatora – moguće je da se njime ne mjeri ono što je bilo planirano. Razmjena informacija i praktičnog iskustva na regionalnim seminarima u sklopu kampanje Savjeta Evrope o nasilju nad ženama, uključujući porodično nasilje, ukazala je na visoku relevantnost različitih pravnih sistema, procesnih tradicija i institucionalnih okruženja u formiranju djelotvornog pravnog sredstva za žrtve, odvratanju i kažnjavanju počinitelja. Hapšenje bez sudske naredbe i gonjenje po ubrzanom postupku mogli bi funkcionisati u nekim zemljama, ali za druge biti neprihvatljivi. Sudije ili tužioci mogu direktno biti uključeni u rad policije, ili mogu samo vidjeti slučajeve na papiru, nakon što policija okonča istragu. Krivično pravo, građansko pravo i zakon o policiji mogu se koristiti na različite načine da bi se došlo do sličnih ciljeva. Tako, mada se neki temeljni principi mogu primijeniti u svim državama – zakon naročito ne bi trebalo da pravi izuzetke kojima se dozvoljava „privatno“ zlostavljanje, niti bi teret podizanja optužnice za kršenje ljudskih prava ikada trebalo da počiva na žrtvi – postojeći instrument za praćenje sprovođenja ima svoje granice. U buduću, potrebni su sporazumi o prikupljanju podataka u policijskom i pravosudnom sistemu koji bi omogućili praćenje **ishoda** – koji se broj slučajeva kršenja koji dođu do policije, goni, i koja je stopa osuđujućih presuda. Uz to bi se mogli objavljivati transparentni kriterijumi za odluku da se slučaj ne goni. Škotska, na primjer, nakon što je analiziran nezadovoljavajući stepen gonjenja seksualnih prestupa, sada očekuje od tužilaca da dokumentuju objektivno testiranje argumenta da „nema osnovanog razloga za osuđujuću presudu“ prije nego što odluče da ne nastave dalje. Takvi sporazumi bi mogli otvoriti vrata novim i sadržajnijim indikatorima napretka.

U pogledu gonjenja po službenoj dužnosti, sama Preporuka (2002) 5 je neodlučna, što može odražavati različite tradicije u upotrebi krivičnog prava u državama članicama. Preporuka ne sadrži jasnu konstataciju da nasilje nad ženama (prema standardima Ujedinjenih nacija samo po sebi kršenje ljudskih prava) *treba* goniti po službenoj dužnosti, već samo da bi to trebalo biti omogućeno (tj. prekršaje u porodici ne bi trebalo isključiti iz takvog gonjenja po definiciji). Na osnovu informacija o zakonodavstvu koje su posljednji put ažurirane 2006⁵⁸, u mnogim državama, ako ne i većini, tužilac odlučuje da li da djeluje ne samo u zavisnosti od raspoloživih dokaza, već i na osnovu procjene nanesene povrede, a često i na osnovu toga da li žrtva zahtijeva da počinitelj bude kažnjen. Prag u pogledu teške povrede ponekad je vrlo visok – u Francuskoj i većini bivših socijalističkih zemalja, radna

58 Vidjeti priručnik Savjeta Evrope objavljen u januaru 2007. i izvještaje programa za monitoring VAW Instituta za otvoreno društvo, objavljene u oktobru 2007 na www.stopvaw.org.

sposobnost je ključno mjerilo, pri čemu je riječ o teškoj povredi ukoliko prouzrokuje onesposobljenost za rad u periodu dužem od sedam dana. Pošto istraživanja učestalosti otkrivaju da većina žena ne zatraži medicinsku njegu nakon slučaja porodičnog nasilja, ovaj standard vjerovatno od samog početka isključuje znatan dio porodičnog nasilja iz pravosudnog sistema. Ukupno gledano, za sprovođenje bi bile od koristi jasnije preporuke u pogledu gonjenja i kazni.

Inovacije i iskustvo u sprovođenju

Kažnjavanje

- Često se pretpostavlja da su neki manje rasprostranjeni oblici nasilja nad ženama „pokriveni” opštijim krivičnim kategorijama. Može se smatrati da je sakaćenje genitalija krivično djelo već zbog same povrede koja se nanosi. Dok 9 država članica izjavljuje da to nije konkretno definisano kao krivično djelo, druge smatraju da je podložno kažnjavanju u sklopu postojećih kategorija krivičnih djela. Austrija se 2001. detaljnije ovim pozabavila i utvrdila da postoji „rupa”, pošto nanošenje tjelesne povrede nije bilo kažnjivo ukoliko je do njega došlo uz saglasnost oštećene strane. Mada takva rezerva može biti prikladna kad je u pitanju tetovaža, pirsing ili estetska hirurgija, kod sakaćenja genitalija roditelj ili staratelj djevojčice mogao je dati pravnu saglasnost kao za druge operacije. Izmenom krivičnog zakona, Austrija je osigurala da se ne može dati saglasnost za „sakaćenje ili povređivanje polnih organa koje za cilj ima da prouzrokuje trajno oštećenje seksualnih senzacija”. Takvo pojašnjenje moglo bi poslužiti kao model dobre prakse.
- Nekoliko država članica (poput Njemačke, Velike Britanije) sada kažnjavaju i transnacionalne zločine, kada građanin ili stanovnik države članice pomaže, podstiče, savjetuje ili obezbjeđuje ovaj čin u inostranstvu, a slične politike postoje i kad je riječ o prisilnom braku.

Gonjenje

Kada postoje podaci, niske stope gonjenja i osuđujućih presuda ustanovljene su i za porodično nasilje i za silovanje u svim državama članicama. Španija i Velika Britanija uvele su specijalizovane sudove za rodno (ili porodično) nasilje. Čini se da oba ova sistema uspijevaju da izvedu pred lice pravde znatno veći broj počinitelja, brže nego ranije. Međutim, modeli se razlikuju, kako u pogledu institucionalnog okruženja, tako i primarnog fokusa.

- U Velikoj Britaniji, specijalizovani sud vodi građanin-sudija (ili sudija za prekršaje), koji vodi pretres i rješava manje prekršaje, te prosljeđuje slučaj nadređenom sudu kada dato djelo zahtijeva strožiju kaznu. Glavni cilj novog specijalizovanog sistema je da osigura da se porodično nasilje kažnjava bez odlaganja. Policija je dobila ovlašćenje da sprovede hapšenje kad su u pitanju jednostavni slučajevi napada, a kampanja sa posterima je poslala poruku muškarcima da će se nasilje u porodici kažnjavati, bez obzira na želje žrtve. Kršenje rješenja protiv zlostavljanja bračnog druga takođe je proglašeno za krivično djelo, kažnjivo kaznom zatvora do 5 godina. Istovremeno, „specijalistički sud za porodično nasilje“ predstavlja više od sudske prakse – on ima za cilj koordinirani odgovor zajednice, a odgovarajuće službe za saradnju su preduslov za akreditovanje suda. U svakom sudu postoji samostalni savjetnik za porodično nasilje, čiji je cilj bezbjednost žrtve. Model obuhvata i „sastanak više organa u cilju procjene rizika“. Ove i druge bočne mjere imaju za cilj da osiguraju da kazne za počinioc ne budu ispred potreba žrtava ili djece koja su prisustvovala nasilju.
- U Španiji je glavni cilj sistema specijalizovanih sudova da se sva pravna pitanja iz oblasti krivičnog i građanskog prava u vezi sa porodičnim nasiljem, dovedu u jedinstvenu nadležnost profesionalnog sudije. Za razliku od sudova za prekršaje u Britaniji, španski sudovi sprovode istragu i kažnjavanje svih nivoa i vrsta rodnog nasilja – uključujući sva krivična djela iz Krivičnog zakonika koja se odnose na ubistvo, povredu, povredu fetusa, zločin protiv slobode, moralnog integriteta, seksualne slobode i nepovredivosti nekog lica i svih drugih krivičnih djela koja uključuju nasilje ili zastrašivanje, počinjenih nad partnerom ili djecom. U isto vrijeme, oni imaju i isključivu nadležnost za sva pitanja iz porodičnog zakona, kao što je razdvajanje, razvod, korišćenje porodičnog doma, starateljstvo ili pravo posjećivanja, a takvi građanski postupci se moraju prenijeti specijalizovanom sudu čim se pojavi dokaz o porodičnom nasilju. Ovi sudovi izriču naloge za zaštitu, uključujući krivične mjere poput sudske zabrane prilaska ili opštenja, i mjera iz oblasti građanskog postupka, poput korišćenja zajedničkog stambenog prostora. Iako sistemski Zakon o objedinjenim zaštitnim mjerama protiv rodnog nasilja kodifikuje i prava žrtve, uključujući pravo na pristup službama i podršku, ne postoji direktna institucionalna veza između službi i sudskog postupka.

Mada u objema zemljama postoje regionalne neusklađenosti i poteškoće u implementaciji, oba modela specijalizovanog suda sadrže odredbe koje bi mogle biti od interesa za unapređenje i primjenu pravnih okvira u drugim zemljama.

4. ZAŠTITA ŽENA IZLOŽENIH RIZIKU OD DALJEG NASILJA

Traženi su detaljniji podaci o sudskim nalogima za zaštitu u odnosu na 2005. kako bi se došlo do jasnijeg pregleda situacije. Aktuelni podaci ukazuju da skoro svaka država članica može da izmjesti ugroženo dijete iz porodičnog doma, ali se nalozi za zaštitu teže dobijaju kad su u pitanju žene. Najčešće žena može postići sudsku zabranu prilaska kojom se muškarcu nalaže da ne koristi nasilje (36 od 40 država članica imaju takvu odredbu), ali su nalozi kojima se propisuje fizička udaljenost između počinioca i žrtve rjeđi, mada njihov broj očigledno raste⁵⁹. Podaci iz izvještaja NVO takođe ukazuju da je u nekim državama sudska zabrana prilaska moguća samo nakon početka sudskog postupka i po rješenju suda; može čak biti riječ o policijskom upozorenju, zbog čijeg ignorisanja počinilac ne trpi nikakve posljedice.

U vrijeme kada su podnošeni izvještaji, 31 od 40 država raspolaže ili nalogom za prinudno iseljenje ili zabranom uznemiravanja bračnog druga (obično oboje) kako bi se osiguralo da žena, koja je bila zlostavljana, bude ostavljena na miru. Holandija je, takođe, usvojila nalog za prinudno iseljenje, koji će se sprovoditi u 2008, dok je u Sloveniji u februaru 2008. stupio na snagu Zakon o zaštiti od porodičnog nasilja, kojim se uvodi niz sudskih mjera za zaštitu žrtava (policijska zabrana u svrhu neposredne bezbjednosti sprovodi se od 2004). U nekim državama, ove mjere zavise od pokretanja krivičnog postupka, što sužava njihovu primjenu u svrhe zaštite, za koju može biti dovoljan vjerovatni uzrok, čak i ako nema čvrstih dokaza o krivičnom djelu.

Kao i kod kažnjavanja i gonjenja, raspoloživost naloga za zaštitu ne može se procijeniti na osnovu jednostavnih odgovora „da” ili „ne”. Kada se sudski nalog izda po zahtjevu žene izložene riziku, ključni faktori su lakoća pristupa (uključujući brzo donošenje odluke) i izvršavanje. Pored rješenja po zahtjevu u građanskom postupku, u nekim okolnostima nalog za zaštitu treba da izda nadležni organ (policija ili sud) bez obzira na želje žrtve, makar da bi joj pružio zaštitu od pritiska da povuče tužbu ili od

⁵⁹ Poređenje sa podacima iz 2005/2006. nije moguće, pošto pitanja u prvom ciklusu izvještavanja nijesu bila dovoljno precizna.

odmazde počinioca. To može biti neophodno i za zaštitu djece koja su izložena riziku da budu vraćena da dijele porodični dom sa nasilnim muškarcem. Indikator koji mjeri jedino da li se nalog može dobiti, ne može prikazati ovaj niz mogućnosti; međutim, nepostojanje naloga za zaštitu je siguran signal koji poziva na dalje usavršavanje zakona.

Inovacije i iskustvo u sprovođenju

- Holandija ima eksplicitnu namjeru da nova mjera, kojom se počiniocu, u svrhu rane intervencije, na deset dana zabranjuje pristup porodičnom domu, posluži kao sredstvo na raspolaganju policiji kada postoji opasnost od nasilja, ali nema dokaza i žena ne želi da podnese tužbu. Prošireno je i ovlašćenje za hapšenje. U Rotterdamu, osumnjičenog koji je uhapšen zbog porodičnog nasilja, advokat posjećuje u policijskoj stanici.

5. SLUŽBE I USLUGE

Sistem za praćenje sadrži pitanja o službama za pomoć ženama koje su u opasnosti od porodičnog nasilja, ženama koje su doživjele silovanje ili seksualno zlostavljanje, djeci koja su prisustvovala nasilju nad svojom majkom i počiniocima, u cilju mijenjanja njihovog ponašanja. Specijalizovane službe su odabrane da posluže kao indikatori spremnosti i sposobnosti država članica da zaštite žene od nasilja. Mada neke druge usluge mogu biti prikladne i djelotvorne u mnogim slučajevima – na primjer, kada se ženi odobri zahtjev da se muškarac obaveže da napusti dom, možda će joj savjetovanje i pravni savjet biti potrebni od hitnog smještaja – skloništa i hitna podrška čine okosnicu ukupnog sistema službi.

Upečatljivo je koliko država nije u mogućnosti da pruži podatke o broju skloništa, broju mjesta u skloništima, ili i jednom i drugom. Belgija, Italija, Holandija, Turska i Velika Britanija ili uopšte ne daju brojke (Belgija, Holandija), daju nesigurnu procjenu (Italija) ili smatraju da je broj skloništa (Britanija) ili broj mjesta (Turska) nepoznat. Švedska procjenjuje da se broj mjesta u skloništima kreće između 600 i 1000; ne bi se pomislilo da je broj kreveta i soba toliko promjenljiv. Ovo iznenađuje tim više što mnoge od ovih zemalja imaju relativno visok nivo pružanja usluga, čime se ponose, kao što se može vidjeti u nacionalnim planovima akcije i politikama. Većina ima nacionalne mreže pružalaca usluga, koji obično vode evidenciju, koju mogu objaviti na svojim internet sajtovima. Zapravo, i Njemačka i Norveška

su dostavile brojke tek nakon konsultovanja sa nacionalnim mrežama skloništa.

U mnogim zemljama, regionalne i lokalne vlasti su obično nadležne za osnivanje i rad socijalnih usluga kakva su skloništa. Usljed toga se statistika ne formira automatski na nacionalnom nivou. Međutim, isto važi i za objekte za staranje o djeci, a najvećim dijelom i za škole, pa države ipak objavljuju statističke podatke o procentu djece koja imaju pristup predškolskom vaspitanju i postoji opšta saglasnost o potrebi obrazovne statistike. Teško je razumjeti zašto čak i relativno prosperitetne zemlje sa visoko razvijenom birokratijom nijesu u mogućnosti da pruže makar najprostiju statistiku o dostupnosti usluga neophodnih da se osiguraju osnovna ljudska prava. Na nivou Evrope, nedostatak podataka iz najiskusnijih država članica, usporava proces utvrđivanja zajedničkih minimalnih standarda.

3: Skloništa i njihova dostupnost

Dostupna svim ženama non-stop (24/7) - 35

Dovoljno geografski rasprostranjena - 23

Besplatna -30

Sa uspostavljenim minimalnim standardima - 28

Broj skloništa i mjesta u sklopu sistema za praćenje predstavljaju izazov za tumačenje, pošto se brojke u dokumentima i one u *online* upitniku ponekad razlikuju, a čak i sasvim zvanični izvori mogu saopštavati brojke različite od onih koje su ovdje date.⁶⁰ Postavljanje pitanja o "broju mjesta", iako jedini način da se utvrdi makar minimalna mjera pružanja usluga, uvijek postavlja problem u smislu da li se broje porodice (majke sa djecom) ili pojedinačne osobe. Uopšteno gledano, vjerovatno je bolje zasnovati praćenje na broju kreveta za odrasle, pošto broj djece varira. Trenutno ne postoje usaglašeni standardi u ovom pogledu.

I Danska i Irska bilježe znatno više prostora za skloništa nego u 2006. U Danskoj je to povezano sa porastom u broju skloništa, dok je u Irskoj proširen kapacitet nekih skloništa, kao i nevladin program za smještaj. Izgleda da je donekle porastao i broj skloništa i mjesta u Bugarskoj, Gruziji, Turskoj i Mađarskoj, dok mnoge države sa dužom

⁶⁰ Na primjer, član/ica CDEG iz Portugalije poslao/la je početkom 2007. mejl u kome kaže da je broj mjesta u skloništim 562, ali je odgovor u upitniku kasnije bio „otprilike 500“. U nekim slučajevima, brojke su se činile niskim, sugerišući da osoba koja je bila izvor informacija, za upitnik, možda nije znala za sva postojeća skloništa, dok su u drugim slučajevima izgledale previsoke, vjerovatno zbog uključivanja mjesta koja su mogla prihvatati žene žrtve nasilja ali su pružala usluge i drugim grupama.

tradicijom takvih usluga bilježe vrlo malu ili nikakvu promjenu. Na prvi pogled izgleda da i Bivša jugoslovenska republika Makedonija i Norveška bilježe dramatičan porast, ali je zapravo riječ o korekciji podataka: 2005. su obje države unijele broj skloništa i u kolonu predviđenu za broj mjesta, bilo zbog nesporazuma ili što vladini organi nijesu raspolagali detaljnim podacima.

Konačno, niz država organizuje smještaj u objektima koji nijesu rezervisani za žene koje traže utočište od porodičnog nasilja. Kada su resursi oskudni ili je teško obezbijediti pokrivenost, kao u rijetko naseljenim oblastima, to može biti neophodno i korisno. Sistem za praćenje je, u potrazi za *indikatorima* (a ne potpunim detaljnim izvještajima) sadržavao pitanje o privremenom smještaju sa neprestanim pristupom u kratkom roku za žene sa djecom, gdje im je pruženo savjetovanje i podrška posebno obučenog osoblja. Letonija je, na primjer, objasnila da se brojka za tu zemlju odnosi na 70 centara koji pružaju pomoć osobama i porodicama u krizi, od čega njih preko 10 pruža konkretnu pomoć žrtvama porodičnog nasilja, dok brojka koja pokazuje broj mjesta za ovu zemlju predstavlja procjenu. Neke države članice bi vjerovatno navele manje brojke ukoliko bi striktno primijenile ove kriterijume. Razumljivo je da one ne žele da ostave utisak da nikakva pomoć nije na raspolaganju, a nekoliko ih u komentarima objašnjava da mjesta koja pominju nijesu isključivo u skloništima. Pošto i dalje opstaju uzroci nedosljednog izvještavanja, moglo bi biti korisno dodati kategorije, kako za skloništa tako i za centre za žrtve silovanja, kako bi se omogućilo državama članicama da jasnije izvijeste o vrsti usluga koje se nude.

Komentari na upitnik ukazuju da je u više zemalja koje prolaze kroz ekonomsku tranziciju u toku prikupljanje centralnih informacija kako bi se ocijenio nivo pružanja usluga, kao i da se traga za načinima da se poboljša pokrivenost. S druge strane, ne postoji svuda u Evropi razumijevanje odgovornosti država za dužnost aranje pružanja zaštite od nasilja ženama. 2007. je visoki vladin zvaničnik na međunarodnoj konferenciji NVO izjavio da vlada te države neće finansirati troškove za osoblje skloništa, već očekuje da NVO obezbijede sredstva za to od Evropske unije. Ukupna slika je, prema tome, veoma raznolika u državama članicama iz Istočne i Jugoistočne Evrope. Dok neke ulažu velike napore da obezbijede skloništa, telefonske linije i centre za žrtve silovanja, često koristeći spremnost međunarodnih donatora da pomognu u njihovom finansiranju, čini se da za druge to nije pitanje od prioritetnog značaja. Međutim, pružanje usluga, u odnosu na broj stanovnika, poraslo je u svim zemljama iz donjeg dijela tabele koja slijedi, a u Bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji i znatno.

Za potrebe tabele koja slijedi, podaci za države članice koje se odnose na broj mjesta u skloništima su pojednostavljene (na primjer, ukoliko je data vrijednost između dvije brojke, uzeta je srednja vrijednost), a neke brojke koje su nedostajale, preuzete su iz izvještaja NVO, kako bi se dobila potpunija slika. Tri zemlje koje su podnijele izvještaje u prvom ciklusu ovoga puta nijesu dale podatke, a podaci iz 2005/6. su dati kurzivom.

Tabela 1: Broj mjesta u skloništima u odnosu na broj stanovnika

Država	Broj mjesta	Boroj stanovnika u 2007. (Eurostat)	Broj mjesta na 10 hiljada stanovnika
Luksemburg	165	482,186	3.42
Norveška	772	4,733,544	1.63
Holandija	?	16,402,47	1.50**
Andora	12	81,222	1.48
Irska	568	4,414,797	1.29
Lihtenštajn	4	35,524	1.13
Slovačka	517	5,398,759	0.95
Austrija	772	8,327,230	0.93
Njemačka	7342	82,200,162	0.89
Slovenija	180	2,022,636	0.89
Francuska	5541	63,779,059	0.87
Švedska	* 800	9,181,706	0.87
Malta	34	410,494	0.83
Hrvatska	316	4,435,383	0.71
Danska	355	5,479,712	0.65
Island	20	314,321	0.64
Island	2896	45,257,696	0.64
Španija	3765	61,270,283	0.61
Velika Britanija	?	3,365,442	0.56**
Litvanija	?	10,660,770	0.48**
Belgija	500	10,633,006	0.47
Portugalija	?	3,844,017	0.33
Bosna i Hercegovina	126	?	?
BJR Makedonija	60	2,039,081	0.29
Švajcarska	200	7,562,095	0.26
Estonija	34	1,338,617	0.25
Finska	125	5,296,826	0.24
Italija	** 700	59,578,359	0.18
Kipar	12	796,350	0.15
Mađarska	110	10,046,273	0.11
Rumunija	210	21,423,366	0.10
Gruzija	31	4,394,702	0.07
Turska	350	73,422,974	0.05
Bugarska	30	7,605,064	0.04

U slučajevima kada nijesu bili na raspolaganju podaci za 1. januar 2008. korišćeni su Eurostat-ovi podaci o broju stanovnika za 1. januar 2007.

*Procjena na osnovu srednje vrijednosti

**Podatak iz izvještaja za 2005/6.

Blago se povećao broj usluga za žrtve seksualnog napada i silovanja, te su sada zastupljene u nešto više od polovine država članica. U većini država koje su bile članice Savjeta Evrope prije 1989. (uz izuzetak Austrije i Finske) postoje takve usluge. 23 od 40 država - među kojima Azerbejdžan, Gruzija, Mađarska, Letonija, Monako, Srbija i Slovenija, kao i starije članice - potvrđuje najmanje tri od pet aspekata neposredne podrške. Austrija i Lihtenštajn bilježe da takve usluge postoje, ali nijesu specijalizovane, kako je definisano u upitniku. Samo 13 država bilježi da su ispunjeni svi uslovi koji slijede iz Preporuke, a svega 16 smatra da su ove usluge dovoljno geografski rasprostranjene.

4: Postojanje usluga za žrtve seksualnog napada

Neposredna medicinska njega - 22

Dokumentacija - 21

Dostupne svim ženama – 22

Dovoljno geografski rasprostranjene - 16

Besplatne -24

Djeca

Kao što je zabilježeno u prethodnom izvještaju, još je vreoma slaba svijest o tome šta je potrebno da bi se zaštitila djeca u situacijama porodičnog nasilja. Na pitanje „Da li se djeci koja prisustvuju nasilju nad svojom majkom pruža zaštita i pomoć kako bi se zadovoljile njihove potrebe?“ 37 država članica dalo je potvrđan odgovor, a većina (26) ih je izjavila i da se osoblje posebno obučava za nasilje nad ženama i njegov uticaj na djecu. Pa ipak, temeljno pretraživanje nacionalnih izvještaja (poput CEDAW-a), izvještaja međunarodnih NVO, materijala sa regionalnih seminara u sklopu kampanje Savjeta Evrope ili informacija dostupnih na internetu uspjele je da utvrdi samo mali broj usluga. Neke države koje ne pružaju konkretnu pomoć ipak potvrđuju da su usluge za djecu besplatne, što se vjerovatno odnosi na usluge za djecu uopšte.

Izgleda da većina država pretpostavlja da će se ova potreba zadovoljiti kroz edukaciju ili podizanje nivoa svijesti kod zvaničnih i

dobrovoljnih službi za zaštitu djece, što je ozbiljna greška. Kada samo dijete nije vidno zlostavljano ili nije utvrđeno da pokazuje simptome mogućeg zlostavljanja, službe za zaštitu djece obično neće imati priliku da djeluju, odnosno uopšte neće doći u dodir s djetetom. Da bi se razotkrili slučajevi djece koja pate usljed nasilja nad ženama, potrebna je saradnja više organa, dok obuhvatanje takve djece traži nove pristupe. Podaci iz *online* upitnika ne obećavaju, s obzirom da ukazuju da teret ovog problema snose postojeće službe za djecu izloženu riziku.

U zemljama koje su uvele policijske naloge za iseljenje, sada je uobičajeno da se, ukoliko je dijete bilo prisutno, o tome obavijeste službe za zaštitu djece. Time se ta djeca dovode u orbitu eventualnih usluga koje bi odgovorile na njihove potrebe, a rađeno je na tome da im se ponudi konkretna podrška. Međutim, samo se manji dio zlostavljanih žena zapravo obrati policiji. Takođe, kada se utvrdi da je neko dijete izloženo riziku usljed toga što je majka zlostavljana, potrebno je primijeniti složen pristup. Jasno je da bi takva djeca imala neposredne koriste od djelovanja u cilju zaustavljanja nasilja nad majkom, ali to nije uvijek moguće, a potrebe samog djeteta možda nijesu iste kao potrebe majke. Ovo je oblast u kojoj će se morati razviti saradnja više sektora, uključujući zdravstveni sistem, službe za zastupanje žena, policiju, škole, službe za socijalni rad.

Počinioci

Samo polovina država članica izvještava da uopšte postoje programi ili mjere namijenjeni počiniocima. Broj takvih programa obično je vrlo mali, a samo Irska, Norveška, Španija, Švedska i Švajcarska, navode da raspoložu sa više od stotinu mjesta. Na ovome je znatno više rađeno u Norveškoj, Španiji i Švajcarskoj. Od manjih zemalja, Luksemburg, Kipar i Malta navode da imaju više od 14 mjesta.

U većini država sa ustaljenim programima za počinioce, oni saraduju sa službama koje se bave ženama, a pristup ostvaruju na dobrovoljnoj osnovi i upućivanjem od strane sudova. Izuzeci su Holandija (nema upućivanja od strane suda⁶¹), Norveška i Španija (nema redovne saradnje sa službama koje se bave ženama). U svim ostalim državama koje pružaju podatke, brojke su veoma niske i mogu se odnositi samo na pojedinačno savjetovanje. Mada istraživanja daju podatke o postojanju niza takvih mjera u Njemačkoj, Holandiji i Velikoj Britaniji, a programi u ovim zemljama su zaista ocjenjivani, uz objavljivanje rezultata, izgleda da one ne vode statistiku na nivou centralnih vlasti.

61 Očekuje se novi Zakon o sudskoj zabrani prilaska u Holandiji stupi na snagu u toku 2008. i da omogućí upućivanje od strane suda.

Ukupno gledano, niske brojke i nedostatak podataka od država članica, čak i kada se suštinski radi na ovome, pokazuju da ovaj indikator ukazuje na jedno polje kome je zaista potrebno posvetiti dodatnu pažnju.

Inovacije i iskustvo u sprovođenju

Porodično nasilje

- Švedska je odlučila da dodijeli sredstva opštinama u cilju osnivanja skloništa. Istovremeno, planira se niz mjera za unapređenje stručne podrške socijalnih službi i za pojačan nadzor njihovog rada sa ženama žrtvama i njihovom djecom. Ove mjere su usmjerene na osiguranje bezbjednosti žena (uključujući tu obavezu da se primijeni procjena rizika u vezi sa starateljstvom i organizovanjem kontakta sa djetetom), kao i na brigu o ugroženosti žena koje imaju dodatne probleme ili dolaze iz različitih sredina. U toku je obezbjeđivanje sredstava za evaluaciju i socijalnih službi i skloništa za žene.
- Studija iz Velike Britanije⁶² utvrdila je da su u Škotskoj, gdje je postojala linija u nacionalnom budžetu za obezbjeđivanje usluga, projekti koji se odnose na skloništa i porodično nasilje prilično ujednačeno raspoređeni i da pokrivaju veći dio zemlje, dok je u Engleskoj, gdje su nadležne lokalne vlasti, pokrivenost znatno manje ujednačena. Utvrđeno je i da je u Škotskoj najveći nivo pružanja usluga koje se odnose na seksualni napad u odnosu na broj stanovnika. U 2006. godini, Škotska je finansirala Program za osnivanje skloništa, vrijedan 10 miliona funti, u cilju poboljšanja i povećanja broja skloništa koja su na raspolaganju ženama i njihovoj djeci koji bježe od porodičnog nasilja.
- I Švedska i Njemačka u svojim novim planovima akcije naglašavaju potrebu odgovarajućih mjera za žene sa invaliditetom – Njemačka finansira nacionalnu studiju o nasilju nad ženama sa invaliditetom.

Seksualno nasilje

- Mada u Mađarskoj parlamentarna Odluka o uspostavljanju nacionalne strategije za borbu protiv porodičnog nasilja iz 2003. nije dovela do predloženih pravnih mjera, te se u CEDAW izvještaju za ovu državu iz 2006. ocjenjuje da je

62 Vidjeti *Maddy Coy, Liz Kelly, Jo Ford: Map of Gaps: The postcode lottery of violence against women support services, London, End Violence Against Women, 2007.*

učestalost krivičnih djela u porodici „neznatna“ (podaci se odnose samo na slučajeve koji dospiju pred sud), tu je zanimljiva novost u pogledu seksualnog nasilja. U maju 2007. organizacija *Amnesty International* objavila je opširan kritički izvještaj o tretmanu žena koje su doživjele silovanje ili seksualni napad, a u roku od šest mjeseci vlada je saopštila da će održati sastanak sa nevladinim organizacijama u cilju izrade protokola za žrtve silovanja. Hitnost ove akcije može se dovesti u vezu sa pravnim okvirom, prema kojem se silovanje, mada se smatra teškim krivičnim djelom, goni po privatnoj tužbi žrtve, osim u posebno teškim slučajevima. Tako silovanje može poslužiti kao „tačka kristalizacije“ za mijenjanje svijesti, politike i prakse.

Djeca

- U Norveškoj su krizni centri nevladinih organizacija zakonski obavezni da obavijeste službe za staranje o djeci u situacijama kada može postojati rizik da se dijete vrati da živi sa ocem nasilnikom. Važno je da je ovo povezano sa politikom osnaživanja žena – Sekretarijat za krizne centre je pripremio vodič za unapređenje stručnih znanja osoblja zaduženog za pomoć, kako bi mogli procijeniti rizik i pružiti podršku ženama da budu aktivni činioci u sopstvenim životima. To upućuje na politiku dvostrukog zastupanja, gdje se podrška pruža i ženama i djeci.

Počinioci

- U Njemačkoj je država podržala nacionalnu mrežu za koordinaciju brojnih (često malih i lokalnih) projekata koji organizuju programe za počinioce porodičnog nasilja, što je za rezultat imalo usaglašavanje standarda kvaliteta. Dalji planovi odnose se na razvijanje programa za rad na ovom polju. Urađena je evropska baza podataka za projekte koji se bave počiniocima.

6. PODIZANJE NIVOVA SVIJEŠTI, edukacija i obuka

I odgovori na pitanja iz upitnika, i objavljeni izvještaji država članica, ukazuju da su aktivnosti bile usredsređene na **podizanje nivoa svijesti** i edukativne aktivnosti, nesumnjivo podstaknuto kampanjom Savjeta Evrope. U više zemalja kao, na primjer, u Hrvatskoj, pokrenute su konkretne kampanje. Broj država članica koje aktivno distribuiraju

informacije o ženskim pravima i zaštiti od nasilja, porastao je na 38, dok 29 država to redovno radi. Portugalija u svoj plan akcije unosi grupu od 25 mjera namijenjenih unapređenju svijesti kod građana i u školama. U toku seminara u sklopu kampanje Savjeta Evrope, govornici iz više država članica izvijestili su da koriste kampanju kako bi pokrenuli aktivnosti na podizanju nivoa svijesti.

Formiranje svijesti u medijima sporo napreduje. Kodeks ponašanja novinara još predstavlja rijetkost, a broj je opao od posljednjeg izvještaja, čini se zbog dosljednijeg poštovanja kriterijuma. Međutim, više je država u kojima se, tijelo koje prati rad medija, bavi pitanjima koja se tiču nasilja nad ženama i načina na koji se ono predstavlja. Hrvatska je osnovala Odbor za praćenje sprovođenja politike rodne ravnopravnosti (koja obuhvata oblast seksualnog nasilja) u medijima.

Slika u pogledu **obuke** relevantnih struka donekle se promijenila u odnosu na prethodni izvještaj. Kod *svih kategorija*, osim medicinskih sestara i babica, postoji mali *pad* u broju država članica koje izvještavaju da je konkretna obuka o nasilju nad ženama uključena u stručno obrazovanje. Istovremeno, za skoro sve struke postoji *dodatna* konkretna obuka u toku dalje edukacije. Najveći je porast kod nastavnika i vaspitača na predškolskom nivou, ali je prisutan u svim profesijama osim socijalnog rada, gdje je dalja obuka već bila visoko zastupljena. Možda smo svjedoci pomjeranja akcenta ka obuci u toku bavljenja profesijom, kako bi se osiguralo da se novi protokoli, procedure i prakse, zaista primjenjuju. Mada je sticanje osnovnih znanja u toku obrazovanja potrebno kako bi se došlo do trajne promjene profesionalnog rada, najhitnija potreba prilikom uvođenja zakonskih i praktičnih promjena jeste da one dođu do ljudi koji obavljaju konkretne poslove. Pomjeranje ka većem naglasku na daljoj obuci, prema tome, vjerovatno je pozitivan znak.

Informacija br. 5 daje utisak da, kad su u pitanju pravna struka, nastavnici i mediji, manje od polovine zemalja koje podnose izvještaj nudi obuku o nasilju nad ženama, prevenciji ili djelovanju. Zapravo, čini se da ovo funkcioniše kao izbor, pri čemu neki upoznaju buduće pripadnike struke sa ovim pitanjem u toku obrazovanja, a drugi koriste modele obuke u toku bavljenja profesijom. Kad je u pitanju aspekt „jedno ili oboje“, vidimo da 25 država pokušava da obuči nastavnike da odgovore na problem. Ukupno gledano, 26 država edukuje advokate na ovu temu, u toku studija ili kasnije, ali svega 6 država sprovodi oboje. Podaci su isti i kad su u pitanju sudije (ali ne u istim zemljama u svim slučajevima). Bosna, Hrvatska, Letonija i Španija, jedine edukuju i pripadnike obje ove pravne profesije na oba nivoa. Što se tiče socijalnih radnika, broj zemalja koje imaju oba

nivoa obuke je veći – 15 sprovodi i osnovnu i dalju obuku, dok više od polovine država članica (24), primjenjuje ovaj temeljan pristup kad je u pitanju policija. Na drugom kraju skale, za novinare uopšte nema preklapanja – oni ili dobijaju određenu edukaciju u toku obrazovanja ili u toku bavljenja profesijom, ali nikada oboje, što znači da ukupno 18 država ima neki oblik edukacije medija.

Izveštavanje za ove oblasti može donekle da varira, zavisno od toga kako je pitanje protumačeno. Preporuka (2002) 5 i objašnjenja uz upitnik snažno sugerišu da osnovna obuka za date struke teba obavezno da sadrži informacije o nasilju nad ženama, dok dalja obuka treba da bude na raspolaganju i da se podstiče, što podrazumijeva da ona može biti dobrovoljna ili zavisiti od konkretnog opisa posla. Države članice su, možda, izabrale kao odgovor „da” ili „nema odgovora” u slučajevima kada dalja obuka postoji, ali se ne zahtijeva. Teško je definisati standard kojim bi se zahtijevala dalja obuka; najbolja mjera za zadovoljavajuću situaciju mogla bi biti da je obuka na raspolaganju i dostupna svim pripadnicima struke.

5: Obuka stručnjaka

Policija

Stručno obrazovanje – 32

Dalja edukacija – 31

Advokati

Stručno obrazovanje - 18

Dalja edukacija - 15

Sudije

Stručno obrazovanje - 19

Dalja edukacija - 15

Socijalni radnici

Stručno obrazovanje - 25

Dalja edukacija - 25

Ljekari

Stručno obrazovanje - 20

Dalja edukacija - 16

Psiholozi i terapeuti

Stručno obrazovanje - 24

Dalja edukacija - 18

Medicinske sestre i babice
Stručno obrazovanje - 25
Dalja edukacija - 17

Nastavnici
Stručno obrazovanje - 19
Dalja edukacija - 10

Vaspitači na predškolskom nivou
Stručno obrazovanje - 14
Dalja edukacija - 7

Medijski radnici
Stručno obrazovanje - 12
Dalja edukacija - 6

Inovacije i iskustvo u sprovođenju

Podizanje nivoa svijesti

- Načini za podizanje nivoa svijesti postali su raznolikiji i maštovitiji. U Turskoj su se vodeće tekstilne fabrike saglasile da u unutrašnjost jakni koje proizvode ušiju etiketu sa tekstom "Stop nasilju nad ženama".
- U Njemačkoj se lanac pekara saglasio da se druga verzija gore navedenog slogana štampa na papirnim kesama za kifle za doručak.
- Za potrebe "Kampanje bijele trake" u Engleskoj, četiri poznata fudbalska tima dijelila su bijele trake i štampala obavještenja veličine pola stranice u programima za utakmice.
- Turska je pripremila i materijale za obuku namijenjene regrutima za vrijeme obaveznog vojnog roka, čime dopiru do svih mladih muškaraca.
- U više zemalja mediji su angažovani da rade na unapređenju svijesti, što uključuje TV spotove, diskusije na radiju, postere i brošure, a ideja "Nulte tolerancije", koja se prvi put javila u Edinburgu 1992. poslužila je za ime jedne fondacije i prestižne konferencije u Valensiji, u Španiji.

Mediji

- Vlada Kipra pripremila je i objavila priručnik sa smjernicama za medijsko izvještavanje o pitanju porodičnog nasilja, koji sadrži definiciju i prezentaciju pravnih propisa (koji se, na

primjer, odnose na privatnost) kao i smjernice za medijsko izvještavanje i primjere dobre i loše prakse.

- Hrvatska je takođe uradila Priručnik sa smjernicama za medijsko informisanje o porodičnom nasilju, koji je predstavljen na radionicama za novinare, dok Zaštitnik/ca za rodnu ravnopravnost takođe funkcioniše i kao tijelo koje prati rad medija sa ovog aspekta.
- Belgija je ustanovila nagradu za medij koji je pokrenuo najviše inicijativa kad je u pitanju nasilje u porodici, posebno zlostavljanje od strane partnera, i koji je izbjegao stereotipno prikazivanje žena i muškaraca. U pripremi je i kodeks profesionalnog ponašanja.
- U Irskoj, Kancelarija ombudsmana za štampu i Savjet za štampu, zabranjuju objavljivanje "materijala koji je namijenjen ili je vjerovatno da će prouzrokovati teške prekršaje ... po osnovu roda", što bi se moglo upotrijebiti kad je u pitanju neprikladno prikazivanje nasilja nad ženama.

Obrazovanje

- U novom Zakonu o prevenciji porodičnog nasilja, Slovenija je propisala da se zaposleni koji se bave poslovima u ovoj oblasti "moraju", u okviru doživotnog obrazovanja, usavršavanja i obuke, redovno edukovati u oblasti nasilja do nivoa koji utvrđuju resorni ministri". Ovo se odnosi na ministre nadležne za policiju, zdravstvo, socijalnu zaštitu, obrazovanje, rad i porodicu. Zakon kodifikuje i obavezu pružanja takve obuke i uključuje nevladine organizacije među pružaoce obuke. Time što se uspostavlja zakonska obaveza pružanja i pohađanja obuke, udaljava se zaključak da se sumnja u nečije sposobnosti – poput prve pomoći, ova obuka se može smatrati nečim što svako treba da nauči, gdje može doći do zastarijevanja znanja i do potrebe da se ono osvježi.
- U većini zemalja je teško ubijediti sudije da prihvate specijalnu obuku koja je izvan njihove profesije. Velika Britanija je našla način da odgovori na potrebu za obukom, makar u sudovima za prekršaje, tako što se sudije pozivaju da se prijave za status specijalizovanog suda za porodično nasilje, pod uslovom da dobrovoljno prođu tečaj za obuku. I u Španiji, koja ima drugačiji pravni sistem, osnivanje specijalizovanih sudova je pružilo priliku za obuku sudija i tužilaca o rodnom nasilju i implikacijama novog zakona.

7. PRIKUPLJANJE PODATAKA I ISTRAŽIVANJE

Prilično iznenađuje da 21 od 40 država članica izvještava da policijska statistika daje povezano pol počinioca i žrtve i njihov odnos prilikom izvještavanja o najčešćim krivičnim djelima u okviru porodice. Na seminaru Savjeta Evrope *Prikupljanje podataka kao preduslov djelotvornih politika za borbu protiv nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici*, održanom u Lisabonu u julu 2007, samo je Kipar predstavio sistematsko prikupljanje policijskih podataka, koji se, međutim, ne objavljuju redovno, već su zahtijevali istraživačku analizu fonda slučajeva. Države koje su, kao Kipar 1994, usvojile zasebni zakon kojim se definiše porodično nasilje kao konkretno krivično djelo, i one koje su uvele specijalizovane sudove, posjeduju potencijal za podnošenje izvještaja, ukoliko se ta djela tretiraju u skladu s datim zakonima ili sudskim nadležnostima. Međutim, čak ni u Španiji, ni Velikoj Britaniji svi slučajevi koji se odnose na porodično nasilje ne ostaju u specijalizovanim sudovima, već se teži slučajevi prosljeđuju višim sudovima, a sistem specijalizovanih sudova u Britaniji još ne pokriva ni polovinu teritorije te države.⁶³

21 država članica navodi da policija izvještava konkretno o porodičnom nasilju. Nije riječ o potpuno istim državama kao u prethodnom pasusu. Svega 15 država povezuje podatke o polu i odnosu i izvještava konkretno o porodičnom nasilju.⁶⁴ Takvi izvještaji se ne mogu naći na najlogičnijim internet izvorima (Ministarstvo unutrašnjih poslova Britanije, njemačka savezna kriminalistička policija - Bundeskriminalamt) za Veliku Britaniju ili Njemačku, na primjer. Na osnovu CEDAW izvještaja i nacionalnih politika čini se, pak, da više država zahtijeva od svakog policijskog okruga redovni (interni) izvještaj o slučajevima porodičnog nasilja. To može biti zaseban dokument, koji nije obuhvaćen sistemom policijske statistike. U nekim državama članicama policija obezbjeđuje statistiku o porodičnom nasilju po zahtjevu, ali ne kao redovnu proceduru.

Samo 7 članica podatke o nasilju nad ženama prikuplja putem zdravstvenih službi. To se najlakše postiže u nordijskom sistemu sa ličnim matičnim brojevima, te je stoga ovo ustaljena praksa u Danskoj i Švedskoj. Sve u svemu, pak, čini se da ovo nije rješenje koje bi bilo pismenljivo u većem dijelu Evrope.

Od 27 država članica (broj je porastao sa 24 u prethodnom izvještaju)

63 Vidjeti Maddy Coy, Liz Kelly, Jo Ford: *Map of Gaps: The postcode lottery of violence against women support services*. London: *End Violence Against Women* 2007.

64 Policijski izvještaji o porodičnom nasilju možda ne preciziraju da li je počinitelj ili žrtva muško ili žensko, odrasla osoba ili dijete.

koje su sprovele istraživanja (ili module istraživanja) kako bi ocijenile prisustvo nasilja nad ženama, 15 planira da istraživanje ponovi i na taj način prati dalja dešavanja. U 18 zemalja specijalni modul je bio obuhvaćen drugim nacionalnim istraživanjem; u 21 zemlji postojalo je namjensko istraživanje učestalosti, a u 13 je realizovano oboje.

Inovacije i iskustvo u sprovođenju

- Na Kipru su analizirani policijski dosjei za preko 4000 slučajeva porodičnog nasilja u toku šest godina, a u pripremi je dalja detaljna studija koja ima za cilj da obuhvati sve slučajeve prijavljene policiji u toku jedne godine, prouči proces i njegove rezultate.
- U kontekstu Ujedinjenih nacija u toku su napori da se kreiraju i sprovedu mjere koje se odnose na nasilje nad ženama koje mogu pružiti uporedive podatke za više zemalja. Međunarodno istraživanje nasilja nad ženama (IVAWS) sprovedeno je u više evropskih zemalja, među kojima su Češka, Danska, Grčka, Italija, Poljska i Švajcarska. Konferencija evropskih statističara (UNECE) osnovala je radnu grupu za definisanje indikatora i standardizovanog modula.

8. ZAKLJUČCI

Nasilje nad ženama je duboko ukorijenjen i višestran problem. U oblikovanju strategija ulogu imaju brojni lokalni faktori. Na primjer, u zemljama u ekonomskoj tranziciji, prisustvo međunarodnih donatora ili organizacija koje pružaju znanja i vještine mogu ubrzati aktivnost u oblasti nasilja u porodici, čak i u kontekstu u kome bi nedavni nasilni sukob mogao sugerisati seksualno nasilje kao prioritet. S druge strane, tamo gdje takvi spoljni akteri nijesu prihvaćeni od svih zainteresovanih strana, ili gdje povlače svoju pomoć nakon pridruženja EU, napori ove vrste mogu biti blokirani, a rad u nekoj drugoj oblasti može se činiti korisnijim. Prema tome, može se očekivati da će se pomoci razlikovati zavisno od okolnosti i od viđenja hitnosti određenih polja djelovanja.

U toku protekle dvije godine došlo je do očiglednog napredovanja u razvijanju koherentnih i **sveobuhvatnih strategija** koje se bave nasiljem nad ženama u njegovim višestrukim aspektima; ne samo da je porastao broj planova akcije i uvećao se njihov obim, već su u njihovoj razradi definisani i konkretniji koraci. Pa ipak, budžetske linije često sasvim izostaju. Napredak je vidljiv na planu krivičnih sankcija, rada policije i tužilaštva, mada prema onome koliko ih je praćenjem sprovođenja

moguće izmjeriti, nije riječ o krupnim promjenama. Prilikom ovog praćenja nalozi za zaštitu su pažljivije prebrojani ali, izgleda, da postoji kretanje ka korišćenju ovog instrumenta prilagođenog kontekstu određenog pravnog sistema.

Čini se da **usluge** stagniraju u mnogim zemljama, mada postoje značajni nedostaci u njihovom pružanju gotovo svuda⁶⁵, što bi zahtijevalo njihov rast. Ipak, u zemljama s najnižim nivoima pružanja usluga došlo je do porasta, i danas 35 (a ne 29) država članica obezbjeđuju takvu pomoć non-stop. Povećanje u broju usluga za žrtve seksualnog napada i silovanja je malo, ali izgleda da su one dostupnije i češće besplatne. Samo nekoliko država članica ima strategije za obuhvatanje i podršku djeci, nezavisno od odluke njihove majke o tome da li će ostati ili otići. Programi koji se bave počiniocima nijesu se proširili na veći broj zemalja, a mnogi projekti su mali i izolovani. Dok je u jednom broju zemalja došlo do znatnog širenja ove vrste usluga, u drugima vlada nema dovoljno informacija čak i kada postoji niz projekata. Sve u svemu, ima razloga za brigu – usluge su bile polazna tačka i katalizator svijesti i djelovanja povodom nasilja nad ženama, a čini se da one nemaju korist od združenih evropskih napora u pravcu borbe protiv nasilja onoliko koliko bi trebalo očekivati, a možda i nimalo. Možda je ovdje značajno oklijevanje vlada da svojim planovima akcije pridruže budžetske linije. Protiv nasilja nad ženama se ne može boriti i ono se ne može eliminisati ukoliko se tom poslu ne posvete znatni resursi.

Kampanja Savjeta Evrope nesumnjivo je ubrzala **podizanje nivoa svijesti** u Evropi, što se „pretače“ u obučavanje stručnjaka da odgovore na problem. Posebno u pogledu obuke u toku rada raste, kako broj država članica tako i lepeza stručnjaka obuhvaćenih obukom. Najdjelotvornija strategija je kombinovanje temeljnog osnovnog znanja u toku obrazovanja sa modulima u toku bavljenja profesijom na kojima se uči kako se ponašati u konkretnim situacijama; ovo se najčešće sprovodi sa policijom i socijalnim radnicima. Dosljedne strategije za obučavanje pripadnika drugih struka su rjeđe i biće im potrebno posvetiti pažnju u budućnosti. Baza znanja postoji, kao i znatna količina materijala za stručnu obuku. Usmjeravanje više resursa za usluge moglo bi za sporedni efekat imati to da donosi korist obuci, s obzirom da usluge koje raspoložu adekvatnim resursima obezbjeđuju osoblje za obuku visokog kvaliteta koja odgovara potrebama stručnjaka.

65 S eventualnim izuzetkom Luksemburga i Norveške, koji imaju kako proporcionalno najviše mjesta u skloništima tako i relativno visok broj mjesta u programima za počinioc.

Ukupno gledano, podaci o praćenju sprovođenja ukazuju da Preporuka (2002) 5 funkcioniše kao **zajednički okvir** za najveći broj država članica, pošto artikuliše vodeće principe i formuliše praktične izazove, bez uskog definisanja obaveza i procedura. Brojne aktivnosti koje se javljaju u izvještajima, predstavljene u sklopu kampanje ili objavljene na internetu i u štampi, rad na mobilizovanju političke volje za eliminisanje nasilja nad ženama i podaci o indikatorima, ukazuju da je širom Evrope u toku proces stapanja vizija i politika. Činjenica da 40 država članica dobrovoljno daje odgovore na standardizovani upitnik o sprovođenju ključnih elemenata Preporuke, ukazuje da su široko prihvaćeni kako izražavanje ovog pitanja, od strane Savjeta Evrope, kao pitanja ljudskih prava i demokratije, tako i ideja o nastojanju da se formiraju zajednički standardi dobre prakse.

SAVJET EVROPE

Strazbur, 27. maj 2008.

EG-TFV (2008) 5 rev 1

RADNA GRUPA ZA BORBU PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA, UKLJUČUJUĆI I PORODIČNO NASILJE (EG-TFV)

(Ad hoc tijelo, osnovano 2005. godine sa ciljem ocjene napretka i kreiranja predloga za buduće aktivnosti na polju borbe protiv nasilja nad ženama. Radna grupa je direktno odgovorna Odboru ministara)

Konačni izvještaj o aktivnostima

Predlozi za buduće djelovanje Savjeta Evrope i država članica u cilju suzbijanja nasilja nad ženama

*Odjeljenje za rodnu ravnopravnost i borbu protiv trgovine ljudima
Generalni direktorat za ljudska prava i pravne poslove*

ODJELJAK 5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE RADNE GRUPE

5.1 UVOD

1. U Odjeljku II.4 Akcionog plana usvojenog na Trećem samitu šefova država i vlada Savjeta Evrope (Varšava, 16.-17. maj 2005.) kaže se sljedeće:

„Savjet Evrope preduzeće mjere na suzbijanju nasilja nad ženama, uključujući i porodično nasilje. Osnovaće Radnu grupu koja će vršiti evaluaciju napretka na nacionalnom nivou i uvesti instrumente za kvantifikovanje razvojnih koraka na panevropskom nivou sa ciljem da se pripreme predlozi za djelovanje. U tijesnoj saradnji sa drugim evropskim i nacionalnim akterima, uključujući i nevladine organizacije, pripremiće se i sprovedi panevropska kampanja za suzbijanje nasilja nad ženama, uključujući i porodično nasilje.“

2. Kako navodi Komitet ministara, u nastavku Akcionog plana usvojenog tokom Trećeg samita Savjeta Evrope, ono što se očekuje od Radne grupe jeste, između ostalog, da izvrši procjenu efikasnosti funkcionisanja mjera za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama usvojenih na nacionalnom i međunarodnom nivou i da dâ predloge za reviziju postojećih ili usvajanje novih mjera.

3. Jedan od glavnih zadataka Radne grupe je da sačini predloge za buduće djelovanje Savjeta Evrope i njegovih država članica u cilju sprječavanja i suzbijanja nasilja nad ženama.

4. I pored pozitivnih pomaka u zakonskoj regulativi, politici i praksi, nasilje nad ženama u raznim oblicima i dalje je rasprostranjeno u svim državama članicama Savjeta Evrope. Evaluacija mjera preduzetih na sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama jasno ukazuje da one nijesu dovoljno efikasne da iskorijene ovo zlo.

5. Mjere preduzete da bi se zaštitile žene i kaznili počinioci imale su ograničeno dejstvo, što pokazuje alarmantno niska stopa osuđivanja počinioca nasilja nad ženama, naročito u poređenju sa drugim

krivičnim djelima nasilja. Usluge pružanja pomoći ženama žrtvama nasilja zasnovanog na rodnoj određenosti i dalje su nedovoljne i nedosljedne, a u nekim zemljama nevladine organizacije sa ograničenim resursima su jedine koje te usluge pružaju bez bilo kakve podrške države. U velikom broju slučajeva nacionalni akcioni planovi nijesu se dotakli nasilja nad ženama na sveobuhvatan, holistički način, ili im, pak, nijesu obezbijedena dovoljna finansijska i druga sredstva koja bi omogućila njihovo efikasno sprovođenje. Tamo gdje ima pozitivnih primjera u praksi, oni nijesu uvijek dostupni svim ženama i to usljed geografskih, budžetskih, jezičkih ili pristupnih ograničenja ili usljed činjenice da se radi samo o pilot-projektima.

6. Po međunarodnom pravu, države su dužne da marljivo rade na sprječavanju nasilja, zaštiti žena od nasilja i kažnjavanju počinitelaca, kao i da obezbijede pravno sredstvo i pravnu zaštitu ženama koje su pretrpjele nasilje. Sve preporuke Radne grupe zasnivaju se na važnosti prepoznavanja od država članica - da nasilje nad ženama predstavlja kršenje ljudskih prava, da se protiv njega može efikasno boriti isključivo sveobuhvatnim, holističkim pristupom, i da postoji politička volja na najvišem nivou da se obezbijede adekvatni resursi za dugoročno i kontinuirano djelovanje.

7. S ciljem da se osnaži i dalje razvije tekuće djelovanje i Savjeta Evrope i njegovih država članica na sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama, Radna grupa pripremila je preporuke, izložene niže u tekstu, koje se odnose i na jedne i na druge. U skladu s mandatom Radne grupe, ove preporuke usredsređene su na nasilje nad ženama koje se događa u porodici ili porodičnoj zajednici⁶⁶, kao i na neke oblike nasilja nad ženama koje se događa unutar zajednice⁶⁷, poput silovanja ili seksualnog zlostavljanja, ali ne i na neke druge oblike kao što su uznemiravanje na radnom mjestu ili trgovina ženama jer su takvi oblici nasilja nad ženama već pokriveni određenim Konvencijama Savjeta Evrope⁶⁸. Preporuke na međunarodnom nivou uključuju: pripremu novog, zakonski obavezujućeg međunarodnog instrumenta u oblasti ljudskih prava za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama, postavljanje Specijalnog izvještaca Savjeta Evrope o nasilju nad ženama i uspostavljanje mehanizma praćenja ubistava žena (Femicide Watch). Preporuke na nacionalnom nivou su dvostruke prirode: s jedne strane one zahtijevaju sveobuhvatni pristup

66 Vidi definiciju "nasilja koje se događa u porodici ili porodičnoj zajednici" sadržanu u *Preporuci (2002)5 Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja*.

67 Vidi definiciju "nasilja koje se događa u zajednici" sadržanu u *Preporuci (2002)5 Odbora ministara Savjeta Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja*.

68 Vidi, na primjer, *Evropsku socijalnu povelju iz 1961.*, *Revidiranu evropsku socijalnu povelju iz 1996.* i *Konvenciju Savjeta Evrope o akciji protiv trgovine ljudima iz 2005.*

i odgovarajuće resurse za efikasno sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama, dok s druge strane zahtijevaju usvajanje određenih mjera u sljedećih pet ključnih oblasti: zakonodavstvu, pomoći i zaštiti žrtava, sakupljanju podataka, podizanju svijesti i ulozi muškaraca.

5.2 PREPORUKE NA MEĐUNARODNOM NIVOU ZA SPRJEČAVANJE I SUZBIJANJE NASILJA NAD ŽENAMA

5.2.1 Evropska konvencija o ljudskim pravima za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama

8. Postoji jasna potreba za usvajanjem Evropske konvencije za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i zaštitu žrtava tog nasilja. Savjet Evrope ima jedinstvenu šansu da rukovodi procesom pripreme prvog Evropskog sporazuma o ljudskim pravima za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama. Na ovaj način, mjere i standardi postavljeni u *Preporuci (2002)5 Odbora ministara Savjeta Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja* postali bi pravno obavezujući za sve zemlje potpisnice nove Konvencije.

9. Neophodno je naglasiti nepostojanje kako jednog univerzalnog sporazuma tako i evropskog sporazuma u ovoj oblasti. *Evropska konvencija o ljudskim pravima* je opšti međunarodni instrument o građanskim i političkim pravima, ali koji ne obuhvata specifičnu zaštitu žena žrtava nasilja, zasnovanog na rodnoj određenosti. Uistinu, u sadašnjem trenutku samo Organizacija američkih država i Afrička unija imaju sporazume u ovoj oblasti. Organizacija američkih država prva je međunarodna organizacija koja je usvojila, 1994. godine, pravno obavezujući instrument za suzbijanje svih oblika nasilja nad ženama⁶⁹, koji je na snazi od marta 1995.g. Činjenica da je ova konvencija ratifikovana od najvećeg broja strana unutar interameričkog sistema pokazuje snažnu političku volju da se postave zajednički pravno obavezujući standardi u ovoj oblasti. Afrička unija je 2003. godine, usvojila Protokol o pravima žena u Africi⁷⁰ koji eksplicitno traži zaštitu žena od nasilja – i u privatnom i u javnom životu – kao oblik garantovanja prava na život, integritet i bezbjednost osobe.

10. Jedna od glavnih poruka *Kampanje Savjeta Evrope za suzbijanje nasilja nad ženama, uključujući i porodično nasilje* bila je da „podstakne

69 Interamerička konvencija za sprečavanje, kažnjavanje i suzbijanje nasilja nad ženama, "Konvencija Belem do Para", Brazil, 1994.

70 Protokol Afričke povelje o pravima čovjeka i naroda o pravima žena u Africi, koji je stupio na snagu 25.11.2005. i koji je od 17.januara 2008. ratifikovala dvadeset i jedna zemlja.

države da iskažu političku volju da zaustave nasilje nad ženama". U tom smislu, može se smatrati da će sporazum između država članica Savjeta Evrope da pripreme novi pravno obavezujući instrument za zaštitu ljudskih prava potvrditi njihovu snažnu posvećenost cilju da se suzbije nasilje nad ženama, koja se već iskazala usvajanjem *Preporuke (2002)5 Odbora ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja*.

11. U skladu sa Planom kampanje Savjeta Evrope, „Nasilje nad ženama predstavlja kršenje ljudskih prava te stoga države imaju obavezu da marljivo rade na sprječavanju ovog tipa nasilja, zaštiti njegovih žrtava, dodjeljivanju novčane nadoknade žrtvama i krivičnom gonjenju i kažnjavanju počinitelaca". Snažno se preporučuje da buduća Konvencija Savjeta Evrope za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama bude instrument za zaštitu ljudskih prava koji će sadržati prava u nadležnosti suda u vezi sa zaštitom prava žrtava (na pr. Evropska konvencija o ljudskim pravima).

12. Budući pravno obavezujući instrument Savjeta Evrope za suzbijanje nasilja nad ženama treba da bude sveobuhvatni sporazum o ljudskim pravima, a njegovi najvažniji ciljevi da budu sprječavanje nasilja zasnovanog na rodnoj određenosti, zaštita žrtava i krivično gonjenje počinitelaca.

13. O obimu takve konvencije, oblastima koje treba obuhvatiti i mogućim mehanizmima praćenja buduće Konvencije Savjeta Evrope koja se tiče nasilja nad ženama detaljno se govori u pasusima koji slijede.

Osnovni princip buduće konvencije

14. Važno je prepoznati rodno obojenu prirodu fenomena porodičnog nasilja i strukturalne uzroke nasilja nad ženama. Žene su disproporcionalno izložene mnogim formama nasilja, a izložene su tom nasilju zato što su žene. Otuda pojam nasilja zasnovanog na rodnoj određenosti, odnosno rodno zasnovanog nasilja. Nasilje zasnovano na rodnoj određenosti je čin kršenja ljudskih prava koji proističe iz neravnoteže moći između žena i muškaraca i predstavlja prepreku na putu ka ostvarivanju rodne ravnopravnosti.

Obim ratione personae buduće konvencije

15. U skladu sa *Preporukom (2002)5 Odbora ministara Savjeta Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja*, koja obuhvata nasilje zasnovano na rodnoj određenosti kroz cjelokupni životni vijek žena, pravno obavezujući instrument za zaštitu ljudskih prava u ovoj

oblasti treba da obuhvati sve oblike nasilja zasnovanog na rodnoj određenosti počinjenog nad ženama za vrijeme njihovog života, te stoga treba da uključi i djevojčice.

16. Ograničavanje primjene na žene koje su dostigle punoljetstvo ograničilo bi obim i efikasnost jednog takvog instrumenta, s obzirom da neke ozbiljne forme nasilja zasnovanog na rodnoj određenosti, kao što su sakaćenje ženskih polnih organa, prisilni brakovi i ubistva u ime časti, često se odnose na djevojke mlađe od 18 godina. Osim toga, djevojke ispod 18 godina takođe mogu da budu izložene nasilju partnera prije braka.

Obim ratione materiae buduće konvencije

17. Pravno obavezujući međunarodni instrument Savjeta Evrope u ovoj oblasti treba da bude instrument za zaštitu ljudskih prava koji će biti smješten u širi kontekst nasilja nad ženama kao nasilja zasnovanog na rodnom određenju. Stoga je od vitalnog značaja da se proširi obim moguće konvencije kako bi obuhvatila razne forme sljedeća tri tipa nasilja nad ženama: fizičkog nasilja, seksualnog nasilja i psihološkog nasilja.

18. Oblici nasilja nad ženama koji bi bili obuhvaćeni takvim jednim instrumentom uključivali bi, između ostalog, oblike nasilja zasnovanog na rodnom određenju, kao što su fizičko nasilje među partnerima ili bivšim partnerima, silovanje, seksualno zlostavljanje i seksualno uznemiravanje, ali i sakaćenje ženskih polnih organa, prisilne brakove i zločine počinjene u ime časti. Nadalje, definicija nasilja nad ženama treba da bude dovoljno široka da obuhvati i druge forme nasilja koje se pojavljuju.

19. Uključivanje čitavog niza oblika nasilja nad ženama ima još veću opravdanost jer prati postojeće međunarodne instrumente. *Preporuka (2002)5 Odbora ministara Savjeta Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja* pokriva sve oblike nasilja zasnovanog na rodnom određenju. Drugi pravno obavezujući međunarodni instrumenti, kao što su *Interamerička konvencija za sprječavanje, kažnjavanje i suzbijanje nasilja nad ženama („Konvencija Belem do Para“)* i *Protokol Afričke povelje o pravima čovjeka i naroda o pravima žena u Africi*, takođe obuhvataju razne oblike nasilja nad ženama i nijesu ograničeni samo na jedan tip nasilja. Treba istaći da definicija nasilja nad ženama, na kojoj se Protokol zasniva, uključuje ne samo sva djela koja škode ženama u fizičkom, seksualnom ili psihološkom smislu, već i u ekonomskom pogledu. Ovo premašuje obim nasilja nad ženama koji se primjenjuje i u Opštoj preporuci 19 *Konvenciji Ujedinjenih nacija*

o suzbijanju svih oblika diskriminacije nad ženama iz 1979. godine i u Interameričkoj Konvenciji Belem do Para.

Oblasti koje buduća konvencija treba da obuhvati

20. *Preporuka (2002)5 Odbora ministara Savjeta Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja* predlaže sveobuhvatnu strategiju za sprječavanje nasilja, zaštitu žrtava i kažnjavanje počinitelaca.

21. Pravno obavezujući instrument za zaštitu ljudskih prava u ovoj oblasti treba da pokrije ova tri područja. To podrazumijeva holistički pristup sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama, što znači da buduća konvencija treba da sadrži sveobuhvatni niz mjera koji će pokrivati pomenuta tri područja.

Mehanizam praćenja buduće konvencije

22. Generalno je prepoznato da se efikasnost međunarodnih instrumenata može mjeriti efikasnošću mehanizma njihovog praćenja. Stoga buduća konvencija treba da ima efikasan i nezavisan mehanizam praćenja. Takvi nezavisni mehanizmi praćenja ljudskih prava su dobro poznati u okviru Savjeta Evrope i uživaju veliki kredibilitet – kao rezultat nezavisnosti i nepristrasnosti njihovih članova i zahvaljujući kvalitetu njihovih izvještaja i zaključaka koji proističu iz procedure praćenja. Tijelo zaduženo za praćenje takve konvencije treba da se sastoji od nezavisnih i visoko kvalifikovanih eksperata koji će biti u stanju da vrše praćenje sprovođenja obaveza sadržanih u konvenciji.

23. U vezi sa sastavom i nadležnostima takvog jednog mehanizma praćenja, bilo bi dobro prostudirati tijela ili mehanizme praćenja postojećih sporazuma za zaštitu ljudskih prava, poput *Konvencije Savjeta Evrope o djelovanju protiv trgovine ljudima (GRETA)*, *Komiteta Ujedinjenih nacija za suzbijanje diskriminacije nad ženama (CEDAW)* ili *Mehanizma za praćenje sprovođenja Interameričke konvencije za sprječavanje, kažnjavanje i suzbijanje nasilja nad ženama (MESECVI)*

Praktični modaliteti

24. Kako bi se obezbijedilo da se tako široki raspon raznorodnih pitanja adekvatno obradi u budućoj konvenciji, grupa zadužena za sastavljanje takvog instrumenta za zaštitu ljudskih prava treba da bude multidisciplinarna i da uključi eksperte s različitim profesionalnim iskustvom u oblasti nasilja nad ženama, rodne ravnopravnosti, ljudskih prava uopšte, te krivičnog i građanskog prava, kao i eksperte iz nevladinih organizacija. Stoga se predlaže da se osnuje jedan novi

ad hoc odbor multidisciplinarnog sastava uz učešće predstavnika Evropskog odbora za probleme kriminala (CDPC), Upravnog odbora za ravnopravnost žena i muškaraca (CDEG), Upravnog odbora za ljudska prava (CDDH), Evropskog odbora za pravnu saradnju (CDCJ), kao i drugih Upravnih odbora vezanih za ovu oblast (npr. sastav sličan *ad hoc* Odboru za akciju protiv trgovine ljudima (CAHTEH)).

5.2.2 Specijalni/a izvještač/teljka o nasilju nad ženama

25. Treba da se postavi *Specijalni/a izvještač/teljka o nasilju nad ženama* za Evropu. Specijalni/a izvještač/teljka radio/la bi u saradnji sa Komesarom Savjeta Evrope za ljudska prava i budućim mehanizmom praćenja predviđene Konvencije Savjeta Evrope za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama.

26. Mandat Specijalnog/e izvještača/teljke prvenstveno bi bio da stavi poseban naglasak na prirodu i specifičnosti nasilja nad ženama u Evropi. Specijalni/a izvještač/teljka treba da bude kompetentan/a da obilazi zemlje i daje konkretne preporuke Savjetu Evrope i državama članicama kako bi problemi postali vidljiviji, kako bi se podizanje svijesti osnažilo i na nivou Vlade i na nivou građanskog društva, i kako bi se pomoglo razvoju nove sudske prakse i drugih mjera, između ostalog na osnovu tematskih studija i regionalnog istraživanja.

27. Prilikom koncipiranja mandata, treba obratiti pažnju na dva postojeća regionalna mandata – Specijalnog/e izvještača/teljke o pravima žena Interameričke komisije za ljudska prava, postavljenog 1994.g. i Specijalnog/e izvještača/teljke o pravima žena u Africi, postavljenog 1998.g., kao i Specijalnog/e izvještača/teljke Ujedinjenih nacija o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posljedicama, postavljenog 1994. godine. U tu svrhu, treba sprovesti analitičku studiju Savjeta Evrope da bi se prostudirali postojeći mehanizmi i predložila rješenja za prevazilaženje postojećih problema.

5.2.3 Praćenje nasilja nad ženama – praćenje ubistava žena (Femicide Watch)

28. Države članice Savjeta Evrope treba da, bez odlaganja, preduzmu efikasne mjere na sprječavanju čestih i veoma flagrantnih primjera kršenja ljudskih prava žena – ubistava žena od strane muževa, bivših muževa, intimnih partnera i rođaka.

29. Države članice treba da uspostave metod za prikupljanje podataka o broju takvih ubistava žena na godišnjem nivou, razvrstanih po

godištu, broju počinitelaca razvrstanih po godištu i polu počinitelaca, kao i o odnosu između počinioca i žrtve ili žrtava. Treba, takođe, prikupiti informacije u vezi s krivičnim gonjenjem i kažnjavanjem počinitelaca. Svaki slučaj takvog ubistva treba pažljivo analizirati da bi se otkrio bilo kakav propust u zaštiti, s ciljem da se unaprijede i dalje razviju preventivne mjere.

30. U prikupljanju, analizi i objavljivanju takvih podataka, države članice treba da sarađuju sa nevladinim organizacijama koje djeluju u ovoj oblasti. Podatke treba učiniti dostupnim javnosti na nacionalnom nivou, i od strane Savjeta Evrope, i objaviti ih tokom 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama. Generalni sekretarijat Savjeta Evrope treba da obezbijedi objavljivanje takvih podataka.

31. Države članice mogle bi povjeriti ovaj zadatak postojećim nacionalnim strukturama sa mandatom da rade na nasilju nad ženama i predloženim nacionalnim tijelima za praćenje nasilja nad ženama.

5.3. PREPORUKE NA NACIONALNOM NIVOU ZA SPRJEČAVANJE I SUZBIJANJE NASILJA NAD ŽENAMA

5.3.1 Potreba za sveobuhvatnim pristupom u sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama

32. Države su dužne da marljivo rade na sprječavanju, istrazi i kažnjavanju činova nasilja, bilo da su počinjeni od strane države ili privatnih lica, kao što su dužne i da pružaju zaštitu žrtvama. Da bi bile u stanju da ispune ovu obavezu, države članice treba da uspostave politiku koja se zasniva na dokazima, koja je sveobuhvatna i koordinirana i koja uključuje adekvatne resurse za efikasno sprovođenje, praćenje i evaluaciju. Ta politika treba da se usredsredi na potrebe žrtava i da pokrije sve aspekte relevantne za sprječavanje nasilja i zaštitu žrtava, uključujući pružanje usluga žrtvama, zaštitne zakone, podizanje svijesti, edukaciju i trening, sistematsko prikupljanje podataka i istraživanje, kao i unapređenje saradnje između različitih oblasti i aktera i promociju umrežavanja na nacionalnom i međunarodnom nivou – sve to kako bi se postigao standard dobrog kvaliteta.

33. Španski Zakon 1/2004 od 28. decembra o *Integralnim mjerama zaštite protiv nasilja nad ženama* u svojoj Preambuli jasno izražava potrebu za sveobuhvatnim pristupom u sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama:

„Nasilju nad ženama pristupa se sa integralnog, multidisciplinarnog stanovišta, polazeći od procesa edukacije i socijalizacije. Težnja za jednakošću i poštovanjem ljudskog dostojanstva i individualnih sloboda mora biti primarni cilj na svim nivoima socijalizacije. Zakon uvodi senzitivizaciju i interventne mjere u sferi obrazovanja. On takođe teži da doprinese imidžu žena koji poštuje njihovo dostojanstvo i ravnopravnost, s posebnim osvrtom na svijet reklama. Pruža se podrška žrtvama nasilja kroz prepoznavanje njihovog prava na informisanje, besplatnog advokata i druge mjere socijalne zaštite i ekonomske pomoći. Tako se obezbjeđuje integralni pravni odgovor koji obuhvata i sudski postupak, uz stvaranje novih sudova, i materijalno građansko i krivično zakonodavstvo, uključujući specifičnu obuku za zdravstveno, policijsko i pravosudno osoblje kojem je povjereno prikupljanje dokaznog materijala i sprovođenje zakona. Senzitivizacija i interventne mjere su jednako usmjerene na sektor zdravstva, da bi pospješile rano otkrivanje kao i fizičku i psihološku njegu koja se pruža žrtvama, u sprezi s drugim mjerama podrške. Činovi nasilja nad ženama takođe utiču i na maloljetna lica koja su u istom porodičnom okruženju, koja mogu da trpe njihove posljedice i direktno i indirektno. Zakon se takođe dotiče njihove zaštite, ne samo da bi štitio njihova prava kao maloljetnika već i da bi obezbijedio efikasnost zaštitnih mjera preduzetih u korist žena“.

34. Glavni cilj sveobuhvatne i koordinirane politike je da uspostavi operativan „interventni sistem“ ili „interventni lanac“ koji je usredsređen na potrebe žrtava. Prema *Preporuci (2002)5 Odbora ministara Savjeta Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja*, sve relevantne državne institucije i nevladine organizacije treba da budu uključene u sastavljanje i sprovođenje neophodnih mjera.

35. U srži svake sveobuhvatne strategije za suzbijanje nasilja nad ženama postoji potreba za jasnom definicijom nasilja nad ženama kao nasilja zasnovanog na rodnoj određenosti i kao čina kršenja ljudskih prava.

36. Zakonodavstvo, vezano za zaštitu i podršku žena žrtava, predstavlja veoma važan dio strategije za suzbijanje nasilja nad ženama. Od ogromnog je značaja uskladiti različite oblasti prava, kao što su krivično pravo, građansko pravo, porodično pravo i imigraciono pravo, kako bi se obezbijedio sveobuhvatan i harmonizovan pravni pristup.

37. Nacionalni akcioni plan za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama predstavlja efikasan način stavljanja u praksu jedne sveobuhvatne i koordinirane politike, pod uslovom da se zasniva na jasnom političkom opredjeljenju i da ga prate neophodni resursi za njegovo efikasno sprovođenje. Vladin akcioni plan treba da obuhvati sve oblike rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Treba da bude sveobuhvatan u smislu da pokriva sve zakonske i političke oblasti relevantne za sprječavanje nasilja i zaštitu žena, a koordinaran u smislu da su sve mjere u skladu jedna s drugom, kako bi se izbjegle rupe i protivvrječne intervencije.

38. Nacionalni akcioni plan treba da bude javni dokument i da ima precizan vremenski okvir. Treba da bude zasnovan na detaljnoj analizi *status quo*-a i na najnovijim saznanjima iz istraživanja i prakse. Takođe treba da sadrži konkretne ciljeve u svim oblastima i definisane indikatore za evaluaciju ciljeva, uključujući i sistematsko prikupljanje podataka u svim relevantnim oblastima. Akcione planove odobrava vlada i oni treba da uključuju adekvatan i siguran budžet za njihovo sprovođenje.

39. Svaka država članica treba da osnuje vladino tijelo sa jasnim i čvrstim mandatom da koordinira, razvija, sprovodi i vrši interno praćenje i evaluaciju politike koja se tiče nasilja nad ženama i da garantuje sprovođenje i reviziju akcionog plana. Članovi tog vladinog tijela treba da budu sve relevantne državne agencije i institucije na federalnom, regionalnom i lokalnom nivou, zatim eksperti iz nevladinih organizacija, naročito ženskih nevladinih organizacija koje pružaju usluge žrtvama, i eksperti iz akademskih krugova.

5.3.2 Potreba za adekvatnim resursima za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama

40. Ako hoće da djeluju u skladu sa svojom obavezom marljivog rada, države članice Savjeta Evrope dužne su da odvoje adekvatna sredstva za sprječavanje nasilja nad ženama, zaštitu žrtava, kažnjavanje počinilaca i pružanje usluga žrtvama. Politička, socijalna i ekonomska cijena nebaavljenja nasiljem nad ženama ogromna je i direktno utiče na društvo. Čvrsto političko opredjeljenje na najvišem nivou je od suštinskog značaja da bi se obezbijedilo da se dodijele neophodna finansijska i druga sredstva za zaštitu žena od svih oblika nasilja.

41. Svi nacionalni akcioni planovi treba da uključe namjensku budžetsku liniju i na nacionalnom, i na regionalnom, i na lokalnom nivou, a države članice treba da sprovedu proces rodnog budžetiranja kako bi se utvrdio uticaj glavnog budžeta na žene, i u kojoj mjeri je

političko opredjeljenje ka rodnoj ravnopravnosti i suzbijanju nasilja nad ženama, pokriveno adekvatnim resursima. Ovo im ne bi samo omogućilo da mjere isplativost svog rada, već bi takođe i unaprijedilo izvješćavanje.

5.3.3 Zakonske mjere

42. Zakonske mjere su u središtu efikasnih strategija za borbu protiv nasilja nad ženama. Postojeće zakonske mjere treba unaprijediti u gotovo svim državama članicama Savjeta Evrope, a neophodno je uvesti i nove mjere za suzbijanje nasilja i omogućavanje napretka. Države treba da izvrše reviziju i izmijene nacionalne zakone, tamo gdje je to neophodno, kako bi se ustanovile i popunile rupe u zaštiti žena od svih oblika nasilja, zasnovanog na rodnoj određenosti, uključujući i nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, da ukinu zakone u kojima postoji diskriminacija žena i usvoje zakone za suzbijanje tradicionalnih diskriminatornih stavova prema ženama koji mogu dovesti do nasilja.

43. Države članice treba da uspostave sveobuhvatan i koordiniran sistem kako bi efikasno sprječavale sve oblike nasilja nad ženama i štatile žrtve. Efikasni zakoni za zaštitu žrtava i kažnjavanje i obeshrabrivanje činova nasilja, kao i zakonske odredbe koje se bave nasiljem i njegovim posljedicama, treba da postoje u svim relevantnim oblastima, koje, između ostalog, uključuju građansko pravo, porodično pravo, zakon o starateljstvu i dječjoj zaštiti, zakon o socijalnoj zaštiti i staranju, zakon o zapošljavanju, imigraciono pravo, stambeno pravo i zakon o osiguranju.

44. Države članice treba da se pobrinu da različite oblasti prava budu povezane kako bi se obezbijedilo da sve zakonske mjere, preduzete za zaštitu žena, budu dosljedne i da ih ne osujećuju zakonske mjere koje se preduzimaju u drugim kontekstima, kao što su prava na posjetu očeva zlostavljača, oduzimanje starateljstva nad djecom ili imigracioni zakoni i administrativne procedure koje sprječavaju žene da napuste nasilne veze usljed straha od deportacije ili gubljenja pravnog statusa. Posredovanje ili vansudsko razrješavanje sporova nikada ne treba primjenjivati ni u jednom slučaju nasilja nad ženama, bilo u sporovima građanskog bilo krivičnog prava⁷¹.

71 Zaista, već se u *Preporuci (98)1 Odbora ministara državama članicama o posredovanju u porodičnim sporovima* kaže da „medijator treba da obrati posebnu pažnju na to da li je između strana u sporu bilo nasilja u prošlosti ili ga može biti u budućnosti, kao i na efekat koji to može imati na njihove pregovaračke pozicije, kao i da razmotri da li je u ovim okolnostima proces posredovanja adekvatan“ (vidi takođe *Preporuku (99)19 Odbora ministara državama članicama o posredovanju u krivičnim sporovima* i *Preporuku (2002)10 Odbora ministara državama članicama o posredovanju u građanskim sporovima*).

45. Države treba da se pobrinu da svaki čin nasilja nad ženama predstavlja krivično djelo. Neophodno je efikasno sprovođenje postojećih odredbi iz krivičnog prava poput onih o ucjeni i silovanju, kako bi se obezbijedila krivična odgovornost za sve vrste nasilja nad ženama i efikasno gonjenje počilaca. Ove mjere treba podržati sveobuhvatnim mjerama građanskog prava za zaštitu žena od nasilja, a države treba da obezbijede da prava počilaca ne zamjenjuju prava žrtava na život i fizički integritet.

46. Treba razmisliti o tome da se u nacionalni krivični zakonik uvedu specifična krivična djela za svaki tip nasilja, gonjenje po službenoj dužnosti, otežavajuće okolnosti za nasilje zasnovano na rodnom određenju i za povratništvo. Države treba da obezbijede uspostavljanje efikasne pravne zaštite, uključujući naloge za zaštitu, za sve žene žrtve nasilja, i da redovno vrše praćenje i evaluaciju efikasnog sprovođenja kako bi se identifikovale i uspostavile mjere za povećanje stope prijavljivanja, gonjenja i kažnjavanja počilaca nasilja nad ženama. Svaki pravni sistem treba da dodijeli vlastima (policiji, tužilaštvu i sudstvu) određene moći koje omogućavaju efikasno krivično pravosuđe, naročito u slučajevima silovanja, seksualne ucjene, zločina izvršenih u ime časti i tradicionalne prakse koja škodi ženama.

47. Treba da budu na raspolaganju različite zaštitne mjere kako bi se zadovoljile različite potrebe žrtava i ispunila obaveza države da efikasno štiti žrtve i sprječava nasilje. Treba da se preduzimaju sveobuhvatne mjere građanskog prava, kao što su nalozi za zaštitu, zabrane prilaska i zabrane uznemiravanja u cilju zaštite žena od svih oblika nasilja, uključujući i uznemiravanje ličnosti. Nalozi za zaštitu treba da se mogu lako dobiti i sprovesti, a domen njihove primjene treba da obuhvata sve intimne partnere, bilo da su živjeli zajedno ili ne, uključujući i veze između partnera istog pola. Kršenje takvih naloga za zaštitu treba da bude krivično djelo koje podliježe kazni zatvora a ne samo novčanoj kazni.

48. Pored ovoga, treba razmotriti i naloge za zaštitu izdate po službenoj dužnosti od strane policije, kao što su nalog za udaljavanje od kuće uz zabranu pristupa i nalog za prinudno iseljenje. Zabrane prilaska treba da postoje i da se primjenjuju po službenoj dužnosti u sistemu krivičnog pravosuđa, kako bi se spriječilo ponavljanje viktimizacije.

49. Osiguravanje bezbjednosti žrtava treba da bude od primarnog značaja i sve države treba da se pobrinu da procjena rizika i mjere bezbjednosti budu standardna procedura u sprječavanju krivičnih

djela kako bi se spriječilo nasilje nad ženama. Takođe, države treba da obezbijede da se posebna pažnja pokloni žrtvama visokog rizika koje su izložene nasilju koje se ponavlja.

50. Države članice treba da obezbijede zaštitu prava žrtava prije, tokom i nakon sudskog postupka, kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija. Mjere koje treba preduzeti sa ovim ciljem uključuju, ali nijesu ograničene na: besplatni pravni savjet, dovoljnu informisanost žrtava o njihovoj ulozi i statusu u krivičnom postupku, pristup odšteti, blagovremenu informisanost o ishodu postupka i otpuštanju počinioca iz pritvora ili zatvora, mehanizam i standarde zaštite svjedoka i sve mjere koje osiguravaju bezbjednost i poštovanje žrtve. Kako bi se podržalo uspješno krivično gonjenje, sve žrtve treba da dobiju pravnu pomoć i psiho-socijalnu podršku, a svjedocima treba da bude zagarantovana zaštita.

51. Žene iseljenice, koje su bile ili jesu, žrtve porodičnog nasilja, treba da dobiju nezavisno pravo na boravak kako bi im se omogućilo da vode život bez nasilja.

52. Države članice treba da obezbijede efikasno sprovođenje i praćenje svih zakonskih mjera koje su usvojile kako bi pojačale zaštitu žena protiv nasilja zasnovanog na rodnoj određenosti.

5.3.4 Pomoć i zaštita žrtava

53. Države treba da obezbijede da sve žene, žrtve nasilja, imaju pristup uslugama koje olakšavaju dugoročnu reintegraciju u društvo, kao što su finansijska pomoć, stambena podrška i pomoć u zapošljavanju, obrazovanju i obuci.

54. Obezbjedivanje sveobuhvatne, širom zemlje rasprostranjene mreže službi koje raspolazu adekvatnim resursima i koje pružaju brzu, efikasnu i osnažujuću podršku svim ženama, žrtvama nasilja i njihovoj djeci, bez obzira na oblik nasilja zasnovanog na rodnoj određenosti ili na status žena, od suštinskog je značaja za zaštitu žrtava od nasilja i predstavlja jedan od ključnih segmenata obaveze marljivog rada država članica.

55. Sve države članice Savjeta Evrope treba da uvedu opšte standarde za službe podrške koji obezbjeđuju da nezavisne ženske nevladine organizacije sa dobrim mehanizmom finansiranja, imaju centralnu ulogu u razvoju i pružanju usluga. Službe treba da budu nezavisne, specijalizovane i proaktivne i da obezbjeđuju koordinirano intersektorsko pružanje podrške i zastupanje, kako u krizi tako

i dugoročno, zasnovano na efikasnoj saradnji među različitim službama. Informacije o raspoloživosti službi podrške treba redovno objavljivati, kako bi se obezbijedilo da žene, žrtve nasilja, znaju gdje i kako doći do njih.

56. Službe za pružanje usluga moraju biti u stanju da odgovore i da podrže sve žene, žrtve nasilja, te da budu osjetljive na njihove potrebe, bez obzira na njihovu kulturnu pozadinu, pravni status ili ekonomsku situaciju.

57. Profesionalci u oblasti zdravstvene zaštite i socijalnog staranja treba da imaju adekvatne resurse i da su obučeni za pružanje visokokvalitetnih usluga, kako bi pomogli ženama, žrtvama nasilja, i uputili ih odgovarajućim specijalizovanim službama.

58. Države treba da obezbijede da sve službe podrške zauzmu rodnu perspektivu, osiguraju bezbjednost, sigurnost i dostojanstvo žrtava, poštuju i osnažuju žrtve, garantuju pristup svim žrtvama i poštuju raznolikost. Povjerljivost treba da bude u središtu svih metoda rada koje treba da se zasnivaju na učešću i konsultovanju korisnika.

59. Države treba da obezbijede da djeca, koja su svjedoci nasilja nad ženama, dobiju adekvatnu zaštitu i pomoć.

60. Države članice treba da razviju minimalne standarde za pružanje specijalizovanih usluga koji uključuju: makar jedan nacionalni SOS telefon koji će obuhvatati sve oblike nasilja nad ženama i koji će raditi 24 sata dnevno 7 dana u sedmici, pružajući podršku u kriznim situacijama na svim relevantnim jezicima; bezbjedan smještaj u specijalizovanim ženskim skloništima koji će biti na raspolaganju u svakom regionu, obezbjeđujući mjesto za jednu porodicu na 10.000 stanovnika; kao i jedan krizni centar za žrtve silovanja na 200.000 žena.⁷²

61. Države članice treba da obezbijede brzu i adekvatnu intervenciju u slučajevima hitnih poziva, jer to predstavlja ključni element u ulozi policije u sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama.

5.3.5 Prikupljanje podataka

62. Države članice treba da zasnivaju svoju politiku u sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama na modernom istraživanju i znanju u ovoj oblasti. Ovo istraživanje treba da uključi i uticaj primijenjene politike i prakse.

⁷² Studija i predlozi minimalnih standarda za službe podrške u nasilju nad ženama, Savjet Evrope, 2008.g.

63. Sa ovim ciljem, države članice treba da sakupljaju podatke na najmanje tri nivoa: prvi nivo tiče se podataka koji se direktno odnose na žrtvu i počinioca (npr. podaci razvrstani po polu, starosti, pravnom statusu, tipu nasilja, mjestu gdje se nasilje dogodilo, srodstvu počinioca sa žrtvom, obrazovnom nivou i profesionalnoj djelatnosti žrtve i počinioca, itd.); drugi nivo tiče se podataka koji se odnose na različite faze pravnog postupka (npr. prikupljanje statističkih podataka o prijavljivanju incidenata i stopi osuđivanja u slučajevima nasilja nad ženama, uključujući i broj izdatih naloga za zaštitu, itd.); treći nivo tiče se podataka koji se odnose na odgovor žrtve na nasilje i posljedice nasilja.

64. Države članice Savjeta Evrope treba da osnuju nacionalna tijela koja će sistematično sakupljati i analizirati sve tipove podataka o nasilju nad ženama, pružajući indikatore koji mogu da pomognu donošenju odluka i intervencijama i doprinesu praćenju i evaluaciji sprovođenja politike i mjera. Takvi podaci mogu biti u različitom obliku i dolaze iz različitih izvora (policija, pravosuđe, zdravstvene službe, nacionalni i regionalni izvještaji, nevladine i druge organizacije i istraživačke studije).

65. Nacionalna tijela za prikupljanje i analizu podataka o nasilju nad ženama treba da se osnuju kao nezavisna tijela. Ona treba da saraduju sa relevantnim vladinim i državnim organizacijama, na regionalnom i nacionalnom nivou, sa nevladinim i drugim organizacijama koje su direktno uključene u borbu protiv nasilja nad ženama, naročito sa nevladinim organizacijama koje prikupljaju i analiziraju podatke o nasilju nad ženama. Ova nacionalna tijela mogu se, takođe, umrežiti sa nacionalnim tijelima za prikupljanje i analizu podataka o nasilju nad ženama u drugim zemljama, kao i sa univerzitetima i organizacijama koje posjeduju stručno znanje u ovoj oblasti. Nacionalna tijela treba da pišu godišnje izvještaje kao vidljivi proizvod svog rada.

66. Države članice treba da saraduju kako bi uspostavile standardizovane indikatore, metode i instrumente za poređenje i sakupljanje podataka. Takođe treba da naširoko dijele i vrše diseminaciju sakupljenih podataka.

67. Države članice treba da podstaknu centralne vlasti i državne funkcionere da saraduju sa nevladinim organizacijama i građanskim društvom u uspostavljanju strateškog partnerstva kako bi se pouzdani podaci stavili na raspolaganje u korist efikasnijeg sprječavanja i suzbijanja nasilja nad ženama.

5.3.6 Podizanje svijesti, edukacija i obuka

68. Države članice treba da imaju aktivnu ulogu u preispitivanju i modifikovanju kulturnih normi u kojima je prisutna rodna diskriminacija, prevladajućih rodnih stereotipa i društvenog žigosanja koji daju legitimitet i doprinose održanju nasilja nad ženama.

69. Lidere i sve one koji oblikuju mišljenje u nacionalnoj i lokalnoj zajednici treba podstaći da javno priznaju ozbiljnost problema nasilja nad ženama, osude njegovo vršenje i upotrebu običaja, tradicije i religije za njegovo opravdanje. Oni treba da se obavežu da će se boriti protiv njega. Kulturne i sportske asocijacije treba takođe podstaći da podižu svijest o nasilju nad ženama i da preispituju rodne stereotipe. Treba podsticati i rad ženskih nevladinih organizacija na podizanju svijesti i vođenju kampanja.

70. Aktivnosti i kampanje namijenjene podizanju svijesti treba da informišu javnost o njihovim pravima i pruže ženama osnovne informacije vezane za njihovu zaštitu. Države članice, stoga, treba da sprovode kampanje u saradnji sa ženskim nevladinim organizacijama, parlamentima i regionalnim vlastima. Treba podstaći privatni sektor i medije da podržavaju inicijative za podizanje svijesti, oglašavajući se protiv nasilja nad ženama.

71. Obrazovni programi u formalnoj sferi treba da uključe sveobuhvatne programe za svu djecu od ranog uzrasta i za omladinu, informišući ih o pravima žena i rušeći rodne stereotipe i stavove koji dovode do nasilja nad ženama, kao i da uključe pozitivan imidž žena. Obrazovni programi, namijenjeni tinejdžerima, treba da se posebno fokusiraju na zdrave načine formiranja intimnih veza. Svi takvi programi treba da uključe rodno osjetljivu obuku za sva lica uključena u obrazovanje djece i omladine, kao i uklanjanje iz obrazovnih programa svih rodno obojenih materijala koji počivaju na stereotipima ili seksizmu⁷³.

72. Edukacija i obuka svih relevantnih profesionalaca treba da uključe osnovno znanje o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posljedicama kao obavezan dio formalnog programa, uključujući i ispitni program. Profesionalce treba takođe naučiti vještinama saradnje među različitim službama. Osnovnu edukaciju treba podržati daljom specijalizovanom obukom za sve one koji rade direktno sa žrtvama kako bi se razvilo neophodno znanje, osjetljivost i vještine neophodne za adekvatno i efikasno djelovanje.

73. Preporuka (2007)13 Odbora ministara državama članicama o uvođenju rodne perspektive u obrazovanje

73. Trajna obuka za one koji se u praksi bave ovim pitanjem treba da bude zagarantovana i da se zahtijeva za vrijeme cjelokupnog profesionalnog života. Obuku treba da obezbjeđuju eksperti, uključujući i one iz redova ženskih nevladinih organizacija sa dugogodišnjim iskustvom u ovoj oblasti.

74. Treba obezbijediti jasne protokole i smjernice za svo osoblje u njihovim specifičnim oblastima koji će postavljati standarde koje zaposleni treba da slijede, kao dio obuke koji nju podržava i pojačava. Redovno treba pratiti i preispitivati efikasnost ovih protokola i po potrebi ih unapređivati.

5.3.7 Uloga muškaraca

75. Države članice treba da se pobrinu da nacionalni akcioni planovi ili njihove mjere direktno uključuju muškarce u proces suzbijanja nasilja nad ženama.

76. Treba podsticati pozitivne stavove dječaka i muškaraca svih starosnih dobi ka nenasilnom ponašanju kako bi se obezbijedilo da se oni oglašavaju protiv nasilja zasnovanog na rodnoj određenosti i postanu aktivni zastupnici promjene.

77. Treba osnovati Programe za muškarce počiniocce nasilja sa ciljem povećanja bezbjednosti žena i njihove djece i sprječavanja počinilaca da pribjegavaju nasilju. Takvi programi treba da se razvijaju i sprovode u tijesnoj saradnji sa ženskim organizacijama i pružaocima usluga za žene žrtve.

78. Države članice treba da preispitaju zakonske i druge mjere na nacionalnom nivou u oblasti porodice, zapošljavanja i socijalnih davanja s ciljem da se muškarci podstaknu da preuzmu jednaku odgovornost u roditeljstvu i porodičnim obavezama i da djeluju kao nježniji uzori.

79. Države članice treba da organizuju kampanje podizanja svijesti o muškom nasilju nad ženama čija će ciljna grupa biti muškarci. Te kampanje treba da naglašavaju da su muškarci odgovorni za nasilje koje vrše, da su takvi činovi nezakoniti i da će biti kažnjeni, i da podstiču muškarce da preispituju i ruše kulturne obrasce koji se koriste da daju legitimitet muškom nasilju nad ženama.

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

341. 176 (4) (094.2)
316.662 - 055.2 (094.2)

ZAŠTITA Žena od nasilja : dokumenti Savjeta
Evrope / [urednica Nada Drobnjak ; prevod Tanja
Luburić, Tamara Jurlina, Olivera Kusovac] . -
Podgorica : Kancelarija za rodnu ravnopravnost
Vlade Crne Gore, 2008 (Podgorica : DPC) . - 143 str.
; 23 cm

Sadržaj s nasl. str. - Tiraž 300. - Bilješke uz
tekst.

ISBN 978-86-85739-08-8

a) Савјет Европе - Документи b) Жртве насиља -
Жене - Заштита - Документи
COBISS.CG-ID 13369872

**KANCELARIJA ZA
RODNU RAVNOPRAVNOST**

Stanka Dragojevića 2
81 000 Podgorica, Crna Gora
Tel. / Fax: +382 20 244 145; 244 149
E-mail: gender.kancelarija@mn.yu
gendervrcg@mn.yu
Web site: www.gender.vlada.cg.yu

